TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI (YENİ TÜRK DİLİ)
ANA BİLİM DALI

ESKİ ANADOLU TÜRKÇESİNDE *kendi* BİÇİMBİRİMİNİN İŞLEVLERİ

Yüksek Lisans Tezi

Ahmet DURAN

Ankara-2023

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI (YENİ TÜRK DİLİ)
ANA BİLİM DALI

ESKİ ANADOLU TÜRKÇESİNDE *kendi* BİÇİMBİRİMİNİN İŞLEVLERİ

Yüksek Lisans Tezi

Ahmet DURAN

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Paşa YAVUZARSLAN

Ankara-2023

TÜRKİYE CUMHURİYETİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI (ANABİLİM DALI)

YENİ TÜRK DİLİ

ESKİ ANADOLU TÜRKÇESİNDE *kendi* BİÇİMBİRİMİNİN İŞLEVLERİ

Prof. Dr. Paşa YAVUZARSLAN

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ

Adı ve Soyadı: **İmzası:**

1. **Prof. Dr. Paşa YAVUZARSLAN (DANIŞMAN)**
2. **Doç. Dr. Murat KÜÇÜK**
3. **Dr. Öğr. Üyesi Gülşah KADEM**

Tez Savunması Tarihi

25.05.2023

TÜRKİYE CUMHURİYETİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Prof. Dr. Paşa YAVUZARSLAN **danışmanlığında hazırladığım** "Eski Anadolu Türkçesinde *Kendi* Biçimbiriminin İşlevleri (Ankara 2023)" **yüksek lisans tezimdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu, başka kaynaklardan aldığım bilgileri metinde ve kaynakçada eksiksiz olarak gösterdiğimi, çalışma sürecinde bilimsel araştırma ve etik kurallarına uygun olarak davrandığımı ve aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.**

Tarih: 05.07.2023

Adı-Soyadı ve İmza:

Ahmet Duran

İçindekiler

KISALTMALAR ..... **iii**

ÖN SÖZ ..... **iv**

1. GİRİŞ **1**

1.1. Çalışmanın Altyapısı **1**

1.2. Çalışmanın Amacı **4**

1.3. Metodoloji **4**

1.4. Araştırma Soruları **5**

2. BAĞLAMA KURAMI **7**

2.1. Bağlama Kuramı ve Dönüşlülük Adılının Gönderimsel Özellikleri **7**

2.1.1. Bağlama Kuramının Genel Çerçevesi **7**

3. *KENDİ* BİÇİMBİRİMİNİN İŞLEVLERİ **16**

3.1. *Kendi* Kullanımının Tarihsel Gelişmede Yönü **16**

3.2. Dönüşlülük Adılı (Reflexive Pronouns) **19**

3.2.1. *Kendi* Biçimbiriminin Çekim Morfolojisi **30**

3.2.2. *Kendi* Biçimbiriminin Gönderim Özellikleri **32**

3.3. Adılsıl İşlevi **46**

3.3.1. Koşul B ve *Kendisi* **46**

3.4. Pekiştirme/Odaklama (Focussing) İşlevi **59**

3.5. Niteleyici İşlevi **68**

3.6. Artık Adıl İşlevi (Resumptive Pronouns) **71**

4. ESKİ ANADOLU TÜRKÇESİNDE *KENDİ* BİÇİMBİRİMİNİN İŞLEVLERİ **73**

4.1. Eski Anadolu Türkçesi Dönemi **73**

4.2. İncelenen Eserler **73**

4.2.1. Edviye-i Müfrede **73**

4.2.2. Münebbihü'r-Rāḳidīn (Uyurları Uyandurucu) **74**

4.2.3. Dede Korkut Kitabı **74**

4.3. Kendi Biçimbiriminin İşlevleri **75**

4.3.1. Dönüşlülük Adılı İşlevi **75**

4.3.2. Adılsıl İşlev **82**

4.4. Niteleyici İşlevde *Kendü* **92**

4.5. Odaksıl İşlev 96
SONUÇ (CONCLUSION) 101
KAYNAKÇA 107
ÖZET 111
ABSTRACT 112
TÜRKÇE-İNGİLİZCE DİZİN 113

KISALTMALAR

Ac.	Accusative
AÖ	Ad öbeği
BÖ	Belirleyici öbeği
ÇÖ	Çekim öbeği
Dat.	Dative
EAT	Eski Anadolu Türkçesi
EÖ	Eylem öbeği
Gen.	Genitive
T	Tümce
TSK	Tensed-S Koşulu

ÖN SÖZ

Dönüşlülük, Türkçede özellikle eylemlerin ve eylemlerin aldığı eklerin özelliklerine göre incelene gelmiştir. *Kendi* biçimbirimi ise yapılan araştırmalarda dönüşlülük zamiri olarak kabul görmüştür. Üretici Dilbilgisi (Generative Grammar) yaklaşımı çerçevesinde yapılan çalışmalarda Türkçede *kendi* biçimbiriminin gönderim özellikleri ele alınıp incelenmiştir.

Bu çalışmada öncelikle *kendi* biçimbirimi ve adcıl dönüşlülük üzerine yapılan çalışmalar gözetilerek Bağlama Kuramı (Binding Theory) çerçevesinde söz konusu biçimbirimin Eski Anadolu Türkçesi ve Türkiye Türkçesindeki işlevleri belirlenmiştir. İngilizcede *self* biçimbiriminin dönüşlülük sağlama özellikleri gözetilerek karşılaştırmalar yapılmıştır. İkinci aşamada ise çalışmanın kapsamı dâhilinde Eski Anadolu Türkçesi metinlerinden oluşturulan korpus aracılığıyla belirlenen işlevlerin varlığı bu dönem metinlerinden hareketle tespit edilmeye çalışılmıştır ve metin taramaları sonucunda test edilmiştir. Ayrıca Türkiye Türkçesinde kullanılmayan yapıların tespitinde bulunulmuş ve bu veri ve bulgular değerlendirilmiştir. Çalışma dâhilinde adıl, adılsıl, dönüşlülük konularına açıklık getirilerek Eski Anadolu Türkçesinde *kendi* ve *kendisi* biçimbirimlerinin tarihî süreç içerisinde kazandığı işlevlerin tespiti yapılarak alanyazına katkı sağlamak amaçlanmıştır.

Çalışma sürecinde desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen, araştırmacı ruhu aşılayan, her zaman yol gösterici olan, sorgulamayı ve doğru cevapları bulmayı öğreten saygıdeğer hocam Prof. Dr. Paşa Yavuzarslan'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca gerek lisans hayatımda gerekse lisansüstü süreçte bilgisiyle, ilgisiyle her daim yanımda olan Prof. Dr. Halil İbrahim Usta'ya, Doç. Dr. Murat Küçük hocalarıma teşekkürü borç bilirim.

GİRİŞ

1.1. Çalışmanın Altyapısı

Bu çalışmada Üretici Dilbilgisi kuramları dâhilinde Türkçede dönüşlülük işletimi anlatılacak ve Eski Anadolu Türkçesinde dönüşlülüğün nasıl işlediği üzerinde durulacaktır. Türkçede dönüşlülük iki farklı şekilde sağlanmaktadır: adcıl dönüşlülük ve eylemcil dönüşlülük. Çalışmamız adcıl dönüşlülük üzerine kurulu olduğu için *kendi* biçimbiriminin işlevleri ve dönüşlü işlevi belirlenecektir. Bu belirlemelerden hareketle Eski Anadolu Türkçesinde söz konusu işlevlerin kullanımı tespit ve test edilecektir.

Kendi adılı Türkçede anaforik bir özellik taşımaktadır. Bu bağlamda Chomsky (1981) tarafından ortaya konulan bağlamanın A ilkesi gereğince gönderim özellikleri sorgulanmalıdır. Çalışmamızda A koşulunun (Principle A) Türkçedeki işleyişi tartışılacaktır. Özsoy (1983, 1990), Uzun (2000) Kornfilt (2001b), Göksel (2005), Kornfilt (2010), Palaz (2013) tarafından *kendi* biçimbirimi üzerine ortaya konan görüşler ve bu biçimbirimden hareketle bağlama kuramının Türkçede nasıl işlediği değerlendirilecektir. Bununla birlikte *kendisi* biçimbiriminin yerel alanda (Local Domain) serbest olduğu durumların söz konusu olmasından dolayı bağlamanın B koşuluna (Prinsiple B) uyarak adılsıl özellik gösterip göstermediği Eski Anadolu Türkçesi ve Türkiye Türkçesi verilerinden tespit edilmeye çalışılacaktır. Bu noktada *kendi* ve *kendisi* arasında işlevsel ve gönderimsel (Referential) ayrıma gidilecektir.

Chomsky (1973), (1980), (1981) tarafından ortaya konulan bağlama kuramının kusurlu olduğu ve yeniden düzenlenmesi gerektiği Huang (2000), Reinhart ve Reuland (1993), Reuland (2003) tarafından tartışılmış ve kuram revize edilmiştir. Bu revize dâhilinde

dönüşlü adılın yerel alanın dışından öncüle (Antecedent) bağlanabileceği, dönüşlülük sağlayan biçimbirimin işlevlerini tespit ederken yalnızca bağlama kuramının yeterli olmayacağı öne sürülmüştür. Kuram üzerine yapılan düzeltmeler değerlendirilecek ve son bulgular Türkçe *kendi* biçimbiriminin dönüşlülük işlevi tespit edilirken dikkate alınıp değerlendirilecektir.

Dilde dönüşlü yapılar oluşturulurken öznelerin ve biçimbirimlerin yanı sıra eylemlerin de yapısal ve anlamsal özelliklerinin önemli olduğu görülmektedir. Bazı eylemlerin tümcede edici (Agent) konumunda (Position) bulunan özneye doğrudan etki etme özelliği –işi yapanın işten etkilenmesi- bulunmaktadır *(kaşı-, yıka-, tara-, soy- vb.)*. Huang (2007), vücut tımar eylemlerinin doğrudan öncülü etkilediğini belirtmiştir. Reinhart ve Reuland (1993), dönüşlülüğün, yüklemin bir özelliği olduğunu savunmuştur. Yani burada sözü edilen özellikler, özneye edici ve aynı zamanda etkilenen (Patient) rolünü atayan eylemlerin özellikleridir. Kallen (2015), çalışmasında dönüşlülüğün sağlanmasında eylemlerin etkilerini ele almıştır. Söz konusu çalışmada eylemler doğal olarak dönüşlülük bildiren ve sonradan dönüşlülük sağlayan eylemler sınıflarına ayrılmıştır. Aynı çalışmada dönüşlülük sağlayan eylemlerin dünya dillerinde sınırlı sayıda olduğu tespitinde bulunulmuştur. Türkçede dönüşlülüğün sağlanmasında eylemlerin etkisi ve bu eylemlerin nicelik olarak sınırlılığı gözlemlenecektir.

Kendi biçimbirimi, geleneksel çalışmalarda gösterildiğinin aksine yalnızca dönüşlü adıl işlevinde kullanılmamaktadır. Erdal (2004), Eski Türkçede *kentü*nün niteleyici (Quantifier), vurgu sağlayıcı ve zarfsal görevlerini tespit etmiştir. Bu noktada *kendi* biçimbiriminin bir kuvvetlendirici olarak ortaya çıktığı ve sonradan dönüşlü adıl işlevi kazandığı düşünülmektedir (Erdal, 2004: 208). Buradan hareketle biçimbirimin Eski Anadolu Türkçesinde dönüşlü işlevde kullanım özelliği kazanıp kazanmadığı da

incelenecektir. Çağdaş Türkçede *kendi* biçimbirim farklı işlevlerde kullanılmaktadır. Göksel ve Kerslake (2005) ve Güven (2015) *kendi* formunun Çağdaş Türkçede dönüşlü adıl, niteleyici, pekiştirme (odaksıl) ve adılsıl işlevlerde bulunduğundan söz eder. (Göksel ve Kerslake, 2005: 233, 235, 236, 237,239), (Güven, 2015: 343,344). Ayrıca Turan (2012) kendi biçimbiriminin Türkçede artık adıl olarak kullanılan tek yapı olduğu tespitinde bulunur (Turan, 2012: 195,196). Söz konusu işlevler şu şekildedir: 1. Niteleyici, 2. Dönüşlülük adılı, 3. Odaklayıcı (Focussing) 4. Adılsıl (Kişi adılı), 5. Artık adıl (Resumptive Pronouns).

1. Herkes [*kendi* araba-sı-na] bindi ve yola koyulduk. (Niteleyici)

2. *Ali* yemek yaparken bıçakla *kendini* yaraladı. (Dönüşlü adıl)

3. a) Bu bulunduğum konuma ben *kendim* geldim. (Kuvvetlendirici)

b) Yunus *kendi kendine* şarkı söylüyor. (Kuvvetlendirici)

4. Bu haberi *kendisine/ona* ben ileteceğim. (Adılsıl)

5. a) Yaptıklarının [*kendilerine* göre] doğru olduğunu düşünen insanlar başkalarını düşünmezler. (Artık adıl)

b) Ders çalışması konusunda *kendisini* zar zor ikna ettiğim çocuk sınavda en iyi notu aldı.

Yukarıda verilen örneklerde tespit edilen işlevler örneklendirilmiştir. Örnekler genişletilerek bu işlevlerin sağlaması yapılacaktır. Çağdaş Türkçede tespit edilen işlevlerin verilmesinin ardından Eski Anadolu Türkçesinde yapılan korpus ile işlevlerin dönem metinlerinde varlığı incelenecektir. Buna ilaveten dönem metinlerinde *kendi* formunun gelişimi takip edilecektir.

1.2. Çalışmanın Amacı

Kendi biçimbiriminin Tarihî Türkiye Türkçesinde dilin sözdizim ve anlambilim düzlemlerinde nasıl bir görünüm sergilediğini Eski Anadolu Türkçesi metinlerinden oluşturulacak korpus aracılığıyla ortaya koymak tezin amacını oluşturmaktadır.

1.3. Metodoloji

Bu tezde öncelikle Bağlama Kuramının ölçütlerinden yola çıkılarak *kendi* biçimbiriminin Türkçede dönüşlülük sağlaması ortaya konacak ve aynı biçimbirimin gönderim özellikleri dikkate alınarak kaç farklı işlevde olduğu tespit edilecektir. Örneklerle sağlaması yapılarak sergilediği özellikler gözlemlenecektir. İkinci olarak, 14. yüzyılda kaleme alınan *Edviye-i Müfrede,* 15. yüzyıla ait *Dede Korkut Kitabı* ve yine aynı dönemde kaleme alınan *Münebbihü'r-Rāḳidīn* eserlerinden araştırma alanı korpusu oluşturularak tespit edilen işlevlerin bu dönem metinlerinde kullanım alanı saptanacaktır.

Bir kuvvetlendirici olarak ortaya çıkan *kendi* biçimbirimi, Erdal (2004) tarafından da belirtildiği gibi çıkış itibarıyla dönüşlü adıl kullanımından ziyade zarf, niteleyici ve vurgulayıcı (Stress) işlevlerinde kullanılmıştır (Erdal, 2004: 208) Bu biçimbirimin tarihi süreçteki ilerleme yönü tezde verilecek, sorular dâhilinde takip edilecektir.

Eski Türkçede dönüşlülüğü sağlayan biçimbirim *kendi*den ziyade *öz* biçimbirimidir. Erdal (2004) tarafından ortaya konulan örneklerde ve yapılan korpus çalışmalarında *öz*ün dönüşlü kullanımı gözlemlenir. Ancak bu biçimbirim, Türkiye Türkçesi sahasında dönüşlü işlevde kullanılmamaktadır yahut süreç içerisinde böyle bir işlev kazanmamıştır. Söz konusu biçimbirimin Eski Anadolu Türkçesinde dönüşlü işlevde kullanımı olup olmadığı saptanacaktır. Ayrıca Türkiye Türkçesinde üçüncü tekil çekiminde yalın *kendi* ve çekimli

kendisi ayırımı bulunmaktadır. Banguoğlu (1990), *kendisi* biçimbiriminin Eski Anadolu Türkçesinde *kendü özi* birleşiminden ortaya çıktığını savunur. Burada dikkat çeken ise söz konusu durum gönderimsel bir ayrım doğurmaktadır. Ancak Banguoğlu tarafından sunulan kaynaşma bu gönderimsel ayrımı açıklamakta yeterli değildir. Dolayısıyla Kornfilt (2001b) ve Palaz (2013) tarafından iddia edilen yapısal ilişki gözlemlenerek *kendisi* çekimli formunun gönderimsel ayrımı üzerinde durulacaktır. Ayrıca yerel alanda bağımsız özellik göstererek Koşul B'ye uyan *kendisi*nin Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde sergilediği özellik tespit edilecektir.

Yukarıda belirtildiği üzere Türkiye Türkçesinde *kendi* ve *kendisi* biçimbirimleri bağlanma koşulları ve diğer işlevsel özellikleri göz önüne alındığında çeşitli farklılıklar sergilemektedir. *Kendi* biçimbirimi genel olarak yerel alanda bağlanarak bağlamanın A koşuluna uyarken *kendisi* ise yerel alanda serbest olması yönüyle bağlamanın B koşuluna uymaktadır. Öte yandan niteleyici işlevde yalnızca *kendi* kullanımı tercih edilirken odaksıl ve zarfsal kullanımlarda ikili formun da kullanıldığı görülmektedir. Bu durumlar göz önüne alınarak Özsoy (1983,1990), Kornfilt (1997, 2001b, 2010), Palaz (2013) tarafından ortaya konan görüşler dâhilinde iki biçimbirim arasında ayrımsal özellikler gösterilerek bu özelliklerin Eski Anadolu Türkçesinde kullanımları tartışılacaktır.

1.4. Araştırma Soruları

Yukarıda tespit edilen görüşler ve sorunlardan yola çıkarak tezde şu sorulara yanıt aranacaktır:

1. Kullanım alanları ve gönderimsel özellikleri göz önüne alındığında kişi adılları ve dönüşlülük adılı arasındaki ayrım nedir?
2. Türkçede sözdizimsel dönüşlülüğün parametreleri nelerdir?

3. Dönüşlülüğün işlemesinde eylemlerin özellik farklılıkları etkili midir?
4. *Kendi* biçimbiriminin kullanımında bağlama kategorisi nasıl işler?
5. *Kendi* biçimbiriminin öncüle bağlanması seçimlik midir? Aynı biçimbirim öncüle bağlanmada seçici midir?
6. *Kendi ve kendisi* arasında gönderimsel ayrım var mıdır, bu ayrım nereden kaynaklanmaktadır?
7. *Kendi* biçimbirimi gönderim özellikleri ve işleyişi dikkate alınarak Eski Anadolu Türkçesinde kaç farklı işlevde karşımıza çıkar?
8. Eski Anadolu Türkçesinde *kendi* biçimbirimi adıl işlevi kazanmış mıdır?

2. BAĞLAMA KURAMI

2.1. Bağlama Kuramı ve Dönüşlülük Adılının Gönderimsel Özellikleri

Dönüşlülüğün tespit edilmesinde sözdizimsel özellikler etkili olduğundan *kendi* biçimbiriminin bağlanma özelliklerinin belirlenmesi gereklidir. Dönüşlülük sağlayan biçimbirimi; kuvvetlendirici, odaklayıcı, niteleyicilerden ayıran anahtar unsurlardan birisi bağlama özellikleridir. Aslında bir kuvvetlendirici olarak ortaya çıkan *kendi* biçimbiriminin art zamanlı olarak dönüşlü işlev üstlendiği Bölüm 1.2.de belirtildi. Sözdizimsel konum, konum dâhilinde belirlenen bağlama alanı; *kendi* adılını aynı zamanda diğer adılsıl ve tam ad öbeklerinden (Noun Phrase) ayırmaktadır. Bu bölümde *kendi* adılının işlevlerini belirlemede bağlama kuramı nasıl işler?", "*Kendi*nin adılsıl ve dönüşlü kullanımını belirlemede bağlama kuramının rolü nedir?" sorularının yanıtları Türkçe örnekler üzerinden aranacaktır.

2.1.1. Bağlama Kuramının Genel Çerçevesi

Bağlama Kuramı, AÖ'lerin sözdizimsel yapılanmasında *gönderimsel* ayrımlardan yola çıkarak sınırlılıkları belirlemede kullanılır. Yönetim Kuramı ve Bağlama Kuramı ilkeleri doğrultusunda anaforlar ve adılların sözdizimsel yapılanmaları, gönderim özellikleri incelenerek ayrımlar yapılmaktadır. Çalışma dâhilinde Chomsky (1973, 1980, 1981), Tanya Reinhart ve Eric Reuland (1993), Eric Reuland (2003) çalışmalarına odaklanılarak, kuramın yeniden yapılandırılmaları takip edilmiştir. Bu noktada **gönderim, eşgönderim** (Coreferential)eylem **, eşdizinleme** (Coindexation) kavramları öne çıkmaktadır. Gönderim, AÖ'lerin bağlamsal olarak birbiriyle kurduğu dilbilgisel ilişkidir. Bu ilişki tümce içinde iki AÖ arasında olabileceği gibi söylem sırasında tümce dışına da yapılabilir.

1. Ahmet kavgada *onu* savundu.
2. *Ahmet* kavgada *kendini* savundu.

Örnek 1'de *o,* tümce dışına gönderimde bulunmaktadır. Söylem sırasında konuşucu ve dinleyici, *o* ile kastedilen kişiyi bilir. Örnek 2'de ise *kendi* tümce içinde bir ada gönderimde bulunmaktadır. Gönderimi aynı olan AÖ'ler aynı yapının dâhilinde verildiğinde **eşdizinleme** meydana gelir. Yani 1'de *onu* tümce dışına gönderim yaptığı için gönderim yaptığı unsurla eşdizinli (Coindexed) değildir ancak 2'de *kendini* tümcenin öznesi olan Ahmet AÖ'süne gönderim yapmaktadır ve aynı yapının içinde Ahmet ile *kendi* eşdizinlidir.

3. Öncül Koşulu:

A (i) Eğer B'den önce gelmişse ve (ii) A ve B eşgönderimli ise A, B'nin öncülüdür (Daniel Büring, 2005: 2).

Örnek 1'de *Ahmet, onu* adılından önce gelmesine rağmen eşdizinli olmadığı için *onu* adılının öncülü değildir ancak 2'de hem *Ahmet, kendini*den önce gelmiştir hem de her iki AÖ eşdizinlidir, bu yüzden *Ahmet, kendini* anaforunun öncülüdür.

Adıllar ve anaforlar arasında gönderim farkı bulunmaktadır. 1'de *onu* bir adıldır ve ayrık gönderimde (Disjoint Reference) bulunmaktadır. Ayrık gönderime göre aynı tümce içinde (zamanlanmış tümce) bir adıl öncüle gönderimde bulunamaz. Bu durumda Chomsky (1973) tarafından geliştirilen Tensed-S Koşulu uygulanır.

4. Tensed-S Koşulu:

   Hiçbir kural X yapılarda Y içermez.

   ...X... [α...Y...] ...

   α 'nın yeri zamanlanmış bir tümcedir (Chomsky, 1973: 62).

5. Kadın *onun* geleceğini biliyor.
6. Kadın *onun* gelmesini istiyor.
7. *Kadın* ardında *onu* bekleyecek insanlar olduğunu biliyor.

Örnek 5 ve 6'da *o* adıllarının gönderimi metin dışınadır. Ancak örnek 7'de *onu* adılının öncülü ana tümcenin öznesi konumunda bulunan AÖ'yedir. TSK yan tümceden adılın ana tümceye bağlanmasına izin vermektedir.

8. *Ayşe* [*PRO* buralardan gitmek] istiyor.

5 ve 6'nın aksine 8'de de *PRO*'nun gönderimi özne konumundaki *Ayşe*'yedir. *ADIL* bulunan içe yerleşik tümcede (Embedded Clause) ana tümceye bağlanma sorunsuz sağlanmaktadır.

9. Yöneticiler birbirini suçladı.
10. **İnsanlar* [yöneticilerin *birbirini* suçlayacağını] biliyordu.

Örnek 9'da *birbiri* anaforu *yöneticiler* öncülüne yerel alan (Domain) dâhilinde sorunsuz bağlanmıştır. Ancak 10'da içe yerleşik tümcede bulunan *birbiri* ana tümcenin öznesi olan *insanlar* öncülüne değil içe yerleşik tümcede *yöneticiler* öncülüne bağlanmıştır. Chomsky (1973) bu noktada özelleşmiş özne koşulu önerir (Specified Subject Condition).

11. Özelleşmiş Özne Koşulu:

    Hiçbir kural Y yapılarda X içermez

    ...X... [α...Z...– WYV...] ...

    Z'nin yeri α'da WYV'nin özelleşmiş öznesidir Chomsky (1973: 63).

Özelleşmiş özne koşuluna göre örnek 10'da *birbiri* anaforunun potansiyel öncülü α'da yer alan *yöneticiler*dir, bu yüzden alan dışında bulunan *insanlar* öncülüne bağlanamaz.

Chomsky (1973) tarafından sunulan iki koşul, sunulan örneklerde çalışmaktadır. Ancak iki koşulu da Türkçede ihlal edebilecek veriler bulunmaktadır.

Bunun yanı sıra anaforik bir özellikte olan *birbiri* işteşlik adılının (Reciprocal Pronoun) bağlanma özellikleri ele alınırken eşdizinlilik ve k-buyurma ilkesi de göz önünde tutulmalıdır.

12. k-buyurma:

(i) Eğer ne A ne B, biri diğerini yönetmiyorsa

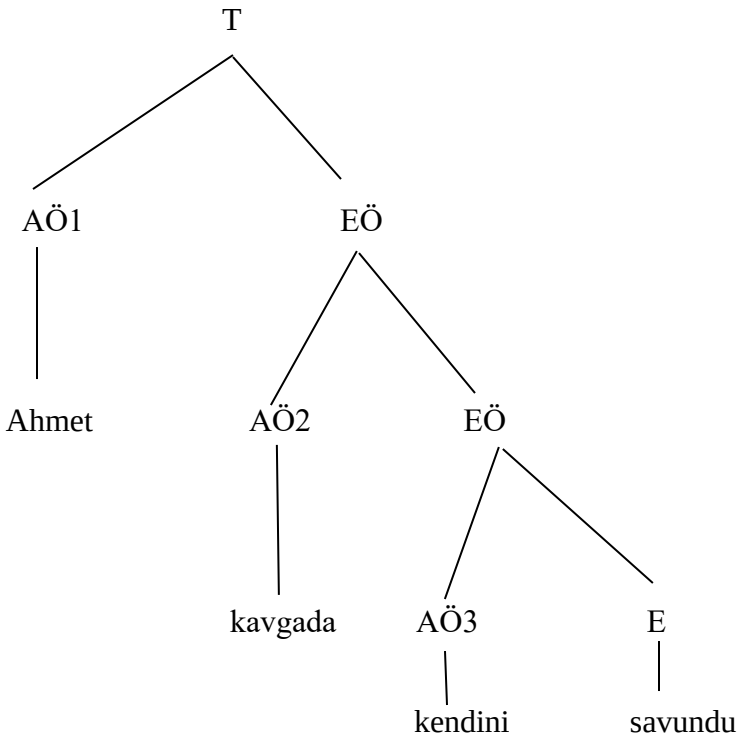
(ii) A'yı yöneten, B'yi yöneten ilk budaksa

A budağı B budağına k(kurucu)-buyurur.

Reinhart (1976: 31)

13. *Ahmet* kavgada *kendini* savundu.

14.

14'te ağaç diyagramında (Tree Diagram) görüldüğü gibi *Ahmet*'i dallandıran (Branching) budak (Node) T budağıdır, eylem öbeği (Verb Phrase) *Ahmet*'e k-buyurmaktadır. Aynı şekilde EÖ diğer AÖ'lere de k-buyurmaktadır. AÖ1 ve AÖ3 aynı yerel alandadır ve AÖ3 tam bir AÖ'den ziyade bir anafordur. Dolayısıyla *Ahmet*, *kendini* anaforunu bağlar.

15. Hatice'nin kedisi *kendini* yalıyor.

Örnek 15'te *Hatice* veya *kedi* tek başına *kendini* anaforunu bağlayamamaktadır. Çünkü onları dallandıran budak *kendi* anaforuna k-buyuramaz. Öte yandan *Hatice'nin kedisi*, *kendini* anaforunu bağlayabilir çünkü *Hatice* ve *kedisini* dallandıran budak *kendini* ile eşdizinlidir ve dahası *kendini* anaforuna k-buyurabilmektedir.

Örnek 10'a geri dönüldüğünde tümceciğin öznesi konumunda bulunan *yöneticiler*, aynı budaktan dallanan *birbiri* anaforuna k-buyurabilirken ana tümcenin öznesi konumunda yer alan *insanlar, birbiri* anaforuna k-buyuramamaktadır. Sonuç itibarıyla aynı tümcede bulunan *yöneticiler, birbiri* adılını bağlayabilirken ana tümcenin öznesi *insanlar* bağlayamamaktadır.

Birbiri anaforunun bağlanmasını basitçe açıklamak gerekirse Chomsky (1980)'e göre, (i) *birbiri*, bir işteşlik öbeğidir (ii) *birbiri*nin bir çoğul öncülü olmalıdır, k-buyuran ve eşdizinli olan öncülü olmalıdır.

16. *Onlar$_i$ yöneticiyi$_j$ [PRO$_i$ birbirlerine$_i$ destek olmaya] zorladılar.

17. Yönetici$_i$ onları$_j$ [PRO$_j$ birbirlerine$_j$ yardımcı olmaya] zorladı.

Örnek 16 dilbilgisel değildir çünkü *zorla-* eylemi nesne denetimli (Object Control) bir eylemdir ve PRO, *onlar* tarafından özelleştirilmiştir. Ancak 16'da PRO'nun eşdizini tekil

bir AÖ'ye yani nesneyedir bu yüzden tümce bozuktur. Örnek 17'de ise tümcenin nesnesi olan *onlar,* PRO'yu denetlemektedir ve bu yüzden dilbilgisel bir yapıdır. Chomsky (1980) bu durumu, **Özelleşmiş Özne Koşulu**ndaki sorunu gideren, yeniden yapılandırdığı **Geçirimsizlik Koşulu**yla (Opacity Condition) açıklar. Geçirimsiz alanda anafor PRO'ya bağlanır ve PRO onu denetleyen öncüle gönderimde bulunur. Bu yapılandırılmış koşulla bir tür basitleştirmeye gidilmiştir. Palaz (2013), Lasnik'e göre yukarıda verilen tümcelerin dilbilgiselliğini ve dilbilgisel olmamasını açıklarken özelleştirme kuralına ihtiyaç olmadığını belirtir (Palaz, 2013: 12). Örnek 16 dilbilgisel değildir çünkü *birbiri* anaforunun öncülü PRO gerekli öncül tarafından denetlenmemektedir.

18. Geçirimsizlik Koşulu

    Eğer α β öznesinin alanındaysa, β minimal, α β'da özgür olamaz.

    ….[β….α….]….

Koşul göstermektedir ki yan tümcenin alanında bulunan α, β'nın minimal alanında bağlı olmalıdır.

19. Durum Bağlamanın Genel Koşulu:

    Zamanlanmış (Tensed-S) tümcenin öznesi yalın duruma (Nominative Case) bağlanır.

20. Genel Koşul:

    Yan tümcede yalın bir anafor özgür olamaz.

    Yukarıda verilen koşulların örnek 21 ve 22 üzerinde uygulanırlığı takip edilebilir:

21. *Yöneticiler$_i$ [birbirleri$_i$ proje yapacağını] tahmin etti.

22. Yöneticiler$_i$ [birbirlerinin$_i$ projesinin başarılı olacağını] tahmin etti.

Örnek 21 dilbilgisel değildir çünkü *birbiri* yalındır ve buna bağlı olarak özgürdür. Ancak 22'de *birbiri* bir öbeğin içindedir bu yüzden **Yalın Ada Koşulu** (Nominative Island

Condition) uygulanmaz. Chomsky (1981)'e göre, anaforlar ve adıllar geçirimsiz alanda özgür olamaz. Bu iki geçirimsiz alan: (i) zamanlanmış (Tensed-S) tümcenin öznesi (ii) AÖ'nün öznesinin veya Özelleşmiş Özne'nin öznesinin k-buyurduğu alan (Chomsky, 1981: 153). Ayrıca Chomsky (1980)'e göre, anafor α k-buyrulan sınıftaysa ve β da onunla eşdizinliyse β'da bağlıdır, aksi takdirde α, β'da özgürdür. Bu tanımlamada AÖ her zaman özgürdür. Sözlüksel AÖ'ler anafor değildir; PRO, iz (Trace) ve işteşler anafordur (Chomsky, 1980: 10). Bu tanılardan yola çıkarak örnekler incelenecektir.

23. Hasan$_i$ kavgada kendini$_i$ savundu.

24. Hasan$_i$ kavgada onu$_j$ savundu.

25. Hasan$_i$ kavgada Hasan'ı$_j$ savundu.

Örnek 23'te *kendini* anaforik bir özellik sergilemektedir ve tümcenin öznesi olan potansiyel Hasan AÖ'süne bağlanmaktadır, örnek 24'te *onu* bir anafor değildir; gönderimi tümce dışınadır bu yüzden tümce dışında bir öncüle bağlanır yerel alanda özgürdür, örnek 25'te ise *Hasan* bir özel addır ve gönderimi tümce dışınadır yerel alanda özgürdür.

Yukarıda verilen örneklerde ilkelerin tümceler üzerinde nasıl çalıştığı üzerinde duruldu. Tümce düzeyinde bağlamanın çalışması ilkeler dâhilinde verilen örnekler üzerinde incelendi. Ancak Uzun (2000)'a göre tümcelerin yanı sıra AÖ'ler de bağlama alanı oluşturabilmektedir. Bu durum Chomsky (1981) tarafından tartışılmış, tümce ve AÖ alanı üzerine tespitlerde bulunulmuştur. Bu doğrultuda öncelikle ulaşılabilir ÖZNE kavramına gidilmelidir. Chomsky (1981)'e göre T ve AÖ, ÖZNE içeren iki farklı kategoridir ve geçirimsiz alanı oluşturan ÖZNEdir: Kurallı bir tümcede T, α için yönetim kategorisidir. Bunun sebebi ise her zaman bir ÖZNE içermesidir. Fakat AÖ, ÖZNE ≠ α içerdiğinde yönetim kategorisidir.

26. [NP John’s story about α]

27. [NP a story about α]

[(Chomsy, 1981, 210.) Örnek: 68,69]

Örnek 26’da yönetim kategorisi bulunur ancak 27’de uygulanamamaktadır.

Chomsky (1981) tarafından yönetim kategorisinin yerel alanda bağlama kuramına indirgemesi yapılmıştır:

28. (i) UÖ yönettiği AÖ ile eşdizinlenmiştir.

(ii) β ancak ve ancak α’yı, α’nın bir yöneticisi ve α’nın ulaşabileceği bir ÖZNEyi içeren bir minimal kategoriyse β, α için yönetim kategorisidir.

Bu indirgeme anafor ve adılsılların bağlama alanını belirlemek için kullanılacaktır. Söz konusu β alanında anaforlar ve adılsıllar yerel bağlanma konusunda ayrımlar sergiler. Chomsky (1981), bir anafor ve adılsılın bağlanabileceği en yakın ÖZNE’yi arayacağını belirtir. Anafor karşılıklı gönderimi, adılsıl ise ayrık gönderimi içerir ve daha uzak bir öncülü aramaz. Ayrıca iz yerelliğin sınırlayıcı koşulundan ayrılır.

Verilen yönetim kategorisinde tümce içindeki katılanlar aynı şekilde çalışmaya devam eder. Bir tümcenin yalın öznesi ulaşılabilir ÖZNEdir, dolayısıyla özneyi de yöneten çekim öbeğinin (Inflection Phrase) UYUM (Agreement) ögesidir (Chomsky, 1981, 212.).

29. They heard [NP *my/ the/ Ø stories about each other]

[(Chomsky, 1981, 213.) Örnek: 78]

Örnek 29’da *the* belirleyicisi (determiner) veya *boş* olduğunda *each other* için ulaşılabilir ÖZNE olacaktır ve bu durumda dilbilgisel bir yapı ortaya çıkacaktır. Bunun

aksine AÖ'nün ulaşılabilir ÖZNEsi *my* olduğunda bağlama alanı AÖ olacaktır, dolayısıyla tümce dilbilgisel olmayacaktır.

Bu belirlemeler doğrultusunda Chomsky (1981) tarafından belirlenen bağlama koşulları:

30. Bağlama Koşulları (Binding Conditions):

Koşul A: Anaforlar yerel alanda bağlı olmalıdır.

Koşul B: Adılsıllar yerel alanda özgür olmalıdır.

Koşul C: G(göndergesel)-anlatımlar (R-expression) her alanda özgür olmalıdır.

Türkçede Koşul A dâhilinde değerlendirilen yapılar *kendi* ve *birbiri* gibi biçimbirimlerdir ve söz konusu biçimbirimler anaforik özellik taşımaktadır, yerel alanda öncüle bağlıdır; *ben, sen, biz, siz*, gibi kişi adıllarının gönderimleri metin dışınadır, bu yüzden Koşul B kapsamında değerlendirilir. Ayrıca üçüncü tekil *o* ve üçüncü çoğul kişi *onlar* söylem sırasında tümce dışına gönderim yapabilecekleri gibi içe yerleşik tümceden ana tümceye yahut sıralı tümcelerde tümceler arası öncül bulabilirler. Bu adıllar birinci ve ikinci kişilerde olduğu gibi Koşul B'ye uyarak yerel alanda özgür bulunurlar. Bu noktada gönderimi metin dışına olan adıllar için adılsıl terimi kullanılacaktır (Uzun, 2000: 238). *Hasan*, *öğretmen*, *insanlar* gibi özel adlar veya tam AÖ'ler g-anlatım olarak adlandırılacaktır. Ayrıca g-anlatımlar, Koşul C (Prinsiple C) ilkesine bağlıdırlar ve her alanda özgürdürler.

3. *KENDİ* BİÇİMBİRİMİNİN İŞLEVLERİ

3.1.*Kendi* Kullanımının Tarihsel Gelişmede Yönü

Türkçede *kendi* biçimbiriminin ilk kullanımlarına Eski Türkçe Dönemi olarak adlandırılan Orhun Türkçesi ve Uygur Türkçesi metinlerinde rastlanmaktadır (Erdal, 2004: 6). Aynı dönemde *öz* biçimbiriminin *kendi*ye göre daha sık kullanımı da göze çarpmaktadır. Yapılan incelemeler; dönem metinlerinde, özellikle Orhun Türkçesinde, dönüşlü işlevde *kendi* yerine *öz* kullanımının daha yaygın olduğunu göstermektedir. Ancak Bilge Kağan, Kültigin, Tunyukuk ve Uygur Türkçesi metinlerinde yapılan art zamanlı incelemeler ortaya koymaktadır ki tarihî süreç içerisinde Türkiye Türkçesinde *öz* sözlüksel değer kazanırken *kendi* adıl işlevini üstlenmiştir. Erdal (2004: 208), Eski Türkçede *kentü* formunun özne odaklayıcı, ad niteleyici ve zarfsal işlevleri olduğu tespitinde bulunmuştur:

31. ädgü elinä *käntü* yaŋïltïg (Erdal, 2004: 208) [Özne vurgulayıcı işlevi]
32. Buddhist *käntü* köŋülüm üzä alkınï ökünür män (SUV 200, 23) (Erdal, 2004, 208) [Niteleyici işlevi]
33. Adrok uzlar *käntü käntü* uz išin išläyür (Erdal, 2004: 208) [Zarfsal işlev]

Örnek 31'de *kendü* biçimbiriminin özne odaklayıcı, 32'de ad niteleyici ve 33'te zarfsal işlevlerini gözlemlemek mümkündür. Buna ek olarak Erdal (2004), çalışmasında *kentü* biçimbiriminin edatla birlikte öbek oluşturarak anaforik işlevde kullanıldığını belirtmiştir.

34. Yana olok yäklär ičkäklär yegädülär tïlgag bolurlar *käntülärni* üzä elänürlär (TT, VI, 267) (Erdal, 2004: 208)

Örnek 34'te *kentü* biçimbiriminin sıralı tümce içinde bulunduğu ve anaforik gönderimde bulunduğu gözlemlenir. Verilen tümcede *kentü* biçimbirimi tümcenin nesnesi konumundadır ve etkilenen rolünü almıştır. Buna bağlı olarak bulunduğu tümcenin öznesi konumuna, yani *o* adılına gönderimde bulunmaktadır ve bağlamanın A koşuluna uyarak yerel alanda özneye bağlanmaktadır.

Eski Türkçe Dönemi metinleri incelendiğinde *kentü* biçimbiriminin kullanım alanının sınırlılığı göze çarpmaktadır. Bu dönemde *kentü*den ziyade *öz* formunun daha sık kullanıldığı ve işlevsel olduğu gözlemlenmektedir. *Kendi* biçimbiriminin bu dönemde dönüşlülük işlevinde kullanımı ise bulunmamaktadır. Ancak dönem metinlerinde *öz* biçimbiriminin dönüşlülük sağladığı tespit edilmiştir. Yani, Eski Türkçede adcıl dönüşülülük kategorisi vardır ancak bunu sağlayan *öz* formudur. "İyi Prens ve Kötü Prens Öyküsü"nden alınan iki tümce yapısı bunu göstermektedir.

35. Yüksäk ediz orunlugtın qodı *öz* kämişti (Köken, 2015, LXI, 39)
36. Elgim atızu ayzım yırlayu *öz* egidäyin (Köken, 2015, LXX, 45)

Örnek 35 ve 36'da *öz* biçimbiriminin adcıl dönüşlülüğün parametrelerini sağladığı görülmektedir. Aynı şekilde Erdal (2004), *öz* biçiminin *SELF* kullanımıyla Köktürkçede sıkı bir tasdiki olduğundan söz eder ve tespit ettiği bazı örneklerde dönüşlü kullanımına da işaret eder.

Sözlüksel bir anlam barındırmayan *kendi* biçimbirimi art zamanlı olarak dilbilgisel kullanımıyla öne çıkmaktadır. König, Siemund, "Birçok Alman dilinde olduğu gibi Eski İngilizcede de dönüşlü adıl yoktu." diyerek dönüşlülüğün yenicil bir kategori olduğunu vurgular (König, Siemund, 1997, 2000). König ve Siemund (2000), aynı zamanda bu dönemde yalnızca dönüşlü iyelik adılının bulunduğunu ve bu adılın da ilk dönem şiirlerinde

sınırlı kalarak eskicil özellikte olduğunu belirtir. Aynı çalışmada Modern İngilizcede dönüşlülüğün nispeten genç olduğu ve bu yüzden zayıf dilbilgiselleştiği savunulmuştur.

König ve Siemund (2000), kuvvetlendiricilerin çoğu Avrupa dilinde etimolojisinin bilinmediğini ancak (Moravcsik 1972, König 1997b, Heine (this volume), Schladt) tarafından ortaya konan kuvvetlendiricilerin "kalp, kafa, kemik, ruh vb." gibi vücut parçalarından geliştiği düşüncesinin tamamen uyumsuz olmadığını savunur. Buna bağlı olarak şu formülü geliştirir (König ve Siemund, 2000, 53.):

37. Vücut parçaları > (Kuvvetlendiriciler) > Dönüşlü anaforlar

Haspelmath (2019), çalışmasında benzer bir yorumda bulunur. Dönüşlü adılların vücut ve baş gibi adlarla özdeş olduğunu, bunun sebebinin ise onların metonomik olmasından kaynaklandığını ifade eder. Ayrıca Schladt (1999)'ın dünya çapında 150 dilde dönüşlü adıllar üzerine çalışarak dönüşlü adılların yarısından fazlasının vücut parçası terimlerinden türetildiğini tespit ettiğini belirtir (Haspelmath, 2019: 22.).

Türkçede *kendi* biçimbiriminin anlamı bilinmemekle birlikte kuvvetlendirici ve dönüşlü kullanımı göz önünde bulundurulduğunda 37'de verilen formülün nispeten geçerli olduğu söylenebilir. Türkçe için dönüşlülüğün Eski Türkçe Dönemi'nde henüz ortaya çıktığı ancak dönüşlülüğü sağlayan biçimbiriminin *kendi*den ziyade *öz* olduğu incelenen kaynaklar ve korpus aracılığıyla belirlenmiştir. Tarihî dönem içerisinde *kendi* biçimbirimi, kuvvetlendirici işlevlerini korurken dönüşlü adıl ve adılsıl özelliğiyle öne çıkmıştır.

Koşaner ve Oktar (2007), çalışmasında Banguoğlu (1974) ve Konfilt (1997) tarafından savlanan *kendi* biçimbiriminin değişmeyen bir dönüşlü biçim olduğu görüşünü geçerli bulmayarak dönüşlü birim olmaktan daha ziyade "iyelik/benlik bildiren pekiştirici işlevi

gören" ad soylu bir sözlüksel birim olduğu yorumunu ortaya koyar (Koşaner ve Oktar, 2007: 38, 39.).

Bu çalışmada *kendi* biçimbiriminin tarihî dönem içerisinde İngilizcede olduğu gibi farklı işlevlerle de kullanıldığı ve zaman içerisinde dönüşlülük adılı işlevi kazandığı iddia edilmektedir.

3.2. Dönüşlülük Adılı (Reflexive Pronouns)

Dönüşlülük, öznenin gerçekleşen eylemden etkilenmesi kuralına bağlı olarak ortaya çıkan dilbilgisel ulamdır (Category). Türkçede dönüşlülük iki farklı yolla sağlanır: eylemcil dönüşlülük ve adcıl dönüşlülük. Eylemcil dönüşlülük, bazı eylemlere getirilen (-n) ve bazen de (-l) ekleriyle sağlanmaktadır. Eylemin ek alarak dönüşlülük bildirmesi tümcede nesne konumunda bulunan *kendi* adılının silinmesi koşuluna dayanır (Özsoy, 1983: 2), Bu durum eylemde çatı işletimini kapsamaktadır ve bu başka bir çalışmanın konusudur. Adcıl dönüşlülük ise Türkçede *kendi* adılı ile sağlanmaktadır (Özsoy, 1983: 2), (Demirci, 2010: 44-45). Esas itibarıyla adcıl dönüşlülük tek bir düzeyde sınırlandırılmayıp biçimbilimsel, sözdizimsel ve anlamsal düzeyler göz önünde bulundurularak incelenmelidir. Çünkü dönüşlülüğün gerçekleşmesinde farklı işlemler uygulanmaktadır. Örneğin, *kendi* biçimbiriminin yeri, eylemin özelliği, eylemi gerçekleştiren öznenin durumu ve özelliği dönüşlülüğün ortaya çıkmasını etkileyen ve tetikleyen bazı unsurlardır. Bu özellikler göz önüne alınarak dönüşlülüğü doğru tanımlamak ve açıklamak mümkündür. Bundan dolayı dönüşlülüğü ele almadan önce söz konusu işlemlerin hangi koşullarda gerçekleştiği gözlemlenmelidir.

Dönüşlülüğün yorumlanması için AÖ ile *kendi* anaforunun eşdizinli olması gerekmektedir. Özsoy (1983), Türkçe için AÖ'yle *kendi* biçimbiriminin eşgönderimli olması için bir filtre önermektedir: (i) AÖ konumuna bakılmaksızın tümcenin öznesidir, (ii) AÖ *kendi*nin önündedir, (iii) AÖ *kendi*nin takibindedir ve AÖ ile *kendi* arasında bulunan AÖ özne değildir (Özsoy, 1983, 46.).

38. Ahmet *kendi*-ni yıka-dı.

39. Ahmet yıka-*n*-dı.

Örnek 38'de *yıka-* kurucu eyleminin yalın durumda bulunan, edici rolündeki öznesi *Ahmet'*tir. Aynı tümcede belirtme durumu ekini alan ve artgönderim yapan *kendi,* işten etkilenen rolünü üstlenmiştir. Aynı tümcede öncül ve adıl eşdizinlidir ve *kendi* anaforu öncüle sorunsuz bağlanmıştır ve işi yapan özne aynı zamanda işten etkilenendir. Bu örnekte adcıl dönüşlülük kusursuz sağlanmıştır. Örnek 39'da ise eylemcil dönüşlülük sağlanmıştır. Örnek 38'deki nesne konumunda bulunan *kendi* anaforu silinerek öge eksiltilmiştir ve ardından tümcenin kurucu eylemine (-n) eki getirilmiştir. Bu tümcede de özne konumunda bulunan *Ahmet* hem işin edicisi hem de işten etkilenenidir. Dönüşlü çatı parametreleri gereğince dönüşlülük kusursuz işlemiştir.

Gerek eylemcil dönüşlülüğün gerçekleşmesinde gerek adcıl dönüşlülüğün gerçekleşmesinde eylemin anlamsal ve sözdizimsel özellikleri önemli bir etkendir. Özsoy (1983)'a göre "Türkçede dönüşlülük için AÖ'lerin sözdizimsel özelliklerinin yanı sıra anlamsal gösterimi de önemlidir (Özsoy, 1983: 13). Öncelikle geçişli bir eylem, dönüşlülük başlatmak için **edici** ve **etkilenen** rollerini atamalıdır. Yani en az iki üyeli bir eylem olması gerekmektedir. Bu noktada önemli unsurlardan bir diğeri +canlı bir özneye duyulan gereksinimdir. Çünkü dönüşlülüğü sağlayan iki AÖ'den birisi –tümcenin öznesi ve adılın

öncülü görevinde- edici rolünü, diğeri ise etkilenen –*kendi* biçimbirimi- rolünü üstlenmelidir. Dönüşlü yapılarda öncül eylemin gerçekleştirdiği işten etkilenmektedir. Bu durumda eylemi gerçekleştiren bir canlı olması gerekmektedir. Öyleyse dönüşlü adıl kişi/kişilere gönderimde bulunur sonucuna varılabilir. Bu yönüyle kişi adıllarıyla benzerlik göstermektedir.

40. Ahmet *kendini* kaşıdı.

Örnek 40'ta *kaşı-* eylemi, AÖ1 *Ahmet* öznesine edici rolünü atarken belirtme durumu ekini alan AÖ2 *kendi* adılına etkilenen rolünü atamıştır. Tümcede *kendi* adılı özne konumuna artgönderimde bulunmaktadır. Tümcenin eylemi *kaşı-* edici ve etkilenen rollerini atayarak adcıl dönüşlülüğe izin vermektedir. Bir tür vücut tımar etme (Grooming Verb) eylemi olan *kaşı-* doğal olarak dönüşlülüğü sağlayabilen eylemler arasındadır.

41. Ahmet kaşı-*n*-dı.

Örnek 41, 40. örnekten türetilmiştir. Türkçenin eylemde çatı işletimi kapsamında *kaşı-* eylemine (-n) biçimbirimi eklenerek nesne konumunda bulunan *kendi* adılı silinmiştir. Tümcenin öznesi *Ahmet*'e ise edici rolünün yanı sıra etkilenen rolü de atanmıştır. Reinhart ve Reuland'a göre "Dönüşlülük yüklemin bir özelliğidir. Bir yüklemin katılanlarından birisi anlamsal rollerin ikisini de taşıyorsa dönüşlüdür." (Reinhart and Reuland: 1993)<(W.S van der Kallen, 2015: 7). Benzer şekilde Özsoy (1983), Türkçede dönüşlülüğün eylemin sınıfına bağlı olduğunu işaret eder (Özsoy, 1983: 3). Buradan hareketle örnek 41'de eylemcil dönüşlülük kusursuz olarak gerçekleşmiştir. Eylemcil dönüşlülüğün gerçekleşmesinde *kendi* yalnızca nesne konumunda, etkilenen rolünde bulunabilir ve eylemin dönüşlülük biçimbirimi alarak dönüşlülük bildirmesi nesnenin silinmesi koşuluna dayanır.

42. a) Kedi *kendini* yaladı.

b) Kedi yalandı.

42’de (a) ve (b) örneklerine bakıldığında öncül, insan dışı bir varlık olan *kedi*dir ve tümcenin öznesidir. Her ne kadar insan dışı bir varlık olsa da bu noktada *kedi* +canlı özellikte bir varlıktır. Eylemsel roller kusursuz atanmış ve dönüşlülük başlatılmıştır.

Bir tür kuvvetlendirici olarak ortaya çıkan *kendi* biçimbirimi canlı öncül bulunmayan tümcelerde de kullanılmaktadır. Ancak böyle bir kullanımda *kendi* biçimbiriminin dönüşlülük başlatamayacağı, dönüşlülük parametrelerine bağlı olarak iddia edilebilir.

43. Soğuk bir kış günü kapı *kendi kendine* açıldı.

44. Masada duran bardak *kendiliğinden* kırıldı.

Örnek 43’te *kendi* ikili biçimbirimi zarfsal görevde kullanılmıştır. Burada *aç-ıl-* eylemi bir başkası tarafından başlatılmamıştır, bu yüzden kapının açılmasında dışarıdan bir sebep olucu *rüzgar* etkeni bulunmaktadır. Bu noktada *kendi kendi* gibi tekrarlı biçimbirimlerin genel özelliği, eklenti konumunda zarfsal işlevdir. Kornfilt (2001b), ikili *kendi* formların kesinlikle yerel olduğunu belirtmektedir. Gönderim özelliklerine daha sonra değinilecektir. Örnek 44’te aynı şekilde *kır-ıl-* eylemi bir başkası tarafından başlatılmamıştır. Burada türetime giren *kendi* biçimbirimi ise zarfsal işlevde eklenti olarak ortaya çıkmıştır. Tümcelerin ana eylemlerinde biçimbirimsel olarak (-ıl) eki eklenmiştir. Bu durum her ne kadar edilgen yapıyı işaret etse de eylemler edici rolünde bir özne tarafından başlatılmamıştır. Buradan hareketle bu yapıları edilgen eylem görmek yerine **unaccusative** eylemler olarak kabul etmek daha doğru olacaktır.

45. Buz *kendi kendine* eridi.

46. Beklenen kar yağışı yoğun biçimde *kendini* gösterdi.

Örnek 45’te *eri-* eylemi nesnesiz bir eylemdir. Eylem bir başkası tarafından başlatılmamıştır. Eylemden etkilenen özne konumunda bulunan AÖ’dür. Eylemin

gerçekleşmesi dışarıdan bir sebep olucuya bağlıdır. Tümcede *kendi kendine* tekrarlı grubu zarf görevinde kullanılmıştır. Bu tür tek üyeli **nesnesiz (unergative)** eylemler -ki yukarıda dönüşlülük başlatmak için en az iki üyeli olan belirli eylemler sınıflaması yapılmıştı- Türkçede dönüşlülük başlatamamaktadır. Örnek 46'da ise durum farklıdır. Tümcede *göster-* eylemi nesne alabilen bir eylemdir ve burada *kendi* biçimbirimi doğrudan nesne (Direct Object) konumunu doldurmuştur. Nesne konumunda bulunan *kendi* biçimbirimi tümcenin öznesi konumunda bulunan AÖ'ye anaforik olarak gönderimde bulunmaktadır. *Kar yağışı* öznesi +canlı özellikte değildir ve buna rağmen *kendi* tümcede en yakın öncül olarak tümcenin öznesine bağlanmıştır. Tümce dilbilgiseldir *kendi* bir tür anafordur ancak eylem dönüşlülük başlatamamaktadır.

47. Adam *kendini* yola attı.

Örnek 47'de nesne konumunda bulunan *kendi* biçimbirimi tümcenin nesnesi olan AÖ'ye gönderimde bulunmaktadır. Tümcenin başı (head) konumundaki *at-* eylemi nesne alabilen bir eylemdir ve özneye edici, nesneye etkilenen rollerini atamıştır. Öncül ve anafor eşdizinlidir ve eylem kusursuz şekilde dönüşlülüğü başlatmıştır.

Yukarıda sunulan örnekler göstermektedir ki dönüşlülüğün başlatılmasında eylemin anlamsal ve sözdizimsel özellikleri önemli bir etkendir. Geçişsiz ve edici rolü atayamayan eylemlerin dönüşlülük başlatamadığı gözlemlenmiştir.

Verilen örnekler ve bilgiler ışığında eylemlerin dönüşlülük başlatma etkenleri tespit edildi ancak eylemleri yalnızca nesne almasına ve edici rolü atamasına göre sınıflandırmak yeterli değildir. Türkçede eylemcil ve adcıl olmak üzere iki farklı dönüşlülük bulunduğu tespitleri sunuldu. Bu noktada eylemleri adcıl dönüşlülük sağlayanlar ve eylemcil

dönüşlülüğe izin verebilen eylemler olarak sınıflandırmak doğru olacaktır. Eylemlerin adcıl ve eylemcil dönüşlülük başlatmada seçici davrandığı gözlemlenmektedir.

İlk olarak "Eylemcil dönüşlülük sağlayan eylemlerin özellikleri nelerdir?" sorusuna cevap aranmalıdır. Türkçede eylemcil dönüşlülük sağlayan eylem sayısı oldukça sınırlıdır. Öncelikle eylemcil dönüşlülüğün sağlanmasında nesne konumunda bulunan *kendi* adılının silindiği ve eylemin (-l- veya –n-) biçimbirimi aldığı bilinmektedir. Buna ek olarak eylemin geçişli özellikte olmasının yanı sıra eylemi başlatan edici rolündeki özneye aynı zamanda etkilenen rolünü de atamalıdır. Reinhart ve Reuland (1993), içsel ve dışsal dönüşlülük ayrımı yapar. "İçsel dönüşlülük, eylem biçimsel olarak işaretli olsun olmasın dönüşlülük eylemde başlar. Dönüşlülük eylemin θ-ızgarası üzerinde θ rollerden birini emer (Keanen, 1987, Chiehia 1989). Bu tür eylemler yalnızca dönüşlü olarak kullanılır ve emilen rolün sözdiziminde gerçekleşip gerçekleşmediğine bağlı olarak değişir. Doğal olarak dönüşlü olmayan bir geçişli eylem SELF-anaforla işaretlenirse dönüşlü yükleme dönüşebilir." (Reinhart ve Reuland, 1993: 662). Doğal olarak dönüşlülük sağlayan eylemler içsel, diğer bir ifadeyle eylemcil, dönüşlülük sağlayabilir ancak bunun dışında kalan eylemler eylemcil dönüşlülüğe zorlanamaz. Vücut bakım eylemleri; *yıka-, süsle-, tara-, giy-* vb. veya edici özneyi doğrudan etkileyen *sürü-, kaşı-* gibi eylemler doğal olarak dönüşlü eylemler olarak tanımlanır. Bunların yanı sıra hazırlık eylemleri de eylemcil dönüşlülüğe izin verir.

İkinci olarak adcıl dönüşlülüğün SELF-anaforlarıyla sağlandığı yukarıda belirtildi. Türkçede adcıl dönüşlülük stratejisi *kendi* adılıyla sağlanmaktadır. Eylemcil dönüşlülüğün sağlanmasının *kendi* adılının silinmesiyle sağlandığı örnek 41 ve 42b örneklerinde izlendi. Ancak eylemcil stratejiden farklı olarak adcıl strateji, doğal olarak dönüşlülük sağlayan eylemlerde kullanımının yanı sıra doğal dönüşlü olmayan eylemlerde de ortaya çıkabilir. Adcıl dönüşlülüğün sağlanmasında eylemde biçimbirimsel bir işaretlemeye ihtiyaç

duyulmamaktadır. König ve Siemund (2000), "Dönüşlü yapılarda eylemin anlamı söz konusu olduğunda geleneksel olarak iki ayrım vardır: diğer yönetimli durumlar ve diğer yönetimsiz durumlar. Bir dönüşlülük stratejisinin seçiminde temel rol oynayan anlamsal özellik, gerek eylemle veya tipik olarak sıfatla belirtilen durumla gerekse geleneksel olarak diğer yönetimli olup olmadığı sorusuyla ilgilidir." (König ve Siemund, 2000: 57). Burada açıkça belirtilmek istenen durum, eylem veya sıfat tarafından belirlenen durumun başkalarına bağlı olup olmadığı sorusuyla ilişkilendirilir (König ve Siemund, 2000: 57). Yani dışarıdan bir kişiye bağlı olarak söz konusu durumun gerçekleşmesine bağlıdır. Bu durumda diğer yönetimli eylemler, dışarıdan ikinci bir kişinin etkisiyle gerçekleşmektedir. König ve Siemund'un diğer yönetimli ve diğer yönetimsiz eylemler bulgusu şema 1'de verilmiştir (König ve Siemund, 2000: 57):

DİĞER-YÖNETİMSİZ EYLEMLER (Non-other-Directed Situations)	DİĞER-YÖNETİMLİ EYLEMLER (Other-Directed Situations)
Tımar eylemleri	Şiddet eylemleri
Hazırlanma ve planlama	Duygular
Savunma, salıverme	Iletişim
Övünmek, utanmak	Kıskanma, kızma, memnun etme

Şema 1

(König ve Siemund, 2000: 57)

König ve Siemund, şema dâhilinde Türkçede uygulanan dönüşlülük stratejilerini; diğer-yönetimsiz durumlarda eylemcil, diğer-yönetimli durumlarda ise adcıl strateji kullanıldığı biçiminde sınıflandırmıştır. Diğer-yönetimli eylemler sınıfında doğal olarak dönüşlülük sağlayan eylemlerin bulunması dikkat çekici bir özelliktir. Ancak *savun-* eylemi eylemcil dönüşlüden ziyade adcıl dönüşlülüğe daha uygundur.

48. Kavgada Ali *kendini* savundu.

49. Ahmet olayda *kendini* korudu.

Örnek 48'de nesne konumunu dolduran *kendi* adılı *Ali* öncülüne, 49'da ise *Ahmet* öncülüne gönderimde bulunmaktadır, bu iki bağlamda da adcıl dönüşlülük kusursuz sağlanmaktadır. Diğer taraftan aynı örnekte *savun-, koru-* eylemleri, eylemcil dönüşlülüğe izin vermemektedir.

50. Hasan kafasının üzerinde uçan arıdan *kendini* sakındı.

Örnek 50'de *kendi* adılı tümcenin nesnesi konumunda olmasına rağmen öncülden uzak düşmüştür ancak aynı tümcede potansiyel öncül olarak *Hasan*'ı görmektedir. Bu tümcede *kendi* eylemin başlatıcısı olan *Hasan*'a artgönderim yapmaktadır ve adcıl dönüşlülük kusursuz biçimde başlatılmıştır.

51. *Ahmet kendini* tıraş et-ti.

Örnek 51'de *tıraş et-* eylemi bir tür vücut tımar etme eylemidir. Burada edici konumunda bulunan *Ahmet,* etkilenen konumunda bulunan *kendi* adılının potansiyel öncülüdür ve dönüşlülük kusursuz sağlanmıştır. Martin Haspelmath, "*Tıraş etmek* eylemi bazı kültürlerde başkaları tarafından yapılma anlamında kullanılabilir, bu İngilizcedeki '*tıraş ol'* ile tamamen özdeş olsa bile içe dönük bir eylem değildir (Martin Haspelmath, 2008: 44)."

yorumunda bulunur. Türkçede *tıraş et-* eylemi eylemcil dönüşlülüğü kısıtlamaktadır, bunun aksine eylemin biçimbirimle işaretlenmesi, örnek 47b'de de verildiği gibi edilgen yapı oluşturur.

52. a. Ali Ahmet'i tıraş et-ti.

b. Ahmet tıraş ed-*il*-di.

Örnek 52a'da *Ali* edici rolündeyken *Ahmet* etkilenen rolünü üstlenmiştir. 52b'de ise *tıraş et* eylemi (-ıl-) biçimbirimiyle işaretlenmiştir ve edici konumundaki özne silinmiştir ve böylece edilgen yapı kurulmuştur.

53. Ahmet tıraş ol-du.

Örnek 53'te bir tür ikili okuma ortaya çıkmaktadır. *Ahmet, tıraş ol-* eylemini kendi gerçekleştirmiş olabilir veya ikinci bir okumayla eylem başkası tarafından gerçekleştirilmiş olabilir. Aynı zamanda *tıraş ol-* eylemi, eylemcil dönüşlülüğü ve bunun yanı sıra edilgen işaretlemeyi kısıtlamaktadır.

54. **Ahmet kendini* tıraş ol-du.

55. *Ahmet tıraş ol-*un*-du.

54 ve 55'ten hareketle Türkçe için *tıraş ol-* eyleminin eylemcil ve adcıl dönüşlülüğü sınırladığı gözlemlenirken 53'te ilk okumada doğal olarak dönüşlülük sağladığı sonucuna varılabilir. Öte yandan *tıraş et-* eylemi eylemcil dönüşlülüğü kısıtlarken adcıl dönüşlülüğe izin vermektedir.

Şemada yer alan, bir vücut bakım eylemi ve hazırlanma eylemi olmayan *övün-* eylemine bakıldığında eylemcil dönüşlülüğe izin vermesi dikkat çekicidir. Diğer tür eylemlerde eylemcil dönüşlülüğün sağlanmasında *kendi* adılının etkilenen rolünü alması öne

çıkan bir özellik olarak nitelendirildi. Ancak *öv-* eyleminin biçimbirimsel olarak çekime girmesinin yanı sıra aynı zamanda nesne konumundaki *kendi* adılını da silerek eylemcil dönüşlülüğün başlatılmasına olanak sağladığı savı tartışılmalıdır.

56. a) Ahmet toplantıda *kendini* öv-dü.

b) Ahmet toplantıda öv-*ün*-dü.

Örnek 56'daki tümceler incelendiğinde eylemcil dönüşlülük stratejisinin çalıştığı sonucuna varılabilir. Ancak örnek 57'ye bakıldığında *övün-* eyleminin sözlüksel olarak taban anlamdan farklı bir anlam kazandığı görülmektedir.

57. a) Ahmet toplantıda yaptıklarıyla övündü.

b) *Ahmet* toplantıda *kendiyle* övündü.

Diğer-yönetimli şiddet eylemlerine bakıldığında bu eylemler, adcıl dönüşlülüğe izin verebilirken eylemcil dönüşlülüğü kısıtlamaktadır. Şiddet eylemleri de doğal dönüşlü eylemler sınıfına dâhil edilmemektedir.

58. Ayşe *kendini* tokat-la-dı.

59. Bunalıma giren yaşlı adam *kendini* as-tı.

Örnek 58 ve 59'a bakıldığında *tokatla-* eyleminin öznesi ve eylemin başlatıcısı *Ayşe, as-* eyleminin öznesi ve başlatıcısı ana tümcenin öznesi *yaşlı adam* olduğu görülmektedir. Yerel alanda *kendi* anaforunun potansiyel öncülleri tümcelerin özneleridir. Bu aşamada adcıl dönüşlülük sorunsuz şekilde sağlanmıştır, ancak aynı eylemler eylemcil dönüşlülüğü kısıtlamaktadır. Aynı eylemler (-ıl- ve -ın-) eklerini aldığında eylemcil dönüşlülük değil, edilgen yapılar tetiklenmektedir.

Kendi potansiyel öncül olarak genel itibarıyla özne konumundaki AÖ'ye bağlansa da Türkçede eylemcil dönüşlülüğün aksine adcıl dönüşlülük birimi *kendi* anaforu eşdizinli olduğu doğrudan yahut dolaylı nesne (Indirect Object) konumunda ortaya çıkan AÖ'lere de bağlanabilmektedir. Bu olay *kendi* biçimbiriminin bağlanma özellikleri başlığı altında incelenecektir.

60. Krem *insana kendini* bakımlı hissettiriyor.

Örnek 60'ta *kendi* anaforu ana tümcenin öznesi olan *krem* öznesine değil dolaylı nesne konumunda bulunan +canlı özellikli *insan* öncülüne bağlanmıştır. Genel anlamda potansiyel öncül olarak ana tümcenin öznesine bağlanan *kendi*, yerel alanda ana tümcenin dolaylı nesnesini öncül olarak seçmiştir. Aynı durum örnek 61'de de ortaya çıkmaktadır.

61. Krem *bana kendimi* bakımlı hissettiriyor.

Sonuç olarak Türkçede dönüşlülük sağlamada iki farklı kullanım öne çıkmaktadır. Dönüşlü stratejilerin uygulanmasında eylemlerin özellikleri ön plana çıkmaktadır. Bu noktada doğası gereği dönüşlülüğe izin veren geçişli eylemler ve dönüşlülüğe zorlanan eylemler ayrımı bulunmaktadır. Birinci grup eylemler, eylemcil stratejiye ve aynı zamanda adcıl stratejiye izin verebilir. Ancak ikinci grup eylemler, eylemcil dönüşlülüğü sınırlar ve yalnızca adcıl stratejiyle ortaya çıkabilir. Bu bağlamda eylemcil stratejinin kullanım alanı adcıl stratejiye göre daha dardır. Doğası gereği dönüşlü kullanıma izin veren eylem sayısı oldukça sınırlıdır, bunun aksine adıl yoluyla dönüşlülüğe zorlanan eylemler sayıca daha fazladır. Bu durum dönüşlü yapılarda adcıl stratejinin kullanım sıklığına doğrudan etki etmektedir.

3.2.1. *Kendi* Biçimbiriminin Çekim Morfolojisi

Kendi biçimbirimi kişi adılları gibi ad çekim ekleriyle çekime girerler. Ayrıca kişi adılları iyelikle çekime girmezken *kendi* biçimbirimi iyelik çekimine girer. Ancak taban ve ek birleşmesinde bazı farklılıklar ortaya çıkmaktadır.

3.1.1.2. İyelik (Possessive) Ekiyle Çekimi:

Kendi biçimbirimi, iyelik ekleriyle çekime girerek hangi kişiye gönderimde bulunduğunu işaret eder. Ayrıca durum ekleri, ileride görüleceği üzere ekleşirken iyelik ekli biçimbirimin üzerine gelirler. Ancak *kendi* biçimbirimi üstendiği işleve göre çekimsiz bulunabilir. Örneğin niteleyici işlevinde bulunduğunda çekime girmez. Bu durum ileride işlevlerin tespitinde ayrıntılı bir biçimde incelenecektir.

Dönüşlülük adılı İngilizcede *SELF* formuyla sağlanmaktadır. Huddleston and Pullum: (2002; 1483-98), "Dönüşlü adıl, kişi adıllarının bükümlü formudur; diğer formlarla “self” formunun birleşimidir. Standart İngilizcede "self” formunun iki serisi bulunur: a) Kişi adılları nesne formuna bağlıdır (himself, herself, itself, themselves ...), b) iyelik formuna bağlıdır (myself, yourself, herself, ourselves ...)." (König ve Gast: 2002). Bu ifadeden anlaşılacağı üzere İngilizcede "self" formu iki farklı kolda çekime girmektedir. Ayrıca aynı formun çekimlenmesinde, özellikle üçüncü kişiler için, erillik dişilik ulamı da etkilidir. İngilizcede kişi adıllarında olduğu gibi dönüşlülük adılında da öncülün eril ve dişi olmasına bağlı olarak formlar söz konusudur. Türkçe için kişi adıllarında da dönüşlü biçimbirimde de erillik dişilik formları yoktur.

Teklik (Singular)	**Çokluk (Plural)**
Birinci kişi: KENDİ-M	Birinci kişi: KENDİ-MİZ
İkinci kişi: KENDİ-N	İkinci kişi: KENDİ-NİZ
Üçüncü kişi: KENDİ/KENDİSİ	Üçüncü kişi: KENDİ-LERİ

3.1.1.3. Durum Ekleriyle Çekimi:

a. Belirtme/ Yükleme (Accussative) Durumu (-I):

Belirtme durumu *kendi* ile çekime girerken iyelik ekinden sonra eklenir. Ancak ikinci ve üçüncü teklik kişilerde eklenme sırasında, ikinci teklik iyelik ve üçüncü kişiyle eklenmede araya giren zamir *n* (Pronominal n)si birbirine benzer formlar ürettiğinden homoformdur. Söz konusu durumlar diğer ekler için de aynı niteliktedir. Eski Anadolu Türkçesinde ikinci kişiyi işaretleyen damak (ñ) sesli kişi biçimbirimi ayrı bir harfle yani (ڭ) ile karşılandığından bu karışıklık bulunmamaktadır. Bunun gibi *kendi*nin görevine bağlı olarak gelen ekler /y/ kaynaştırıcı sesiyle bağlanmaktadır. Bu kullanım günümüz Türkçesinde bulunmamaktadır. Ayrıca standart Türkçede diş eti ve damaksıl /n/ seslerinin tek bir harfle gösterilmesinden dolayı bu iki ses arasındaki ayrım bağlamdan çıkarılabilmektedir.

<*kendi-m-i, kendi-n-i, kendi-n-i/kendisi-ni, kendi-miz-i, kendi-niz-i, kendi-leri-ni*>

b. Yönelme/Yaklaşma (Dative) Durumu (-A):

<kendi-m-e, kendi-n-e, kendi-n-e/kendisi-ne, kendi-miz-e, kendi-niz-e, kendi-leri-n-e>

c. Bulunma/Kalma (Locative) Durumu: (-DA):

<kendi-m-de, kendi-n-de, kendi-n-de/kendisi-n-de, kendi-miz-de, kendi-niz-de, kendi-leri-n-de>

ç. Ayrılma/Çıkma (Ablative) Durumu:

<kendi-m-den, kendi-n-den, kendi-n-den/kendisi-n-den, kendi-miz-den, kendi-niz-den,

kendi-leri-n-den>

d. Tamlayan(İlgi) (Genitive) Durumu [-(X)N]:

<kendi-m-in, kendi-n-in, kendi-nin/ kendisi-nin, kendi-miz-in, kendi-niz-in, kendi-leri-nin>

3.1.1.4. Çokluk Ekiyle (Plural Suffix) Çekimi (-lAr):

Birinci ve ikinci teklik-çokluk kişilerde çokluk ekiyle *kendi* formu çekime girmez. Üçüncü kişiye eklenen çokluk eki ise üçüncü çokluk kişiyi işaret eder. Ayrıca *kendi* aldığı çokluk ekleriyle tümceye saygı ve ironi anlamı da kazandırabilir.

3.2.2. *Kendi* Biçimbiriminin Gönderim Özellikleri

Bu bölümde Bağlama Kuramında değerlendirilen ölçütlerden yola çıkılarak *kendi* biçimbiriminin gönderim özellikleri üzerinde durulacak ve sözdizimsel dağılımları gözlemlenecektir. Bir kuvvetlendirici olarak ortaya çıkan *kendi* biçimbirimi, art zamanlı olarak anafor özelliği kazanmıştır ve böylece *kendi*, çalışmada bir anafor olarak değerlendirilecektir. Bağlama Kuramında belirtildiği üzere anaforlar yerel alanda özgür olamaz, aynı tümcede eşdizinli olduğu ve k-buyrulan öncül tarafından tümce içinde bağlanır. Adcıl dönüşlülüğü sağlayan bir biçimbirim olan *kendi* bağlamanın A koşuluna uymaktadır.

Burada *kendi* biçimbirimi üçüncü kişili anlatımda kullanılmaktadır. Ayrıca söz konusu üçüncü kişili anlatımda *kendisi* karmaşık biçimbirimi de kullanılmaktadır. Ancak *kendisi*, *kendi*den farklı olarak yerel alanda özgür olabilir ve metin dışında bir öncüle bağlanabilir.

62. Oğuz$_i$ televizyonda kendini$_{i/*j}$ gördü.

63. Oğuz$_i$ televizyonda kendisini$_{i/j}$ gördü.

Örnek 62'de tümcenin doğrudan nesnesi konumunda bulunan *kendi*, eşdizinli olduğu *Oğuz* potansiyel öncülüne bağlanmıştır. Aynı tümcede *kendi* adılının dizini tümce dışına olduğunda dilbilgisel olmamaktadır. Ancak örnek 63'te de *kendisi* çekimli biçimbirimi yerel alanda *Oğuz* öncülüne bağlanabilmesinin yanı sıra bir adılsıl olarak daha önce verilen bağlama bağlı olarak tümce dışında bir öncüle de bağlanabilmektedir ve bir tür ikili okuma ortaya çıkmaktadır. Bu durumda *kendisi* bağlamanın B koşuluna uyarak yerel alanda özgür davranmakta ve adılsıl özellik göstermektedir. Sonuç itibarıyla *kendisi* hem anafor hem de adılsıl özellik sergilemektedir.

Türkçede dönüşlülüğü sağlayan *kendi* biçimbirimi, dönüşlülüğün +canlı özellikte bir öncülle başlatılmasının gereğinden dolayı kişi temelli bir gönderim yapar. Bu yanıyla kişi adıllarıyla benzerlik gösterse de bağlanma koşulları ve gönderim özellikleri dikkate alındığında aralarındaki ayrımlar öne çıkmaktadır.

64. Seçkin$_i$ toplantıya kendini$_i$ hazırladı.

65. Seçkin$_i$ toplantıya kendisini$_{i/j}$ hazırladı.

66. Seçkin$_i$ toplantıya onu$_{*i/j}$ hazırladı.

Örnek 66'da *onu* adılsıl olarak ortaya çıkmıştır ve adılsıllar Koşul B gereğince yerel alanda özgür bulunurlar. Tümcenin edicisi konumunda bulunan *Seçkin*'e eşdizinlenmesi durumunda dilbilgisel olmayan bir yapı meydana gelir. Basit tümcelerde kişi adıllarının

dizini tümce dışınadır. Örneklerde anafor *kendi*, çekimli biçimbirim *kendisi* ve üçüncü kişi adılı *o* arasındaki dağılım belirtilmiştir.

3.2.2.1.Koşul A ve *Kendi*

3.2.2.1.1. Basit Tümcelerde *Kendi*

Türkçede adcıl dönüşlülüğü sağlayan *kendi* biçimbirimi anaforik özellikte olup yerel alanda öncüle bağlanmaktadır. Bunun yanı sıra adılsıllar gibi yerel alan dışına ön veya tümce dışına gönderimde bulunamaz, yerel alan dışında bir öncüle bağlanamaz. Chomsky (1981) tarafından belirlenen Koşul A gereğince eşdizinli olduğu ve k-buyrulan öncül tarafından bağlanır. Ayrıca uzun-ara bağlamaya da izin vermediği gözlemlenmektedir.

67. Ahmet$_i$ kavgada kendini$_i$ savundu.

68. Ahmet$_i$ kavgada Hasan'ın$_j$ kendini$_{*i/j}$ savunduğunu gördü.

Örnek 67'de tümce basit yapıdadır, *Ahmet* tümcenin öznesi konumundadır *kendini* anaforuna k-buyurmaktadır ve *Ahmet* ve *kendini* eşdizinlidir. Bu yüzden bağlama kusursuz olarak gerçekleşmiştir. Ancak örnek 68 karmaşık tümce (Complex Sentence) yapısındadır, *kendini* anaforu da tümceciğin nesnesi konumunda yer almaktadır ana tümcenin öznesi *Ahmet, kendini* anaforuna k-buyurmamaktadır ayrıca yerel alanda potansiyel öncül olarak *Hasan*'a eşdizinlenmiştir. Dolasıyla *kendini* yerel alanda tümceciğin öznesi olan *Hasan*'a bağlanmıştır.

Kendi, ana tümcenin öznesi konumunda ortaya çıktığında dilbilgisel olmayan tümce yapıları ortaya çıkar. Anafor olduğu belirlenen *kendi* biçimbirimine k-buyuran bir öncül bulunmadığı için bağlama alanı oluşturulamamaktadır.

69. *Kendi$_i$ kavgada Ahmet'i$_i$ savundu.

70. Kendi arabasını otoparka bırakmıştı.

Örnek 69'da takip edildiği üzere *kendi* ve *Ahmet* aynı tümcede dizinlenmiştir ancak *Ahmet*, yalın durumda ortaya çıkan *kendi* biçimbiriminin öncülü olamayacağı gibi *kendi* tümce dışında bir öncüle de bağlanamamaktadır. Burada *kendi* biçimbiriminin yalnız başına bir baş olamadığı gözlemlenmektedir. Tümce başında ortaya çıktığı örneklerde, 70'te görüldüğü gibi genel itibarıyla niteleyici özellikte bulunmaktadır. Bu durum *kendi* biçimbiriminin niteleyici işlevi başlığında detaylı değerlendirilecektir.

Verilen örneklerde *kendi* biçimbiriminin tümcenin doğrudan nesnesi konumunda ortaya çıktığı durumlarda bağlama alanı oluştuğu ele alındı. Ancak *kendi,* tümcede dolaylı nesne konumunda ortaya çıktığında da bağlanma gerçekleşir. Palaz (2013), *kendi*nin basit tümcelerde ikinci katılımcı (Argument) veya dolaylı nesne olarak da görüldüğünü, minimal alanda *kendi* memnun edildiğinde potansiyel öncül tarafından bağlandığını ve adılın ise bu alana uymadığını belirtir (Palaz, 2013: 24).

71. Hasan$_i$ kendine$_i$/ona$_{*i/j}$ yemek siparişi verdi.

72. Buse$_i$ sürekli kendinden$_i$/ondan$_{*i/j}$ bahseder.

Örnek 71 ve 72'de *kendine* ve *kendinden* yerel alanda tümcenin öznesine bağlanmaktadır ancak *ona* ve *ondan* adılsılları tümce dışında öncüle gönderimde bulunmaktadır. Bağlanma özellikleri değerlendirildiğinde kişi adılları yerel alanda özgür kalırlar ve bağlamanın B koşuluna uyarlar. Bu durum *kendi* ve kişi adılları arasında öne çıkan bir ayrım olarak değerlendirilmektedir.

Geçişli eylemlerde doğrudan nesne konumunu dolduran *kendi* biçimbirimi Türkçede dönüşlülüğü başlatmaktadır. Ancak yukarıda görüldüğü gibi tümcenin dolaylı nesnesi

konumunda da ortaya çıkmaktadır, ayrıca kişi ve sayı bakımından potansiyel öncülüyle bağlama alanı oluşturmaktadır. Örnek 71 ve 72'de basit tümcenin öznesi konumuna bağlanmıştır çünkü yerel alanda potansiyel öncül tümcelerin öznesidir. Ancak basit tümcelerde yerel alanda birden fazla potansiyel öncülün varlığında *kendi* anaforunun bağlama alanı değişiklik göstermektedir.

73. Öğretmen$_i$ Ayşe'yi$_j$ kendine$_{i/*j}$ çekti.

74. Öğretmen$_i$ kendine$_{i/*j}$ Ayşe'yi$_j$ çekti.

Örnek 73'te *çek-* eylemi çift nesneli bir özelliktedir. *Ayşe* doğrudan nesne *kendi* ise dolaylı nesne konumunu doldurmuştur. Aynı tümcede *kendi* anaforu kendisine k-buyuran tümcenin öznesi *öğretmen* öncülüne bağlanmıştır ancak tümcenin doğrudan nesnesi olan AÖ'ye gönderim yaptığında tümce dilbilgisel değildir. Örnek 74'te ise *kendi* tümcenin dolaylı nesnesi ve *Ayşe* doğrudan nesnesi olarak ortaya çıkmıştır. Bu tümcede *kendi* anafor olduğu için *Ayşe* öncülüne bağlanamazken özne konumundaki *öğretmen* öncülüne bağlanabilir. Bu aşamada bir sorun görülmemektedir.

Bir diğer soru ise "Basit tümce yapılarında bağlanmanın sorunsuz sağlanabilmesi için anaforun yeri etkili midir?" sorusudur. Genel olarak geçişli tümce yapılarında *kendi* biçimbirimi tümcenin nesnesidir, etkilenen rolünü üstlenir, nesne konumunu doldurur. Ancak verilen örnekler göstermektedir ki *kendi* dolaylı nesne konumunda ortaya çıktığında da gerek özneye gerekse nesneye gönderim yapabilmektedir. Palaz (2013)'e göre Türkçede çift nesneli eylemler İngilizcede olduğundan farklı hareket eder. İngilizcede dolaylı ve doğrudan nesneler arasında bakışımsız (Antisymmetry) bir ilişki vardır. Ancak Türkçede bu ilişki gözlenmez: Hem doğrudan nesne hem dolaylı nesne birbirinin alanında ortaya çıkabilir (Palaz, 2013: 26).

75. Öğretmen$_i$ Hasan'ı$_j$ kendine$_{i/j}$ sordu.

76. Öğretmen$_i$ Hasan'a$_i$ kendini$_{i/j}$ sordu.

Örnek 75 ve 76'da *kendi* anaforu hem tümcelerin özne konumuna hem de nesne konumunda bulunan AÖ'lere bağlanabilmektedir. Bu durumda ikili okumalar ortaya çıkmaktadır. Örnekler incelendiğinde *kendi* anaforunun bağlanmasında mutlak bir yer koşulu bulunmamaktadır.

Palaz (2013)'e göre Türkçede bağlanma için yer koşulu olmadığına bir diğer kanıt, *kendi*nin sağında ortaya çıkan dolaylı nesnenin içsel birleşmeden sonra k-buyuramadığı hâlde onu bağlayabildiğidir. Palaz, doğrudan nesne ve dolaylı nesne arasındaki bağlama ilişkisinin ilk birleşme sırasında oluştuğunu önerir, buna göre doğrudan nesnenin Özelleşmiş Küçük Eylem Öbeğine taşınması bağlanmayı etkilemez (Palaz, 2013: 35). 77'de *kendi* biçimbiriminin sağında ortaya çıkan dolaylı nesneye de bağlanabildiği görülmektedir.

77. Öğretmen$_i$ kendini$_{i/j}$ Hasan'a$_j$ *t* sordu.

Örnek 77'de *t* izi *kendi*nin taşınmadan önceki yeridir. Bu durumda *kendi* taşınma yapılmadan henüz ilk birleşme sırasında gerçekleşmiştir. Dolayısıyla *kendi* anaforu önünde bulunan dolaylı nesneye bağlanmıştır. Bu durum, Türkçede *kendi* anaforunun özne-yönetimli olmadığını göstermektedir.

Sonuç itibarıyla *kendi* anaforu basit tümce yapılarında ÇÖ'nün alanında potansiyel öncülüne gönderim yaparak bağlanmaktadır. Ayrıca çalışmalar; Özsoy (1983), Palaz (2013) ve bulgular *kendi* anaforunun bağlanması için yer şartı olmadığını göstermektedir. Böylece *kendi* Koşul A gereği tipik olarak tümcenin öznesi ve istisna olarak nesnesi konumuna gönderimde bulunmaktadır.

3.2.2.1.2. Karmaşık Tümcelerde *Kendi*

Basit tümce yapılarında yerel alanda bağlı olduğu tespit edilen *kendi* biçimbiriminin karmaşık tümce yapılarında söz konusu yerel alanda potansiyel öncüle bağlanması gerekir. Ad tümceciklerinde *kendi* yerel alanda bir öncül tarafından bağlıdır.

78. Ayşe$_i$ [PRO$_i$ kendini$_i$ gazetede görmeyi] bekliyordu.

79. *Ayşe$_i$ [*pro*$_j$ kendini$_i$ gazetede görmesini] bekliyordu.

Örnek 78'de yan tümcede kişi ve sayı uyumu bulunmadığı için yan tümcenin öznesi *PRO* olarak görülmektedir ve *kendini* anaforu yerel alanda eşdizinli olduğu öncüle bağlanmıştır tümce dilbilgiseldir. Ancak 79'da yan tümce kişi ve sayı uyumu almıştır bu yüzden küçük adıl *pro* bulunmaktadır. Bu durumda yan tümcenin öznesi *Ayşe* olamamaktadır ve *kendi* anaforunun *Ayşe*'ye gönderimde bulunduğu durumda tümce dilbilgisel değildir. Bununla birlikte *kendi* anaforunun yerel alanda bağlı olduğu durumda tümce dilbilgiseldir. Palaz (2013), *-mA* tümce yapılarının Kornfilt (1984)'e göre bağlama alanı için şeffaf olduğunu belirtmesinin aksine bağlamanın yan tümce içinde olduğunu bu alanların geçirimsiz alan olduğunu aktarır. Bulunan veriler bu savı desteklemektedir. Ayrıca Özsoy (1987b) *pro*ların ayrık gönderimde veya ana tümcenin öznesine gönderimde bulunabileceğini belirtir. Ancak *pro* yerel alandan dışarı bağlansa dahi *kendi* anaforu yerel alanda *pro* ile eşdizinli olduğundan ve bağlama alanı yerel alan olduğundan Koşul A ihlal edilmemektedir. 79'da anafor ana tümcenin öznesinde bağlı olmadığı için dilbilgisel olmayan yapı ortaya çıkarken 80'de *kendi* yerel alanda bağlıdır ve tümce dilbilgisel görünüm sergiler.

80. Ayşe$_i$ [Ahmet'in$_j$ kendini$_j$ gazetede görmesi]ni bekliyordu.

Türkçede *–mAK* ile kurulan ad tümceciklerine bakıldığında yan tümce içerisinde bağlanma alanı sağlanmaktadır. Türkçede *–mAK*'lı eylemlik yapıları uyum işareti almamaktadır. Buna bağlı olarak bu yapıların özne konumunu *PRO* doldurmaktadır. Ayrıca Özsoy (1987b) ve TURAN (2012)'de belirtildiği üzere *PRO* bu yapılarda [UYUM] tarafından bağlanmaz, ana tümcenin öznesi tarafından bağlanır. Söz konusu eylemlik yapılarda *kendi* biçimbirimi yerel olarak *PRO* ile eşdizinlidir ve *PRO* tarafından k-buyrulur. Buna bağlı olarak *kendi* anaforu yerel alanda bağlanarak Koşul A'ya uyar.

81. Hasan$_i$ [PRO$_i$ kendini$_i$ asmak] istedi.

82. [PRO$_i$ kendimi$_i$ tanıtmak]tan bıktım.

Örnek 81'de kendi anaforu yerel alanda *PRO* öncülüne gönderimde bulunmaktadır ve eylemlik tümcenin öznesi *PRO* ana tümcenin öznesiyle eşdizinlidir. 82'de ise *PRO* tümce dışında ben öncülüne dizinlidir. 81 ve 82'de eylemler özne denetimlidir bu yüzden *PRO* özneye dizinlenmiştir. Her iki tümcede de anafor yerel alanda bağlı bulunarak Koşul A'ya uymuştur.

83. Ahmet$_i$ Ayşe'yi$_j$ [PRO kendini$_{i/j}$ tanıtma]ya ikna etti.

Örnek 83'te yan tümcenin öznesi konumunda bulunan *PRO* ana tümcenin hem öznesi hem de nesnesi konumunda bulunan AÖ'lere gönderimde bulunmaktadır. Bunun sebebi *ikna et-* eyleminin nesne denetlemeli bir eylem olmasından kaynaklanmaktadır. Bu sebeple ana tümcenin nesnesi *Ayşe*, *kendi* anaforunun öncülü olabilmektedir. Buna bağlı olarak 83'te ikili okuma ortaya çıkmıştır.

Çekimli içe yerleşik tümceler ve çekimsiz içe yerleşik tümcelerin özne durumlarında ayrımlar bulunmaktadır. Çekimli içe yerleşik tümcelerde eylemsel paradigmalar, çekimsiz tümcelerde ise adsal paradigmalar uygulanır. Birinci durumda özne yalın durumda

bulunurken ikinci durumda özne tamlayan işaretli bulunmaktadır (ÖZSOY, 1994; KORNFİLT, 2001.).

Sıfat işlevli yan tümce yapılarında çeşitli ayrımlar yapılmaktadır. Yapılar incelenirken öncelikle [UYUM] özellikleri dikkate alınmaktadır. Ad tümceciklerinde olduğu gibi sıfat işlevli yan tümce yapılarında da yan tümceye eklenen [UYUM] işaretleyicileri bağlamanın yönünü belirlemede etkendir. Türkçede ortaçlar (Participle) *-AN, -DIK, -ECEK* veya *–MIŞ* ekleriyle sağlanabilmektedir. Yan tümcenin öznesi silinerek yüksek tümceye çıkarıldığında ve iz ile yüksek tümceye çıkarılan özne eşdizinli olduğunda yani yan tümce özneyi nitelediği durumlarda genel olarak *–AN* biçimbirimi kullanılmaktadır. Nesnelerin nitelendiği durumlarda sıklıkla *–DIK* ve belirtilen zamana göre *–ACAK, –MIŞ* biçimbirimleri kullanılır (Underhill, 1972; ÖZSOY, 1994, 1998; TURAN, 2012). Özne niteleyici *–AN* uyum biçimbirimi almadığı için özne konumuna yalın durum atarken nesne belirleyici *–DIK* ise özne konumuna tamlayan durumunu işaretlemektedir.

84. Kadın$_i$ kendini$_i$ jüriye tanıttı.

85. [t$_i$ Kendini$_i$ jüriye tanıt-an] kadın-ı$_i$ gördüm.

Örnek 84'te çekimli eylem, özneye yalın durum atamıştır ve aynı tümcede doğrudan belirtme durumu alan *kendi* anaforu yerel alanda öncüle bağlanmıştır. Öte yandan örnek 85 84'ten türetilmiştir. Burada *–AN* işaretleyicisi uyum işaretlemesi almamıştır. Aynı tümcede *kendi* yerel alanda silinen ve ana tümceye yükselen öznenin izine bağlanmaktadır, yani yerel alanda bağlanma gerçekleşmiştir.

86. Hasan$_i$ [t Ayşe'nin$_j$ kendini$_{*i/j}$ gördüğ-ü] fotoğrafı beğendi.

87. Ahmet$_i$ [t pro$_i$ kendini$_i$ gördüğ-ü] fotoğrafı beğendi.

Örnek 86'da *–dIk* biçimbirimi nesne niteleyici olarak kullanılmıştır, yan tümcenin nesnesi silinerek ana tümceye yükselmiştir. Burada *–dIk* işaretleyicisi [UYUM] eki almıştır, dolayısıyla yan tümcenin öznesi tamlayan durumunda bulunmaktadır. Aynı tümcede yan tümcenin doğrudan nesnesi konumunda ortaya çıkan, belirtme işaretli *kendi* anaforu yerel alanda potansiyel öncül olan *Ayşe*'ye bağlanmıştır. Ayrıca *kendi* anaforunun ana tümcenin öznesine gönderimi durumunda yapı dilbilgisel olmamaktadır. 87'de ise ayrım gözlemlenmektedir. Tümceciğin öznesi [UYUM] öbeğinden dolayı *pro*dur, bunun yanı sıra *pro* ile *kendi* anaforu eşdizinlidir ve anafor yerel alanda *pro*ya bağlanmaktadır. Ancak *pro,* ana tümcenin öznesine eşgönderimlidir. Dolayısıyla *kendi* ana tümce öznesine bağlandığında dilbilgisel bir yapı ortaya çıkmaktadır.

88. Seçkin$_i$ [t kendini$_{*i/j}$ hazırlayan] adamı$_j$ izledi.
89. Seçkin$_i$ [t kendisini$_{i/j}$ hazırlayan] adamı$_j$ izledi.
90. Seçkin$_i$ [t onu$_{i/k/*j}$ hazırlayan] adamı$_j$ izledi

Örnek 88'de yan tümcenin nesnesi konumunda bulunan *kendi* ana tümcenin öznesine bağlanamamaktadır. Bunun yerine yerel alanda *t* izine bağlanmaktadır ve bağlama alanı yan tümcedir. Yani Koşul A ihlal edilmemiştir. Ancak 89'da çekimli *kendisi* hem ana tümcenin öznesine hem de yerel alanda *adam* öncülüne bağlanabilir. Aynı tümcede *kendisi* çekimli biçimbirimi ayrık gönderimde bulunduğu için ikili okuma ortaya çıkmaktadır. Örnek 90'da ise yan tümcenin nesnesi bir adılsıldır, aynı tümcede *onu* ana tümcenin öznesine bağlanabilirken yerel alanda adam öncülüne bağlanamamaktadır. Dolayısıyla Koşul B'ye uyarak yerel alanda özgür bulunmaktadır.

İncelenen örneklerde ortaya çıkan veriler ortaç yapılarında *kendi* anaforunun yan tümcenin alanı dâhilinde bağlama alanı oluşturduğuna kanıt teşkil etmektedir. Bu durum

özne niteleyici *–An* yapılarında iz *t* aracılığıyla sağlanmaktadır. İz *kendi* anaforuyla eşdizinli olup k-buyurmaktadır ve Koşul A sağlanmaktadır. Nesne niteleyici ortaç yapılarına gelindiğinde ise [UYUM] ortaya çıkmaktadır ve UÖ yan tümcenin öznesine tamlayan durumunu atamaktadır. Ayrıca bu tür yapılarda yan tümcede *kendi* anaforunu bağlayan bir öncül yahut UÖ gereği *pro* ortaya çıkmaktadır. Yani yerel alanda *kendi* anaforu bağlanmaktadır. Sonuç itibarıyla bağlama yan tümcenin içinde, yerel alanda, gerçekleşmektedir.

Zarf tümcecikleri (Ulaç), ortaç yapılarından farklı olarak eylem niteleyici olarak ortaya çıkmaktadır. Ayrıca ulaç yapılarının güçlü bir uyum sergilemediği gözlemlenmektedir. Kornfilt, "Zarf tümceciklerinde genellikle özne uyumu olmayan, çekimsiz yüklemler yer alır. Tipik olarak uyum işaretsizdir ve çoğu zaman bir özneleri yoktur, bunun yerine üst tümcenin öznesiyle eşgönderimlidir." (Kornfilt, 2001: 188). Ayrıca Palaz (2013), zarf tümceciklerinin kontrol yapılarına ve İDİ yapılarına benzer şekilde güçlü bir uyumu olmadığından bu alanların şeffaf (geçirimli) alanlar olduğunu işaret eder.

91. Kadın$_i$ [kendini$_i$ göstermeden] odaya girdi.

92. İhsan$_i$ [kendini$_i$ tanıtarak] odaya girdi.

93. Ahmet$_i$ [kendine$_i$ gelince] ilk seni sordu.

Verilen örneklerde içe yerleşik tümcenin nesnesi konumunda bulunan *kendi* anaforları ana tümceyle eşdizinlidir. Belirtildiği üzere ulaç yapılarında uyum bulunmamaktadır ve buna bağlı olarak tümcelerin özne konumunu *PRO* doldurmaktadır. Böylece yerel alanda bağlanan *kendi* anaforu ana tümcenin öznesi olan AÖ'lere gönderimde bulunmaktadır.

Yan tümce yapılarında basit tümcelerde olduğu gibi durumlar ÇÖ tarafından atanmamaktadır. Dolayısıyla durum işaretleyicileri yan tümcenin başı tarafından atanmaktadır. Bu durumun belirlenmesinde ise [UYUM] devreye girmektedir. Yan tümce başlarında [+UYUM] işaretliler ve [-UYUM] işaretliler olarak dağılım yapılmaktadır. Eğer tümcecikler [+UYUM] işaretli ise özneye tamlayan durumunu atarken [-UYUM] işaretli olanlar özneye yalın durum atamaktadır ve buna bağlı olarak bağlamanın yönü değişkenlik göstermektedir. [+UYUM] işaretli tümcecikte *kendi* anaforu tamlayan konumunda bulunan özneye veya *pro*ya bağlanır. Bundan dolayı da tümcecik bağlama alanı oluşturmaktadır. Ancak [-UYUM] işaretli tümceciğin öznesi *PRO*'dur, dolayısıyla bu alanlar geçirimli alanlar olarak yorumlanır ve yan tümceciğin nesnesi konumunda bulunan *kendi* anaforu ana tümcenin genel olarak öznesi veya nadiren de nesnesi konumu ile eşdizinli olabilir. Sıfat işlevli yan tümce yapılarında ise özne niteleyici ve nesne niteleyici işaretler arasında dağılım yapılmaktadır. Ayrıca bu yapılarda tümceciklerin [UYUM] işaretli olması bağlama alanını etkilemektedir. Özne niteleyici *–AN* yapılarında anafor *t* izi vasıtasıyla yan tümcenin ana tümceye taşınan öznesine bağlanmaktadır. Ancak nesne niteleyici yapılarında ortaya çıkan uyum işaretleyicileri ile anafor yan tümce içinde potansiyel öncülüne, açık özne veya *pro*ya, bağlanmaktadır.

3.2.2.1.3. Dönüşlülük Hiyerarşisi

Dönüşlü adıl anaforik bir özelliğe sahiptir. Öncül, anafordan önce konumlanır ve genelde eylemin öznesi konumunda bulunur. Özsoy, artgönderge ve öncülün eşgönderim yapabilmesi için önerdiği filtrede öncülün pozisyon fark etmeksizin özne konumunda ve artgöndergeden önce bulunması gerektiğini ve öncül ile artgönderge arasında bulunan AÖ'nün özne olmadığını, artgöndergeyi takip ettiğini belirtir. Bunun yanı sıra Özsoy, diğer

konumları da dâhil ederek bir dönüşlülük hiyerarşisi tespitinde bulunmuştur (Özsoy, 1983: 37).

ÖZSOY'un belirlediği hiyerarşi:

- Özne (Nominative) + Kendi (Accussative) [UYGUN]
- Özne (Nominative) (Ben) + Nesne (Accussative) + Kendi (Ablative) [UYGUN]
- Özne (Nominative) (Ben) + Dolaylı Nesne (Dative) + Kendi (Ablative) [UYGUN]

- Kendi (Nominative) + Nesne (Accussative) [UYGUN DEĞİL]
- (Ben) Kendi (Accussative) + Nesne (Ablative) [UYGUN DEĞİL]
- (Ben) Kendi (Dative) + Dolaylı Nesne (Ablative) [UYGUN DEĞİL]

- Özne (Accussative) + Kendi (Nominative) [UYGUN DEĞİL]
- Nesne (Ablative) + Kendi (Accussative) [UYGUN DEĞİL]
- Dolaylı Nesne (Ablative) + Kendi (Dative) [UYGUN DEĞİL]

- Özne (Nominative) + Dolaylı Nesne (Dative) + Nesne (Accussative) Kendisi [UYGUN]
- Özne (Nominative) + Kendisi (Dative) + Nesne (Ac.) + Dolaylı Nesne (Nominative) (için) [UYGUN DEĞİL]
- Özne (Nominative) + D.Nesne (Nominative) (için) + Nesne (Accussative) + kendisi (Dative) [UYGUN DEĞİL]

Özsoy (1983) tarafından belirlenen hiyerarşiye göre özne yalın durumda *kendi* anaforu belirtme durumu işaretli ise bağlama gerçekleşir. Eğer *ben* öznesi yalın durumda, belirtme işaretli bir nesne varsa ve *kendi* ayrılma durumu işaretli ise *"Ben$_i$ kıyafeti kendime$_i$ aldım."* cümlesinde olduğu gibi bağlama gerçekleşir. Diğer bir durumda yalın durumda *ben* öznesi, yönelme durumunda bir nesne ve ayrılma durumunda *kendi* biçimbirimi varsa *"Ben hastaya$_i$ kendinden$_i$ söz ettim."* cümlesinde olduğu gibi yerel alanda bağlama gerçekleşir.

Kendi tümcenin öznesi konumunda ve nesne belirtme işaretli olduğunda dilbilgisel olmayan yapı ortaya çıkar. Özne *ben, kendi* biçimbirimi belirtme işaretli olduğunda ve dolaylı nesne ayrılma işaretli olduğunda dilbilgisel olmayan yapı ortaya çıkar. Özne *ben, kendi* biçimbirimi yönelme işaretli ve dolaylı nesne ayrılma işaretli olduğunda yine dilbilgisel olmayan yapı ortaya çıkar.

Özne belirtme işaretli ve *kendi* biçimbirimi yalın durumda olduğunda dilbilgisel olmayan yapı ortaya çıkar. Benzer şekilde özne *ben*, dolaylı nesne ayrılma işaretli, *kendi* biçimbirimi belirtme işaretli olduğu yapılarda ve özne *ben*, dolaylı nesne ayrılma işaretli, *kendi* biçimbirimi yönelme işaretli yapılarda dilbilgisel olmayan yapılar meydana gelir.

Özne yalın durumda, dolaylı nesne yönelme işaretli *kendisi* biçimbirimi ile kurulan yapılarda dilbilgisel yapı ortaya çıkar. Özne yalın, *kendisi* yönelme işaretli, dolaylı nesne belirtme işaretli ve diğer dolaylı nesne yalın durumda ise dilbilgisel yapı değildir. Benzer şekilde özne yalın, dolaylı nesne için öbeğinin içerisinde yalın, diğer dolaylı nesne belirtme işaretli ve *kendisi* yönelme işaretli ise yine dilbilgisel olmayan yapılar ortaya çıkmaktadır (Özsoy, 1983: 26, 27, 28).

3.3. Adılsıl İşlevi

3.3.1. Koşul B ve *Kendisi*

Çekim özellikleri bölümünde (1.1.1.) belirtildiği üzere *kendi* biçimbirimi üçüncü tekil kişi çekiminde iki farklı formla karşımıza çıkmaktadır. Türkçede dilbilgisel olarak *kendi* biçimbirimi kişi belirtmede iyelik ekiyle işaretlenir. Bu doğrultuda "*kendi-m, kendi-n, kendi-si, kendi-miz, kendi-niz, kendi-leri"* paradigmaları dikkate alındığında üçüncü kişinin *kendisi* biçimiyle kullanıma girmesi beklenmektedir. Bu kullanım hakkında Banguoğlu (1990), *kendisi* kullanımının Eski Anadolu Türkçesinde bulunan *kendü* ve *özi* formlarının birleşmesinden ileri geldiğini söyler (*kendü+özi>kendüzi>kendisi*). Bu dönem metinlerinde *kendüzi* formunda kullanım olduğu bilinmektedir. Ayrıca Demirci, kitabında Ergin'in *kendisi* formunun üçüncü teklik bildirdiğini ve sondaki (i) ekinin iyelik eki olmadığından bahsettiğini belirtir (Demirci, 2010: 44, 45). Yani bu düşünceye göre *kendisi* biçimbirimi çekim morfolojisinde doğrudan üçüncü teklik kişi için kullanılmaktadır. Ancak bu durum *kendisi* biçimbiriminin bağlama özelliğiyle uyuşmamaktadır.

Kendi biçimbirimi anafor olarak yerel alanda öncüle bağlanırken karmaşık biçim *kendisi* yerel alanda özgür davranarak Koşul A'yı ihlal eder ve tıpkı adılsıllar gibi Koşul B'ye uyar.

94. Hasan$_i$ kendini$_{i/*j}$ öğrencilere tanıttı.

95. Hasan$_i$ kendisini$_{i/j}$ öğrencilere tanıttı.

Örnek 94'te *kendi* biçimbirimi, doğrudan nesne konumunda ortaya çıkmıştır ve ana tümcenin öznesine artgönderge olarak bağlamıştır. Bu durumda bağlama özelliklerini kusursuz sağlayarak koşul A'ya uymuştur. Ancak 95'te *kendisi* karmaşık biçimbirimi

tümcenin öznesi konumuna anafor olarak bağlanabilirken aynı tümcede söylemsel öncüle gönderimde bulunarak yerel alanda özgür bulunabilir. Bu durumda tümcede ikili okuma ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla çekimli *kendisi* yapısı itibarıyla ayrık gönderimlidir.

Üçüncü tekil kişi yapılarında ortaya çıkan *kendisi* yapısı birinci ve ikinci kişi yapılarına benzer biçimde oluşmuş olarak görülse de gönderimsel açıdan farklı olduğu gözlemlenmektedir. Karmaşık biçimbirim, diğerlerinin aksine Koşul A'yı ihlal eden yapılar ortaya koymaktadır. Ancak yukarıda gösterilen tanılar (Banguoğlu, 1990; Demirci, 2010.) dikkate alındığında söz konusu gönderimsel ayrımı açıklamamaktadır. Çünkü belirtildiği üzere karmaşık *kendisi* biçimbirimi yerel alanlarda adılsıllar gibi serbest davranmaktadır fakat bunu sağlayan özellik birleşik yapılı biçimbirim olmasıyla ilişkili değildir.

Kornfilt (2001b), *kendisi* çekimli biçimbiriminin ayrık gönderimli yapısını UÖ ile açıklar. Kornfilt'e göre, "Açık uyum ögesi fonolojik olarak boş *pro* belirteci UÖ'nün başıdır. Dönüşlü UÖ içinde yerel olarak bağlıdır ve *pro* bağlayıcıdır. Bu açık UÖ çekimi tarafından da başlı olan iyelik BÖ'lerine paraleldedir ve olasılıklardan biri *pro* olmak üzere çeşitli belirleyicilere sahip olabilir." (Kornfilt, 2001b: 206.).

96. Ali-nin araba-sı [(Kornfilt, 2001b: 206,207.) (Örnek 11)]
97. O-nun araba-sı [(Kornfilt, 2001b: 206,207.) (Örnek 12)]
98. *Pro* araba-sı [(Kornfilt, 2001b: 206,207.) (Örnek 13)]
99. *Pro* kendi-si [(Kornfilt, 2001b: 206,207.) (Örnek 14)]

Kornfilt, çekimli *kendisi* yapısının 96'daki yapıya benzer bir yapı olduğunu iddia etmektedir. Bu belirleme dahilinde *kendi,* UÖ içinde Koşul A'ya uyarak bağlıdır ve adılsıl

belirleyici *pro* aynı alan dâhilinde özgürdür, böylece Koşul B'yi ihlal etmez (Kornfilt, 2001b: 207.). Yani *kendisi* yerel alan dâhilinde proya bağlanmaktadır, pro ise yerel alanda serbest olduğundan tümce dışına gönderimde bulunmaktadır.

Palaz 2013, *kendisi* çekimli biçimbiriminin BÖ'nün izdüşümü olduğunu ve *pro*nun [Belirleyici, BÖ]'de ve *-sI*'nın B başında oluştuğunu önerir. Bu belirleme ışığında *kendisi*nin yapısı şu şekildedir:

100. [BÖ *pro* [B' [AÖ kendi] –si]]

(Palaz, 2013: 148.)

Palaz 2013'e göre *kendisi* BÖ'nün yerel alanında Koşul A'ya uyarak *pro* tarafından bağlanır, adılsıl belirleyici Koşul B'ye uyarak aynı alanda özgürdür ve *pro* BÖ'nün çıkışında bir öncül tarafından bağlanır. Dolayısıyla *kendisi* kendi alanında *pro* tarafından bağlanır ve o *pro* vasıtasıyla alanının dışında bir öncülle eşgönderim yapabilir (Palaz, 2013: 148.).

Üçüncü kişi tekil çekimde *kendi* ve *kendisi* olmak üzere iki farklı biçimbirim olduğu belirlendi. *Kendi* formu yerel alanda Koşul A'ya uyarken karmaşık *kendisi* formunun yerel alanda özgür olabileceği öne sürüldü. Bu çalışmada *kendi* biçimbiriminin gönderim özellikleri çıkış noktası alınmaktadır. Dolayısıyla çalışmada *kendi* biçimbiriminin *–sI* çekimli yapısı Kornfilt (2001b) ve (Palaz 2013) tarafından ortaya konulan çıkarımlar ışığında ele alınacaktır.

3.3.1.1.Basit ve Karmaşık Tümce Yapılarında *Kendisi*

Sunulan veriler karmaşık *kendisi* biçimbiriminin *kendi* anaforunun aksine Koşul B'ye uyduğunu ortaya koymaktadır. Bu durumda *kendisi* basit tümce yapılarında Koşul A'ya uyarak ana tümcenin öznesine gönderim yapabileceği gibi söylem sırasında tümce dışında

bir öncüle de gönderimde bulunabilmektedir. Bu yönüyle adılsıllar gibi davranmaktadır (Kornfilt, 2001b: 202).

101. Yönetici$_i$ toplantıda kendisini$_{i/j}$ savundu.

102. Yönetici$_i$ toplantıda onu$_{*i/j}$ savundu.

Örnek 101'de *kendisi* biçimbirimi hem özne konumuna hem de tümce dışında bir öncüle dizinlenmiştir. Ancak 102'de bir adılsıl biçimbirim olan *onu* kişi adılı özne konumuna bağlanamamaktadır. O halde 102'nin tümce yapısı 103'te belirtilen biçimde olmalıdır.

103. a) Yönetici$_i$ toplantıda [pro$_i$ kendisi$_i$]ni savundu.

Örnek 103 incelendiğinde *kendisi* biçimbiriminin çift gönderimli yapısını sağlayan *pro* gözlemlenmektedir. Bu sayede *kendisi*ni yerel alanda özgür görünümler sergilemektedir. Ancak bunun dışında yalnızca tümce dışına gönderimde bulunabilir.

104. Yönetici$_i$ evrakları kendisine$_{*i/j}$ iletti.

Örnek 104'te *kendisi* biçimbirimi ana tümcenin öznesiyle eşdizinlenememektedir. Burada yönelme durumu ekiyle işaretli *kendisi* biçimbirimi hedef rolündedir ve gönderim söylem sırasında ortaya çıkan, tümce dışındaki bir öncüle yapılmıştır.

105. Ahmet$_i$ eczaneden kendisine$_{i/j}$ ilaç aldı.

Örnek 105'te yönelme durumu ile çekimlenmiş *kendisi* hedef rolündedir ancak hem tümcenin öznesine hem de tümce dışında bir öncüle gönderimde bulunmaktadır. O hâlde *kendisi* biçimbiriminin gönderiminin belirlenmesinde eylemin de etkili olduğu varsayılabilir. 104'te EÖ'nün başı *ilet-* eylemidir ve aynı tümcede *kendisi* özneye gönderim

yapamamaktadır ancak 105'te EÖ'nün *al-* eylemidir, ayrıca *kendisi* aynı tümcede hem özneye hem de tümce dışında bir öncüle gönderimde bulunabilmektedir.

106. Ahmet$_i$ Ayşe'ye$_j$ fotoğrafta kendisini$_{i/j/k}$ gösterdi.

Örnek 106'da EÖ'nün alanında yönelme durumu işaretli bir potansiyel öncül bulunmaktadır. Birinci yorumlamada kendisi biçimbirimi tümcenin öznesine gönderim yapabilir, ikinci yorumlamada tümcede dolaylı nesne konumunda bulunan Ayşe'ye gönderim yapabilmektedir, üçüncü bir okumada ise tümce dışında herhangi bir öncüle de gönderim yapabilmektedir. Yani aynı tümcede *kendisi* hem tümcenin öznesi konumuna hem nesnesi konumuna hem de tümce dışında bir öncüle dizinlenebilmektedir.

Ayrıca *kendisi* bir tümcede özne konumunda da ortaya çıkabilmektedir. Bu gibi durumlarda tümce dışında bir öncüle gönderim yapabilir.

107. *Kendisi* bu görevi başarıyla tamamladı.

107'de *kendisi* biçimbirimin tümce içinde bir öncülü bulunmamaktadır ve tümce dışında söylem sırasında ortaya çıkan bir öncüle bağlanmaktadır.

Palaz (2013)'e göre *kendisi* k-buyurma olmaksızın tümce içinde tümcenin doğrudan nesnesi tarafından bağlanabilmektedir (Palaz, 2013: 41.).

108. Kendisine$_{i/j}$ ünlü şarkıcıyı$_i$ sorduk.

[(Palaz, 2013: 41.) Örnek, 27.]

108'de tümcenin nesnesi konumunda ortaya çıkan *kendisi* tümce dışında bir öncüle bağlanabilirken aynı zamanda k-buyurma olmaksızın aynı tümcede diğer bir nesne konumuna bağlanmıştır.

Bölüm 1.2.2.1.2.'de üçüncü kişi *kendi* biçimbiriminin yan tümce yapılarında yerel alanda bir öncüle bağlandığı örüntüler verilmiştir. Bu bağlamda form bir anafor olarak Koşul A'ya uymaktadır. Ancak karmaşık *kendisi* biçimbirimi yan tümce yapılarında basit tümce yapılarında sergilediği uyuma benzer şekilde davranmaktadır. Yani yan tümce yapılarında da yerel alanda özgür bulunabilmektedir.

109. Buse$_i$ televizyonda [kendisini$_{i/j}$ görmeyi] umuyordu.

110. Buse$_i$ televizyonda [Ali'nin$_j$ kendisini$_{i/j}$ görmesini] umuyordu.

Örnek 109 ve 110 arasında UYUM olup olmaması yönüyle ayrım gözlemlenmektedir. Bu bağlamda 109'da yan tümce [-UYUM] işaretlidir, dolayısıyla içe yerleşik tümcenin öznesi *PRO*'dur. Birincil olarak *kendisi*nin *PRO* aracılığıyla ana tümcenin öznesi *Buse*'ye bağlanması beklenmektedir ancak karmaşık biçimbirim tümce dışında bir öncüle de gönderimde bulunmaktadır. Bu yapı, ana dil konuşucuları tarafından birincil olarak tümce dışı gönderimiyle kullanılmaktadır. Tümcenin öznesine gönderim yapılmak istendiğinde *kendi* biçimbirimi tercih edilecektir. Öte yandan 110'da yan tümce [+UYUM] özellikte bir yapıdır ve uyum işaretleyicisi içe yerleşik tümcenin öznesine tamlayan durumu atamıştır. Bu tümcede *kendisi* formunun potansiyel öncülü yan tümcenin öznesi *Ali*'dir ancak aynı zamanda ana tümcenin öznesine de bağlanabilmektedir. Buna ek olarak *kendisi* biçimbiriminin birincil olarak *Buse*'ye bağlanması beklenir. Dolayısıyla *kendisi* hem yerel alanda potansiyel öncülüne gönderim yapabilir hem de adılsıllar gibi alan dışına da gönderim yapabilir. Ancak öncelikle alan dışına gönderimde kullanılır. Yerel alanda gönderim istendiğinde *kendi* biçimbirimi tercih edilmektedir.

Özsoy (1983) zamanlanmamış tümleçlerde (Complement) çoğu kullanıcı için eşdizinli okumanın tercih edilmesine rağmen yine de potansiyel belirsizlik olduğunu belirtir (Özsoy, 1983: 54.).

111. Amiral$_i$ subaya [kendisine$_i$ çay demlemesini] söyledi.

[(Özsoy, 1983: 54.) Örnek, 13]

Örnek 111'de *kendisi* potansiyel öncül olarak ana tümcenin öznesine bağlansa da aynı zamanda ana tümcenin nesnesi konumuna da gönderim yapabilmektedir.

112. Hasan$_i$ [Ayşe'nin$_j$ kendisini$_{i/j}$ tanıdığını] anladı.

Örnek 112'de karmaşık *kendisi* ana tümcenin öznesine bağlanmıştır. Ancak bunun yanı sıra yerel alanda yan tümcenin öznesine de gönderim yapabilmektedir. Kornfilt (2001b) üçüncü kişi adılsıl *o* ve çekimli *kendisi* biçimbirimini karşılaştırır.

113. a) Fatma$_i$ [Ahmet'in$_j$ onu$_{i/*j/k}$ çok beğendiğini] biliyor.

b) Fatma$_i$ [Ahmet'in$_j$ kendisini$_{i/j/k}$ çok sevdiğini] biliyor.

[(Kornfilt, 2001b: 198.) Örnek 4 a,b]

Örnek 113a'da *o* adılsılı yerel alanda serbest bulunarak ana tümcenin öznesine ve tümce dışında bir öncüle gönderimde bulunmaktadır. Ancak 113b'de *kendisi* yerel alanın dışında öncüllere gönderim yapmasının yanı sıra yerel alanda yan tümcenin öznesine de gönderimde bulunabilmektedir. Kornfilt (2001b) bu durumun sebebini 99'da verilen *kendisi*nin öbek yapısına dayandırmaktadır. Ayrıca *kendisi* yapısı üzerine uzun-ara dönüşlü veya adılsıl ayrımı tartışması yürütmüştür. *Kendisi* biçimbiriminin uzun-ara dönüşlü olup olmadığı daha sonra 1.2.2.2.2 bölümünde incelenecektir.

114. Emre$_i$ [kendisini$_{i/j}$ savunan] adamı$_j$ tanıyordu.

Örnek 114'te *kendisi* Koşul A'ya uyarak yerel alanda ana tümceye yükselen yan tümce öznesine bağlanabilirken bunun yanı sıra Koşul B'ye uyarak ana tümcenin öznesine de bağlanabilmektedir.

115. Gökçen$_i$ [kendisine$_{i/j}$ araba alınınca] çok sevindi.

115'te *kendisi* belirteç tümceciğinin tümleci konumunda ortaya çıkmıştır. Tümceciğin uyum işaretlemesi bulunmamaktadır. Bu tümcede *kendisi* potansiyel olarak ana tümcenin öznesine bağlanır ancak aynı alanda özgür bulunarak tümce dışında bir öncüle de gönderim yapabilmektedir.

Bu bölümde tartışılan örneklerde *kendisi* biçimbiriminin ayrık gönderimli bir yapı olduğu tespit edildi. Görüldüğü üzere karmaşık *kendisi*, *kendi* biçimbirimine benzer şekilde yerel alanda öncüle bağlanabilmektedir. Ancak aynı zamanda söz konusu yerel alanda özgür davranarak alan dışında veya tümce dışında bir öncüle de gönderim yapmaktadır. Dolayısıyla bu yönüyle *kendi* biçimbiriminden ayrılmaktadır. Çift gönderimli yapısı göz önüne alındığında *kendisi* biçimbiriminin tam (gerçek) bir anafor olmadığı, aynı zamanda Koşul B'ye uyarak adılsıl gibi davrandığı belirlenmiştir (Özsoy, 1983; Kornfilt, 2001b; Palaz, 2013). Üçüncü tekil kişi çekiminde ortaya çıkan bu gönderimsel ayrım *kendisi* formunun görevsel dağılımını belirlemektedir.

3.3.1.2. Uzun-Mesafe (Long-Distance) Dönüşlü Olarak *Kendisi*

Bölüm 1.2.2.2.1.'de çekimli *kendisi* formunun basit ve karmaşık tümce yapılarında ayrık gönderimli yapısı üzerine duruldu. İncelenen tümcelerde *kendisi*nin adılsıl gibi davrandığı gözlenirken aynı zamanda bağlı anafor gibi yerel alanda bağlandığı da gözlemlenmiştir. Kornfilt (2001b), karmaşık formun bu yerel bağlanmasından dolayı Koşul

B'yi ihlal ettiğini belirtir. Buna bağlı olarak çekimli formun bir adılsıl mı yoksa uzun-mesafe dönüşlü mü olduğu tartışmasını öne çıkarır.

Cole, Hermon ve Huang (2002), Pica (1987) tarafından ortaya konan sözdizimsel bir yaklaşımla uzun-mesafe dönüşlülerin diller arasındaki karakteristiklerini şu şekilde aktarır (Cole, Hermon, Huang, 2002: 3):

116. Uzun-mesafe dönüşlülerin tipolojik özellikleri:

a) Uzun-mesafe dönüşlüler tek biçimbirimlidir (Monomorphemic)

b) Özne öncüllerini alırlar.

c) Oluşumları öncül ve dönüşlülerin bulunduğu belirli çevrelerde sınırlı olabilir.

Cole, Hermon ve Huang (2002), Pica (1987) tarafından geleneksel olarak belirlenen uzun-mesafe dönüşlü özelliklerini üç maddede inceler:

(i) Yerel olarak bağlı dönüşlüler birden fazla biçimbirimden oluşurken uzun-mesafe dönüşlüler tipik olarak tek biçimbirimlidir. Ancak bu duruma istisnalar bulunmaktadır. Örneğin: Malayca *diri-nya*, Türkçe *kendi-si* (Kornfilt, 1997). Bu iki örnek ve İngilizcedeki uzun-mesafe dönüşlüler açıkça iki biçimbirimlidir. Ayrıca tüm tek biçimbirimli dönüşlüler uzun-mesafe dönüşlü değildir. Örneğin: Almanca *sich*, İzlandaca *sig* ve İtalyanca *se*. Bundan dolayı tek biçimbirimlilik uzun-mesafe dönüşlülük için gereklidir ancak yeterli görülmemektedir. Ancak Cole, Hermon, Huang; bu örnekleri Pica tarafından yapılan tek biçimbirimlilik genellemesine karşı örnekler olarak yorumlamaz bunun yerine bağlı anaforlar gibi olanların tek biçimbirimli olduğunu, adılsıl gibi hareket edenlere uygulanamadığını belirtir.

(ii) Geleneksel kuramda uzun-mesafeli dönüşlüler özne-yönetimli olmalıdır.

(iii) Ayrıca, Çin literatüründe [(Y. H. Huang (1984) ve Tang (1985, 1989)] uzun mesafeli yansımaların bir "Engelleme Etkisine" tabi olduğu kaydedilmiştir. Bu Engelleme Etkisi'ne göre ana tümcenin öznesi ile yan tümcenin öznesi kişi için özellikleri paylaştığında uzun-mesafe anafor bağlanır ancak her ikisi ayrı özellikte olduğunda engeller. Engellemenin söylemsel, anlamsal ve pragmatik etkenlerden kaynaklandığı ortak görüşünün aksine sözdizimsel bir etken olduğu savunulur. Ancak Çincede ortaya çıkan bu engellemenin farklı dillerde çalışmadığı ve buna bağlı olarak evrensel olmadığı belirtilmiştir.

Kornfilt (2001b), çalışmasında Pica (1987)'nın genellemeleri doğrultusunda uzun-mesafe bağlamaların özne-yönetimli olması ve tek biçimbirimli olması gerektiğini ortaya koymuştur. Ancak *kendisi* biçimbiriminin bir uzun-mesafe bağlama olmadığını savunur. Çünkü *kendi-si* tek biçimbirimli olmaktan ziyade açıkça çift biçimbirimlidir ve bunun yanı sıra özne-yönetimli değildir. Bu yönüyle *kendisi,* ne gerçek bir anafordur ne de uzun-mesafe bağlamadır. Anaforik özellikler göstererek yerel alanda bağlanır, alan dışında adılsıl özellikler sergiler (Kornfilt, 2001b: 204, 205). Bu durumda biz; yerel alanda bağlı bulunan *kendisi* formları için anafor, özgür olanlar için adılsıl tanımlamasını tercih ettik.

3.3.1.3.Söylemsel Gönderim (Discourse Reference)

Özsoy (1983,1990) ve Palaz (2013), *kendisi* biçimbiriminin söylem dâhilinde öncül seçiminin *konu* odaklı olduğunu açıklarlar. Özsoy (1984), Türkçede söylem dönüşlülüğünün asla seçimli olmadığını, söylemin konusu tarafından tetiklendiğini iddia eder.

117. Konu (Topic) Sınırlama:

Kendisi söylemin konusuna gönderim yaptığında ortaya çıkabilir.

118. Söylemsel *O* Sınırlama:

O, söylemin konusuna gönderim yaptığında ortaya çıkamaz (Özsoy, 1984: 77.).

119. Bu Amiral Kidd öyle yapmıyor. Brifing subayı konuşurken sözünü kesip araya giriyor. Kendisi anlatıyor, bitirince sözü gene brifing subayına veriyor.

[(Özsoy, 1990: 36.) Örnek: 1]

Özsoy (1990)'a göre *Amiral Kidd* ile *kendisi* arasında potansiyel bir öncül *Brifing Subayı* bulunmaktadır ancak *kendisi*nin asıl öncülü *Amiral Kidd* olarak belirlenir. Bu da Konu Koşulu'yla açıklanır.

Özsoy (1983), Cooper ve Ross (1975)'un öne sürdüğü iki ilkeyi belirtir: Önce Ben İlkesi ve Belirtilen Konu İlkesi. Birinci ilkeye göre konuşucu bir kişiyi konu olarak belirtmez ancak ikinci ilkeye göre olay içerisinde bir diğer kişiyi belirtir.

120. De Gaulle yanındakilere "Carlo eski arkadaşımdır," demiş.
"Çocukluğumuz beraber geçti. Çok iyi insandır." Fabrikasının
yöneticileri ve Hariciyeciler hemen atılmışlar:
-Bizim de en iyi işçimizdir. Çok severiz *kendisini* [(Özsoy, 1990: 36.) Örnek: 3].

De Gaulle konuşması sırasında Carlo'yu konu olarak öne çıkarır. Ayrıca tümcede *kendisi* konu olarak belirtilen Carlo'ya gönderim yapar. Yani Belirtilen Konu İlkesi'ne uygun olarak öznenin belirttiği konuya gönderimde bulunmuştur.

Konu olmayan durumlarda ise Özsoy (1990), 121'de belirtildiği üzere kişi adıllarının kullanıldığını aktarır:

121. Sonra Asuman'a geçti. *O*na yürekli kolye almayı düşünürdü hep. Parası olsa alırdı, ah çokça parası olsa. Sormuştu. Öyle bir kolyeye yetmiş lira istemişlerdi [(Özsoy, 1983: 37.) Örnek: 6].

Örnek 121'de *Asuman* tümcede konu değildir ve bu yüzden kişi adılı *o* adılı konu olmayan *Asuman*'a gönderimde bulunmuştur.

Palaz (2013), Özsoy (1990) tarafından saptanan konu odaklama özelliklerinden yola çıkarak *kendisi*nin söylemde öncül seçiminin rastgele olmadığını, Türkçede *kendisi*nin tümcesiz bağlanmış bağlama özelliklerine izin vermek için ilişkili kavramın konu olduğunu varsaymaktadır (Palaz, 2013: 153.).

122. Ayşe$_i$ o partiye gitmeyi çok istiyordu. Ama yalnız gidemezdi. Birilerini aramayı düşündü, mesela Ali'yi$_j$. Ama sonra Ali'nin$_j$ kendisinden$_i$ utandığını hatırladı. Onu$_j$ aramaktan vazgeçti.

[(Palaz, 2013: 154.) Örnek: 58]

Örnek 122'de tümcede konu *Ayşe*'dir ve dolayısıyla *kendisi Ayşe*'ye bağlanmıştır. Konu dışında bulunan ise *Ali*'dir ve *o* adılı *Ali'*ye gönderimde bulunmuştur. Özsoy (1990)'a göre tümcenin alt bölümünün konusu olduğunda *o* adılı kullanılmaktadır (Özsoy, 1990, 38.). 122'de alt bölümün konusu olan *Ali*'dir ve *o* kişi adılı kullanılmıştır. Aynı şekilde 123'te konu *Ali'nin kız arkadaşıdır* ve *kendisi* ona gönderimde bulunmuştur.

123. Nasıl birisi acaba diye düşündü Ayşe$_i$. Beraber dışarı çıkmıyorlar hiç, Ali$_j$ bir arkadaşıyla bile tanıştırmadı daha. Kampüste yanında bile görmemişti hatta. Sonra

Ali'nin$_j$ kendisinden$_k$ utandığını hatırladı, geçenlerde anlatmıştı ona$_i$. "Zavallı kız$_k$" diye düşündü…

[(Palaz, 2013: 155.) Örnek: 60]

Özsoy (1983, 1990) ve Palaz (2013) tarafından yapılan çalışmalarda *kendisi* biçimbiriminin söylemde konu odaklı olduğu gösterilmiştir. Bu çalışmada varsayılan saptamalar kabul edilecek ve örnekler bu doğrultuda incelenecektir. Aşağıda Sabahattin Ali'nin "Kuyucaklı Yusuf" kitabından alınan örnekte *Hilmi Bey* konu iken *Şakir* alt bölümün konusudur:

124. Bu adamın oğlu ile münasebeti memlekette oldukça kuvvetli bir dedikodu menbaıydı. Çünkü Hilmi Bey$_i$, Şakir'in$_j$ hareketlerini düzelteceği, onu$_j$ yola getireceği yerde aynı şeyleri kendisi$_i$ de, hatta çok kere oğlu ile beraber yapar; İzmirli, Midillili, veya Rum çocukları ile yazın Cennetyatağı, kışın hamam alemleri tertip eder, avuç avuç para saçardı.

(Ali, 2019: 45.)

Örnek 124'te konu *Hilmi Bey*'dir ve bu doğrultuda *kendisi* konuya gönderimde bulunur ancak *Şakir* alt bölümün konusu olduğu için *o* adılsılı ona gönderimde bulunur.

125. Öğretmen$_i$ sınıfa girer girmez sınav sonuçlarını duyurdu. Bu son sınavdan Harun$_j$ düşük not almıştı. Ancak öğretmen kızmak yerine onu$_j$ teselli etti. Yanına giderek eksik olduğu konularda kendisinden$_i$ yardım alabileceğini söyledi.

Tümcede *öğretmen* söylemde konu durumundadır ve *Harun* alt konu yerindedir. Burada *kendisi* tümce dışına da gönderimde bulunabilir görülmektedir ancak açıkça konuya gönderim yaptığı belirtilir. Bunun yanı sıra *o* kişi adılı alt konu olan *Harun*'a gönderimde bulunmaktadır.

Özsoy (1983,1990), Palaz (2013) tarafından ortaya konan *kendisi*nin söylemde konuya duyarlı olduğu iddiası, örnekler aracılığıyla doğrulanmaktadır. Bu doğrultuda *kendisi* öncül seçiminde gelişigüzel davranmamakta tümcede konuya gönderimde bulunmaktadır. Ancak bunun aksine kişi adılı *o* alt bölümün konusuna gönderimde bulunmaktadır.

3.4. Pekiştirme/Odaklama (Focussing) İşlevi

Eski Türkçede kuvvetlendirici (Intensifier) olarak ortaya çıkan *kendi* biçimbirimi günümüz Türkçesinde tümcenin özne konumunu odaklayıcı görevinde kullanılmaktadır. Erdal (2004)'e göre Eski Türkçede *kentü* eylemin öznesini odaklamak için kullanılır. Örnek 31'de verilen örneğe geri dönülecektir:

126. ädgü elinä *käntü* yaŋïltïg (Erdal, 2004: 208)

Örnek 126'da *kentü* tümcenin özne konumunu odaklamak için kullanılmıştır. Tümcenin öznesi *sen* adılı düşürülmüştür ancak aynı tümcede *kentü* özneyi odaklamaktadır.

Özsoy (1983)'e odaklayıcı işlevde *kendi* kişi ve sayı kontrolü bakımından iyelik ekleriyle işaretlenmektedir. Örnek 127 ve 128'de işaretleme açıkça takip edilmektedir (Özsoy, 1983: 109.).

Göksel ve Kerslake (2005), "Çekimlenen *kendi* adılı ana tümcenin öznesi konumundaki adılı odaklayabilir. *Kendi,* odaklayıcı olduğu yapılarda kişi adılıyla veya adıl olmadan kullanılabilir ancak her iki durumda da yüklemle uyumlu ek almalıdır." (Göksel ve Kerslake, 2005: 233.).

127. Evde (ben) kendi-m oturacağım için bu renkleri seçtim.

128. (O) kendi-si istememiş sınava girmeyi.

[(Göksel ve Kerslake, 2005: 233.) Örnek: 18, 19]

127’de 1. kişi çekimli *kendi-m* tümcenin öznesi *ben* adılını odaklarken 123’te 3. kişi çekimli *kendi-si, o* adılını odaklamaktadır. Buna bağlı olarak 127’de *kendi* biçimbirimi birinci kişi *–m* ile çekime girerken 128’de üçüncü kişilerde görüldüğü üzere *–sI* ile çekimlidir.

Ayrıca Özsoy (1983)’e göre sözlüksel bir özne yönetici, seçimli olarak tamlayan işaretlidir ve devamında odaklayıcı dönüşlü biçimbirimin iyelik ekiyle işaretlenmesi zorunludur (Özsoy, 1983: 109.). Göksel ve Kerslake (2005), 3. kişi tamlayan işaretli olabileceğini ve diğer taraftan odaklayıcı *kendi* adılının öncülü olarak 1. ve 2. kişide yalnızca ad ve sıfat tümceciklerinde tamlayan işaretlemesi olabileceğini işaret eder (Göksel ve Kerslake, 2005: 233, 234).

129. Arabayı Erol’un kendi-si yıkayacak.

130. [(ben-im) kendi-m-in bile anla-ya-ma-dığ-ım] bir yazı

131. [(Siz-(in)) kendi-niz oraya git-me-niz] gerekiyor.

[(Göksel ve Kerslake. 2005: 233,234.) Örnek: 22,27,28]

Örnek 129, 130 ve 131’de *kendi* adılının odaklayıcı kullanımında AÖ’lerin de tamlayan eki ile işaretlendiği görülmektedir.

132. Şu an bulunduğum konuma *ben* geldim.

133. Şu an bulunduğum konuma *kendi-m* geldim.

134. Şu an bulunduğum konuma *ben kendim* geldim.

Örnek 134 incelendiğinde 132 ve 133’ün aksine *kendi* formu *ben* adılsılını odaklamaktadır. Bu kullanım özellikle, yapılan işin bir diğer kişinin yardımı olmadan yapıldığını göstermek için kullanılmaktadır.

König ve Siemund (1997)'a göre, kuvvetlendirici ve dönüşlülük arasında sözdizimsel farklılıklar vardır: Kuvvetlendiriciler AÖ'ye veya EÖ'ye ek olarak kullanılır, dönüşlü adıllar ise edatların tümleci veya eylemlerin nesnesi konumunda kesin katılan konumunda ortaya çıkar (König ve Siemund, 1997: 96.). Buna ilaveten König ve Siemund (2000), söz konusu kullanımın anlamsal ayrım olarak İngilizcede "kişisel olarak, şahsen, kendi başına" anlamı içeren sözlüksel ögeye ait olduğu çıkarımında bulunur (König ve Siemund, 2000: 49). Benzer şekilde Siemund, Maier, Schweinberger (2012)'e göre "Kuvvetlendirici self-formlar AÖ ve EÖ'ye eşleşme olarak ortaya çıkar. Onlar belirtecimsidir ve böylece tümceyi dilbilgisi dışı (Ungrammatical) hâle getirmeden ayrılabilecekleri için tümcede zorunlu değildir. Bu elbette kuvvetlendirici self-formların tümcenin anlamına katkı sağlamadığı anlamına gelmez. Kuvvetlendirici self-formlar değişkensiz vurgulayıcıdır (Stressed)." (Siemund, Maier, Schweinberger, 2012: 412). Bu görüşler doğrultusunda 129'da *kendim* kuvvetlendiricisinin *ben* AÖ'ne ek olarak ortaya çıktığı söylenebilir. İngilizce üzerinde yapılan sözdizimsel ve anlamsal ayrımların Türkçede de tipik olarak ortaya çıktığı, örneklerle takip edilmektedir. Ancak dönüşlü adıl kullanımında durum bunun aksine hareket eder:

135. Ben$_i$ bu fotoğrafta kendimi$_i$ beğendim.

135'te *kendimi* EÖ'nün doğrudan nesnesi olarak ortaya çıkmıştır ve sorunsuz olarak dönüşlülüğü sağlamıştır.

Yukarıda İngilizcede kuvvetlendiricilerin bir AÖ veya EÖ'ye eklenti olarak ortaya çıkabileceği görüşleri aktarıldı. Bu kullanımlar örnekler üzerinden incelendiğinde farklı dağılımlar ortaya çıkmaktadır:

136. a) The director himself will talk to us (Ad niteleyici)

b) I am a little short of cash myself (Zarfsal-Kapsayıcı)

c) Mary earned all that money herself (Zarfsal-Dışlayıcı)

[(König ve Siemund, 1997: 3.) Örnek: 2. a,b,c.]

König ve Siemund (1997)'a göre *ad niteleyici* ve *zarfsal kullanımlar* arasında sözdizimsel değerlendirmelere bağlı ayrımlar bulunmaktadır. 136a'da tümcede kuvvetlendirici AÖ ile kaynaşmıştır, diğer örneklerde ise eylemin bir parçasıdır. 136b'de *aynı zamanda* veya *da, dahi* anlamında kapsayıcı iken 136c'de *yalnız* anlamında olup dışlayıcıdır (König ve Siemund, 1997: 97).

137. Bu evrağı nereye göndereceğini senin kendin fark etmeliydi. (Bitişik ad niteleyeni)

138. Sen renkli tebeşirleri kendin de kullandın. ??? (Zarfsal-Kapsayıcı)

139. Ben bu evrakların tamamını kendim hazırladım. (Zarfsal-Dışlayıcı)

Yukarıda verilen örnekler, König ve Siemund (1997)'nin bulguları doğrultusunda incelendiğinde 137'de *kendi* biçimbiriminin bir *bitişik ad niteleyeni* (Adnominal) olduğu, AÖ'nün bir parçası olduğu, ve *senin* adılsılıyla birlikte kullanıma girdiği gözlenir. Ancak *kendi*nin 138'de eylemin bir katılanı olduğu, eylemin bir parçası olduğu, *zarfsal* (Adverbial, inclusive) göreviyle *sen* öznesini eyleme dâhil ettiği görülmektedir. Öte yandan 139'da 138'deki kullanıma benzer şekilde *zarfsal* (adverbial, exclusive) olarak eyleme katılan *kendi* biçimbiriminin tümcenin öznesi olan *ben* adılsılını odakladığı ve *ben* dışında diğer kişileri dışladığı çıkarımı yapılır.

König ve Siemund (1997), König (1991, şekil 1) tarafından formülleştirilen merkez çevre ilişkisini aktarır. Bu formüle göre kuvvetlendiricilerin birleştiği AÖ'nün düz anlamının gerçek dünyada daha yüksek bir sıraya sahip olduğu varsayılır. Gast ve König (2002) "Kuvvetlendiricilerin bir tümcenin anlamına yaptığı katkı özel bir etkiyi tetikler: Ne zaman

A'yı B ile ilişkisi açısından tanımlarsak temel bir önem hatta 'merkezîlik' atfederiz." (Gast ve König (2002). Buna bağlı olarak Gast ve König, merkez ve onu tanımlayan çevre ilişkisini işaret eder.

König ve Siemund (1997), Türkçe gibi dillerin aksine İngilizcede kuvvetlendiricilerin yalnızca belirtilmiş insanlarla birleşmediğini belirtir (the house itself, the book itself). İngilizcede *bitişik ad niteleyeni* kullanımı için Baker (1995) takip edilerek şu kurallar sunulmuştur (König ve Siemund, 1997, 2000):

140. Bitişik Ad Niteleyeni X-Self İçin Koşullar:
    a. X bir hiyerarşide Y'den daha yüksek bir konumdadır.
    b. X özel bir durumda Y'den daha önemlidir.
    c. Y, X açısından tanımlıdır.
    d. X bakış açısının merkezidir.

Bu formülleştirmeye bağlı olarak örnek 137'de *sen* adılsılı hiyerarşide *kendi* kuvvetlendirici formuna göre yüksek bir konumda ve daha önemlidir, ayrıca *kendi, sen* konumundan tanımlanmıştır ve bakış açısının merkezindedir. Yapılan formülleştirmenin Türkçe örneklerde çalıştığı test edilebilmektedir. Ancak König ve Siemund (1997) tarafından Türkçede *bitişik ad niteleyici* kullanımlarının yalnızca insan öncülleri ile tanımlandığı ve İngilizcede bunun aksine cansız varlıklarla da birleşebileceği iddia edilmiştir (the house itself vs.) (König ve Siemund, 1997: 5). Ancak birinci ve ikinci kişide kabul edilebilir olsa da Türkçede bu iddianın aksine *kendi* biçimbiriminin üçüncü kişide cansız bir varlık ile bitişik ad niteleyeni olarak ortaya çıkabileceği tarafımızca belirlenmiştir.

141. *Evin kendisi* bu kadar para etmez.

142. *Sarımsağın kendisi* başlı başına şifa kaynağıdır.

141 ve 142'de üçüncü kişi çekimli *kendi-si* biçimbirimi cansız varlıkları odaklamak için kullanılmıştır. 141'de yalnızca *ev*i odaklamak için kullanılırken 142'de diğer varlıkları hariç tutarak yalnızca *sarımsa*ğı odaklamıştır.

König ve Siemund (2000), kuvvetlendiricileri analiz ederken onun bir yüklemin yönetimi üzerindeki katılanları(argument) tanımlayan bir tür kimlik işlevi olarak yorumladığı görüşündedir. Reinhart ve Reuland (1993)'a dayandırılan görüşe göre kuvvetlendiriciler sıfatın işlevine benzer bir anlama sahiptir. Kullanılan kuvvetlendiricinin yerine başka bir unsur yerleştirmenin ne ad niteleyici kullanımını ne de özel zarfların kullanımını açıklamayacağı not edilir. Aynısı yerine bir başkasını kullanmak da hiçbir şekilde yardımcı olmayacaktır (König ve Siemund, 2000, 48.).

143. a) President Clinton wrote that speech himself.

b) No one other than President Clinton wrote that speech.

144. a) The Queen herself will also come to the final.

b) No one other than the Queen will also come to the final.

[(König ve Siemund, 2000, 49.) Örnek: 16,17.]

143 ve 144'te verilen örneklerde kuvvetlendirici olarak kullanılan *himself* ve *herself* formları, *no one other than* ifadesiyle karşılanmak istenmiştir. Ancak bu durumun aynı anlamı karşılamadığı gözlemlenmiştir. Söz konusu durum Türkçe örnekler üzerinde uygulandığında durumda bir değişiklik olmayacağı, yani odaklayıcı olarak kullanılan *kendi* biçimbiriminin yerinin başka bir sıfat yahut zarfsal kullanımla karşılanmayacağı bizim tarafımızdan da gözlemlenmiştir.

145. a) Ahmet bu projeyi *kendisi* hazırladı.

b) *Yalnızca* Ahmet bu projeyi hazırladı.

c) Ahmet bu projeyi *yalnız* hazırladı.

ç) Bu projeyi Ahmet'*ten başkası* hazırlamadı.

145a'da hazırlamak eyleminin öznesi edici konumunda bulunan *Ahmet'*tir ve aynı tümcede *kendisi* zarfsal bir konumda ortaya çıkmıştır. Burada *kendisi* kuvvetlendiricisinin özneyi odakladığı görülmektedir. Tümceye yapılan işin yalnızca *Ahmet* tarafından yapıldığı anlamını kazandırmıştır. Ancak 145b ve 145c'de *kendisi* biçimbirimi yerine doğrudan *yalnızca* ve *yalnız* zarf sözcükleriyle yeri değiştirilmiştir. Ancak bu iki tümcede *kendisi*nin yerine kullanılan formların anlamsal olarak farklı yapılar meydana getirdiği gözlemlenmiştir. Öte yandan 145ç örneğinde *–den başkası* edat 143 ve 144'te verilen örneklere benzer şekilde kuvvetlendiricinin yerine kullanılmıştır. Ancak burada *Ahmet* öznesini odaklamaktan ziyade sadece *Ahmet'*in işi yaptığını belirtmektedir. Sonuç olarak verilen örnekler kuvvetlendiricilerin yerine farklı bir sıfat veya zarfsal ifade gelemeyeceği iddiasına kanıt oluşturmaktadır.

Gast ve Siemund (2006), AÖ ve kuvvetlendiricinin yan yana kullanımı söz konusu olduğunda *bitişik ad niteleyeni* (Adnominal) ifadesini kullanır, AÖ ve kuvvetlendiricilerin yan yana olmadığı durumlarda ise anlamsal bir sınırlama yaparak *edici-yönetimli kuvvetlendiriciler* (Actor-oriented) terimini tercih eder. Bunun sebebi ise Foley ve Van Valin (1984) aktarımında, bu tür ifadelerin buluşma noktası anlamsal (makro) rol taşıyan AÖ ile etkileşime girmeleridir (Gast ve Siemund, 2006: 6).

Ancak Gast ve Siemund (2006), *bitişik ad niteleyeni* ve *edici-yönetimli kuvvetlendiriciler* arasındaki ayrımı motive eden işlemi "yan yana gelme" etkeniyle sınırlandırmayarak literatürde sunulan üç ayrıma işaret eder:

İlk olarak katılımcı ikili arasında gönderim özellikleri üzerinden farklı kısıtlamalar getirilir. Edmondson and Plank (1979)'a dayandırılan görüşte *bitişik ad niteleyiciler* gönderimi tanımlanabilen veya en azından özel gönderimi olması gereken AÖ'ler ister. Moravcsik (1972)'e göre bu kısıtlama genel bir yorumla belirsiz AÖ'lerle de birleşebilen *edici-yönetimli kuvvetlendiriciler* için geçerli değildir (Gast ve Siemund, 2006: 6,7).

İkinci olarak bitişik ad niteleyiciler canlı veya cansız AÖ'lere eklenmiş olabilir. Ancak edici-yönetimli kuvvetlendiriciler edicinin makro rolünü taşıyan +canlı bir AÖ ile sınırlandırılmalıdır (Hole, 2002) (Gast ve Siemund, 2006: 7.).

146. a) Kadının kendisi duruşma salonuna gelmiş.

b) Başka bir sebep aramaya gerek yok. Sigaranın kendisi sağlığınızı olumsuz etkiliyor.

147. a) Akif, bu kadar şiiri odasına çekilip kendisi yazdı.

b) *Sigara ciğerlerinize kendisi zarar vermiş.

146a ve b örnekleri incelendiğinde bitişik ad niteleyeni kullanımı hem canlı hem de cansız örneklerde uygulanmıştır. İki tümce de dilbilgisel görünümler sergilemektedir. Ancak 147'de *kendisi* formunun edici-yönetimli kuvvetlendirici kullanımı öne çıkmaktadır. Aynı örnekte 147a'da Akif canlı bir öncüldür, dolayısıyla edici konumunda bulunan öncülle *kendisi* kusursuz çalışmaktadır ve dilbilgisel yapı ortaya çıkmaktadır. Fakat 147b'de öncül cansız bir varlık olan *sigara* öznesidir. Buna bağlı olarak edici rolünü üstlenmemektedir.

Adından da anlaşılacağı üzere edici-yönetimli kuvvetlendirici olan *kendisi, sigara*ya gönderimde bulunmamaktadır. Böylece 147b örneği dilbilgisel olmayan bir yapıdır.

Son olarak bitişik ad niteleyicileri ve edici-yönetimli kuvvetlendiriciler olumsuz tümce yapılarında farklı davranır (Gast ve Siemund, 2006: 7.).

148. Yunus'un kendisi bulaşıkları yıkamadı ancak arkadaşı Ahmet yıkadı.

149. Yunus bulaşıkları kendisi yıkamadı ancak arkadaşı Ahmet yıkadı.

148'de *Yunus* bulaşıkları yıkamamıştır, bunun aksine *Ahmet kendi* bulaşıklarını yıkamıştır. Ancak 149'a gelindiğinde *Yunus*'un bulaşıkları yıkanmıştır fakat bu eylem başkası tarafından yapılmıştır, burada *kendisi, yıka-* eylemini *Yunus*'un gerçekleştirmediğini odaklamaktadır. Öte yandan aynı tümcede *Ahmet* bulaşıklarını kendisi yıkamıştır.

Gast ve Siemund (2006) tarafından sunulan bitişik ad niteleyeni ve edici-yönetimli kuvvetlendiricileri ayırmaya yarayan sözdizimsel ve anlamsal ilkelerin Türkçedeki geçerliliği verilen örneklerle gözlemlenmiştir.

Buraya kadar verilen örneklerde kuvvetlendiricilerin özne konumunu odakladığı durumlar ele alınmıştır. Ancak Türkçede bir kuvvetlendirici, doğrudan veya dolaylı nesne konumunda bulunan bir tam AÖ'yü veya adılsılı da odaklayabilmektedir.

150. Ben Ali'nin kendisini korudum.

151. Ben meseleyi onun kendisine anlattım.

152. Sen derdini müdürün kendisine anlatmalısın.

150'de *kendisi* tümcenin doğrudan nesnesi konumunda ortaya çıkan *Ali*'yi odaklamaktadır. Ayrıca 151'de dolaylı nesne konumunda bulunan üçüncü kişi *o* adılsılını ve 152'de yine

dolaylı nesne konumunda bulunan sözlüksel birim *müdür* ifadesini odaklamaktadır. Böylece her iki tümcede de *bizzat* anlamını kazandırmıştır.

3.5. Niteleyici İşlevi

Bölüm 3'ün başında tartışıldığı üzere *kendi* biçimbirimi çıkış itibarıyla bir dönüşlülük adılı değil, bunun aksine bir kuvvetlendirici formudur. Erdal (2004), *kentü* formunun ad niteleyici olarak kullanımını Eski Türkçede tespit etmiştir. Örnek 32 burada tekrar incelenecektir.

153. Buddhist *käntü* kŋülüm üzä alkınï ökünür män (SUV 200, 23) (Erdal, 2004: 208)

153'te *käntü* biçimbiriminin *kŋül* sözcüğünü nitelediği açıkça görülmektedir. Dönem metinlerinde ortaya çıkan bu kullanım, günümüz Türkçesinde kullanımını korumaktadır. Özsoy (1983), *kendi* biçimbiriminin bir dönüşlü sahiplik olarak AÖ'ye eklenti (adjunct) olarak ortaya çıkabileceğini ve sayı ve kişi ile çekimlenmediğini belirtir. Ayrıca bu kullanımın vurgulayıcı (emphasis) ve karşıtlık(contrast) gibi anlamsal etkenler tarafından yönetildiğine işaret eder (Özsoy, 1983: 106.).

Özsoy (1983)'a göre AÖ'de eklenti konumunda ortaya çıkan *kendi* tümcenin öznesi tarafından yönetilebileceği gibi öncülün özne olması gerekmeyen kullanımlar da olabilir.

154. Ben [kendi arabamı] sanayiye bıraktım, bu kardeşimin arabası.

155. Ben kardeşimi [kendi yatağına] yatırdım.

Örnek 154'te AÖ'de eklenti konumunda ortaya çıkan *kendi* formu tümcenin öznesine gönderimde bulunurken 155'e gelindiğinde tümcenin doğrudan nesnesi olan *kardeşimi* öncülüne gönderimde bulunmaktadır.

Verilen örneklerde iyelik işaretleyicileri sayesinde öncüller açıktır. Ancak bazı durumlarda gönderimde belirsizlikler ortaya çıkabilmektedir:

156. Zeynep$_i$ Aylin'e$_j$ Ø$_{i/j}$ ayakkabılarını verdi.

157. Aylin$_i$ Berna'ya$_j$ kendi$_{i/j}$ ayakkabılarını verdi.

[(Özsoy, 1983: 108,109.) Örnekler: 9, 12]

İki tümcede de belirsizlikler mevcuttur. Ancak Özsoy (1983), 156'daki belirsizliği önleyen unsurun önceki bağlam olduğunu belirtir. Yani ayakkabıların sahibi *Zeynep'*tir. 157'de de *kendi* iki ayrı öncül tarafından kontrol edilebilmektedir ancak tümcede ayakkabıların sahibi olarak *Aylin* yorumlanır.

158. Ahmet, Yunus'a *kendi* sorunlarını anlattı.

Örnek 158'de *kendi* biçimbirimi, sorunları nitelemektedir. Burada *kendi* için iki potansiyel öncül bulunmaktadır: tümcenin öznesi *Ahmet*, dolaylı nesne *Yunus*. Ancak *kendi*nin ilk okumayla özne olan *Ahmet*'e gönderimde bulunduğu akla gelir.

Göksel ve Kerslake (2005), *kendi* biçimbiriminin iyelik eki almış AÖ'nün sıfatsal niteleyicisi olarak işlev göreceğini belirtir. *Kendi* bu kullanımında herhangi bir durum veya kişi uyumu almaz (Göksel ve Kerslake, 2005, 232). Benzer şekilde Kornfilt (1997), "Değişmez dönüşlülük ögesi *kendi*, sıfatsal işaretleyici olarak ve "own" anlamında kullanılır" diyerek sıfatsal/niteleyici kullanımını işaret eder (Kornfilt, 1997, 138.).

159. Hırsızlığı (Erol'un) kendi şirketinden biri yapmış.

[(Göksel ve Kerslake, 2005, 232.) Örnek: 12]

Ayrıca Göksel ve Kerslake (2005), "İyelik işaretlenmiş AÖ, 3. şahısta olduğunda ve tamlayan işaretlemesi olmadığında *kendi* aynı tümcede herhangi bir 3. şahısa atıfta

bulunabilir ancak en yaygın olarak özneye atıfta bulunduğu anlaşılır." (Göksel ve Kerslake, 2005, 232,233) görüşünü bildirir.

Kendi biçimbiriminin dönüşlü adıl olarak kullanımında tümcenin başında görülmeyeceği tespit edildi. Dönüşlü kullanımında genel olarak tümcelerde doğrudan nesne veya bazen de dolaylı nesne konumunu doldurur. Ancak bir adın niteleyicisi olarak kullanıldığında tümcenin başında da bulunabilmektedir.

160. Kendi evinde bile huzur bulamamıştı.

160'ta bir AÖ'yü niteleyen *kendi* tümcenin başında ortaya çıkmıştır. Ancak burada gönderimi tümcenin öznesine yapılmaktadır.

161. a) Yapılan konferanstan sonra herkes kendi evine döndü.

b) Bütün evrakları kendi bilgisayarıma kaydettim.

Örnek 161a'da *kendi*nin gönderimi *herkes* adılınadır b'de *kendi* ise *ben* öncülüne gönderimde bulunmaktadır.

Kendi biriminin dönüşlülük işlevi verilirken [+CANLI] öncüllü olması gerektiği üzerine duruldu. Fakat niteleyici işlev söz konusu olduğunda cansız varlıklara gönderim yapabildiğini gözlemledik.

162. İşin bitince aldığın malzemeleri kendi yerine bırak.

Örnek 162'de *kendi*nin öncülü cansız bir varlık olan *malzemeler*dir. Tümcenin öznesi olan *sen* kişisine gönderimi söz konusu değildir. Niteleyici kullanımda *kendi* tipik olarak [+CANLI] bir öncül seçmektedir ancak cansız varlıklara gönderimi de mevcuttur.

3.6. Artık Adıl İşlevi (Resumptive Pronouns)

Türkçede *kendi* biçimbiriminin diğer bir kullanımı da artık adıl işlevidir. Kornfilt (1997) *kendi* biçimbiriminin üçüncü tekil ve üçüncü çoğul çekiminde artık adıl olarak kullanımı bulunduğunu, sıfat işlevli yan tümcelerin dışında uzun-mesafeli olduğunu belirtir. Ayrıca bu kullanımı insanlara gönderim yapmasıyla sınırlandırır (Kornfilt, 1997: 130). Sıfat işlevli yan tümcelerde nitelenen konumuna taşınan adın taşındığı yerde bıraktığı boş izi dolduran artık adıldır. Artık adıl diğer dillerde farklı adıllarla da sağlanabilir ancak Türkçede *kendi* adılıyla sağlanır (Turan, 2012: 195,196).

163. a) Yaptıklarının [*kendilerine* göre] doğru olduğunu düşünen insanlar başkalarını düşünmezler. (Artık adıl)

b) Ders çalışması konusunda *kendisini* zar zor ikna ettiğim çocuk sınavda en iyi notu aldı.

Güven (2015), "–DIK ya da –AcAK ile oluşturulan ortaçlı yapılarda isteğe bağlı olarak yer alan artık adıl *kendi-si*, ortaçlı yapının başı olan ad öbeğine gönderimde bulunurken tümcedeki görevinin gerektirdiği ekleri taşır." (Güven, 2015: 44.). Bu bağlam doğrultusunda 163a ve b örneklerine bakıldığında 162a'da *kendileri*ne biçimbiriminin gönderimi *insanlar* öncülüne, 163b'de ise *çocuk* öncülüne gönderimde bulunmaktadır.

Bölüm 3'te *kendi* ve karmaşık *kendisi* biçimbirimlerinin bağlama kuramı ilkeleri gözetilerek Çağdaş Türkçede hangisi işlevlerde kullanıldığı, incelenen kaynaklar ve örneklerle tespit edildi ve test edildi.

Kendi biçimbirimi Çağdaş Türkçede bağlama kuramının A koşuluna uyarak anafor özellik sergiler. EÖ'nün ve içe yerleşik tümcelerin içerisinde yerel alanda potansiyel öncülüne gönderimde bulunmaktadır ve bu alanlarda serbest bulunmamaktadır. Ancak *kendisi* karmaşık biçimbirimi yerel alanda potansiyel öncüle bağlanabildiği gibi yerel alanda serbest görünümler sergileyerek adılsıl gibi davranmaktadır. Çalışmamızda yerel alanda bağlı olduğu durumlarda anafor, serbest olduğu durumlarda adılsıl kullanımlarını tercih ettik.

Bölüm 3.4.'te *kendi* biçimbiriminin aslen dönüşlü işlevde ortaya çıkmadığı ve bir tür kuvvetlendirici olarak ortaya çıktığı ele alındı. Bu kapsamda Çağdaş Türkçede *kendi* biçimbiriminin özne veya nesne odaklayıcı olarak kullanıldığı ele alındı. König ve Siemund, (1997: 97) tarafından ortaya konan ilkeler doğrultusunda **bitişik ad niteleyeni, zarfsal-kapsayıcı, zarfsal-dışlayıcı** gibi özellikler sergilediği ortaya kondu.

Bölüm 3.5.'te kuvvetlendirici olarak ortaya çıkan *kendi* biçimbiriminin niteleyici işlevi olduğu ve bu işlevde kullanıldığında eklenti olarak ortaya çıktığı ele alındı. Bölüm 3.6.'da ise yapılan çalışmalar ve örnekler dâhilinde biçimbirimlerin artık adıl işlevlerinin olduğu ortaya kondu.

Bölüm 4'te ise Eski Anadolu Türkçesi metinlerinden oluşturulan corpus üzerinden yukarıda kuramsal çerçeve dâhilinde test edilen işlevlerin kullanımı takip edilecektir. Eski Anadolu Türkçesi Dönemi'nde kendi biçimbiriminin ne tür işlevlere, sözdizimsel ve semantik kısıtlamalara sahip olduğu test edilecektir.

4. ESKİ ANADOLU TÜRKÇESİNDE *KENDİ* BİÇİMBİRİMİNİN İŞLEVLERİ

4.1. Eski Anadolu Türkçesi Dönemi

Eski Anadolu Türkçesi, 13. yüzyılın başlarından 15. yüzyılın sonlarına değin Oğuz Türkçesi temelinde gelişen Azerbaycan coğrafyası, Anadolu ve çevresi ile Rumeli bölgesinde kullanılan Türkçe olarak Batı Türkçesinin ilk dönemini oluşturur. Bu dönemde yazı dilinde Arap alfabesi kullanılmıştır (Ercilasun, 2008: 435,436).

Bu çalışma kapsamında Eski Anadolu Türkçesi dönemi içerisinde *kendi* biçimbiriminin gelişimini takip etmek için, 14. yüzyılda yazılan *Edviye-i Müfrede,* 15. yüzyıla ait *Dede Korkut* eseri ve yine aynı dönemde kaleme alınan *Münebbihü'r-Rāḳidīn* eserlerinden araştırma alanı korpusu oluşturulmuş ve örnekler bu kaynaklardan alınmıştır. Sözdizimsel bir çalışma yapıldığı için mensur eserler tercih edilmiştir.

Farklı iki yüzyıldan eserler seçilerek *kendi* biçimbiriminin gelişimini izlemek amaçlanmıştır. Bölüm 3'te günümüz Türkçesinde *kendi* biçimbiriminin kullanım alanlarına göre işlevleri tespit edildi. Bu bölümde Eski Anadolu Türkçesinde söz konusu işlevlerin varlığı sorgulanmıştır ve farklı yapıda kullanımlar olup olmadığı incelenmiştir.

4.2. İncelenen Eserler

4.2.1. Edviye-i Müfrede

Eser 14. yüzyılda İshāk Bin Murād adına derlenmiş bir eserdir. Çalışmamızda Mustafa Canpolat ve Zafer Önler (2016) tarafından hazırlanan metin incelenmiştir. Mensur tarzda kaleme alınan eser, döneminde tıp alanında yazılan bir kitap olarak değerlendirilmektedir. İçeriğinin tıbbi yapısı dolayısıyla öğretici yanı ağır basmakta olup

sanatsal söyleyiş geri plandadır. Bu yönüyle değerlendirildiğinde *kendi* biçimbiriminin öğretici bir metinde kullanım sıklığının ve kullanılan işlevlerin tespiti açısından önem teşkil etmektedir. Eserde 14 tümcede *kendü* ve *kendüzi* kullanımı gözlemlemiştir.

4.2.2. Münebbihü'r-Rāḳidī n (Uyurları Uyandurucı)

15.üzyılda *Mūsā bin Ḥācı Ḥüseyin el-İzniḳī* tarafından kaleme alınan *Münebbihü'r-Rāḳidīn (Uyurları Uyandurucı)* eseri döneminde halkı aydınlatmak için kaleme alınmış bir eserdir. Çalışmanın konusu *kendi* formunun Eski Anadolu Türkçesinde işlevsel özelliklerinin tespiti olduğu için nesir türünde kaleme alınmış olan *Münebbihü'r-Rāḳidīn (Uyurları Uyandurucı)* eseri incelenmiştir. Sözdizimsel (Syntactic) ve anlamsal (Semantic) bir çalışma yürütüldüğünden dolayı mensur bir eser tercih edilmiştir.

Eserde 529 kez *kendü* kullanımı tespit edilmiştir. Özellikle ad niteleyici işlevi ve dönüşlü adıl kullanımı ağırlıktadır. Ayrıca odaksıl(pekiştirme adılı) işlevi ve adılsıl işlevi de tespit edilmiştir. Metinde artık adıl kullanımına rastlanmamıştır. *kendü* biçimbirimi kullanılırken *kendüsi* biçimbirimine iki tümcede rastlanmıştır. Ancak *kendüz (kendü özi)* biçimbirimi farklı çekimlerle kullanılmaktadır. Söz konusu *kendüzi* kullanımı adılsıl işlevden ziyade dönüşlü işlevde varlık gösterdiği tespit edilmiştir. Buna ek olarak niteleyici işlevinde kullanılırken *kendü* Türkiye Türkçesindekine benzer olarak çekimsiz biçimde görülmektedir. Üçüncü kişide çekime girerken zamir n'si kullanımı görülmemesi bunun yerine kaynaştırıcı ünsüz /y/ kullanımı ayırt edici bir özelliktir.

4.2.3. Dede Korkut Kitabı

Dede Korkut Kitabı 15. yüzyıla ait olan destandan halk hikayesine geçiş evresini temsil eden eserdir. Eserin Dresden ve Vatikan nüshası olmak üzere iki nüshası

bulunmaktadır. Dresden nüshası bir ön söz ve on iki hikâyeden, Vatikan nüshası ise bir ön söz ve altı hikâyeden oluşmaktadır. Çalışmamızda Muharrem Ergin (1958)[1] tarafından yapılan çalışma esas alınmıştır.

Halk hikâyesi özellikleri öne çıkan hikâyeler manzum ve mensur karışık biçimde oluşturulmuştur. Olaylar mensur biçimdeyken kahramanların konuşmaları manzum özelliktedir. Dede Korkut hikâyelerinin yalın dili ve dönemin özelliklerini yansıtan biçemi, eserin incelenmesini önemli kılmaktadır.

Eserde *kendi* biçimbiriminin dönüşlü adıl, adılsıl ve niteleyici işlevleri tespit edilmiştir. Bu kullanımların çoğunluğunu dönüşlü adıl işlevi oluşturmaktadır. Bu durum kuvvetlendirici olarak doğan *kendi* biçimbiriminin bu dönem Türkçesinde dönüşlü adıl işlevine geçişini ortaya koymaktadır.

4.3. *Kendi* Biçimbiriminin İşlevleri

4.3.1. Dönüşlülük Adılı İşlevi

İncelenen metinlerde *kendü* okumaya bağlı olarak *gendü* biçimbiriminin günümüz Türkçesinde mevcut bulunan işlevine benzer biçimde dönüşlü adıl olarak kullanımı tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra metinlerde tespit edilen *gendüzi* kullanımlarının *gendü-zi* çekiminden dolayı adılsıl işlevde olması beklenmesine rağmen tümcelerde yerel alanda kişi öncülüne bağlanarak dönüşlü adıl özelliği sergilediği tespit edilmiştir.

1. (badem için söyleniyor) ve eger ʿavrat gendüzinden götürünse ḥayżın açar. [P9a]

8

[1] Muharrem Ergin, (2018), Dede Korkut Kitabı

2. ṣābūn issidür, ḳurudur, ḳuluncu olan kişi gendüzine götürünse ḳuluncun açar … [P24b] 12-13

3. (kara fulful biberi için söyleniyor) ve eger ʿavrat cimāʿdan ṣoñra gendüzinde götürünse ol erüñ ṣuyın ḳuruda… [P28b] 11

4. ve ḳara neft̠ issidür, yumşaḳdur eger fetīl idüp ol nefṭe bulaşdurup gendüzine götürünse ne ki uvaḳ ḳurt varısa ḳırar. [P38a] 13-14

5. ve çün ḥammāma gire ve gendüzin yuya… [P58b] 5

6. ve cimāʿ elbetde bedeni ṣovıdur, gerekdür ki cimāʿdan soñra gendüzin ısıcaḳ duta ki beden üşümiye. [P62b] 5-6

Örnek 1, 2, 3 ve 4'te *gendüzi*, *götürün*-(sokunmak, fitil gibi kullanmak) eyleminin tümleci konumunda ortaya çıkmıştır. Bu tümcelerde *gendüzi* yan tümce yapıları içinde yer almaktadır. Örnek 1'de *gendüzi* biçimbirimi ayrılma durumuyla (ablative) işaretlenmiştir. Yan tümce içerisinde anafor özelliği gösteren *gendüzi, ʿavrat* öncülüne yerel alanda sorunsuz bağlanmaktadır ve bağlamanın A koşulunu sağlayarak dönüşlülük sorunsuz sağlanmıştır. Örnek 2'de yönelme durumu (dative) işaretlenen *gendüzi* biçimbirimi, yan tümce içerisinde *ol kişi* öncülüne anaforik olarak bağlanmaktadır ve dönüşlülük sağlanmıştır. Örnek 3'te *gendüzi* biçimbirimi bulunma durumu ile işaretlenmiştir ve ʿ*avrat* öncülüne anaforik olarak gönderimde bulunmaktadır. Yerel alanda öncüle bağlanarak dönüşlü işlevde kullanılmıştır. Örnek 4'te ise yönelme durumu (dative) işaretlenmiş olan *gendüzi* düşen *o* adılına bağlanmaktadır ve dönüşlülük sağlanmıştır. İncelenen örneklerde eylemler aynı olmasına rağmen *gendüzi* biçimbirimine farklı durum ekleri atanmıştır.

Örnek 5'te *gendüzi* belirtme durumu (accusative) işaretlenerek *yu-* eyleminin doğrudan nesnesi konumunda ortaya çıkmıştır. Tümcenin öznesi olan *o* adılına gönderimde bulunmaktadır. Tümcede *yu-* eylemi bir tür vücut tımar eylemidir ve tümcede dönüşlülük sorunsuz sağlanmıştır.

Örnek 6'da *gendüzi* belirtme durumu (accusative) durum almıştır ve *dut-* eyleminin doğrudan nesne konumunu doldurmuştur. Tümcede *gendüzi* biçimbirimi yerel alanda düşürülmüş üçüncü kişi adılına gönderimde bulunmaktadır. Dolayısıyla dönüşlülük sorunsuz olarak sağlanmıştır.

7. (nane için söyleniyor) Ve eger ʿavrat anı cimāʿdan öñdin gendüde götürünse yük dutmaya. [P38a] 7-8

8. ʿİlacı oldur ki ʿalāmet-i nużc ẓāhir olınca ṣayruya firik etin yidüreler ve nevbet günide ılıcaḳ ṣuyıla sirkebün içe ve gendüyi ol gün ġıdādan menʿ eyleye. [P56b] 7-8

Örnek 7'de *gendü* biçimbirimi yukarıda incelenen örneklerde de olduğu gibi *götürün-* eyleminin üyesi olarak ortaya çıkmıştır. Bulunma durumu ile işaretlenen *gendü* biçimbirimi yerel alanda *ʿavrat* öncülüne gönderimde bulunmaktadır. Bağlamanın A ilkesine uyarak dönüşlü adıl işlevinde kullanılmıştır.

Örnek 8'de *gendü* biçimbirimi belirtme durumu (accusative) işaretlenmiş olup tümcenin doğrudan nesnesi konumunu doldurmuştur. Tümcenin yüklemi olan *menʿ eyle-* eyleminin öznesi düşen *o* adılıdır ve *gendü* biçimbirimi yerel alanda özneye gönderimde bulunmaktadır. Bu tümcede *gendü,* Koşul A'ya uyarak dönüşlü adıl işlevinde kullanılmıştır.

9. ...ʿAyne'l-marżiyye taḫtınuñ oturur taḫtı altundandur yāḳūtıla bezenmiş çünki anı gördüm *kendümi* yavu ḳıldum ... [146b] 5

10. ... vaḳtī kim ṭaşra yabāna giderler ne ḳadar nefīs varısa geyürler güçleri yitdüġi ḳadar *kendüleri* tezyin iderler ... [N206a] 16-17

11. ... ve daḫı ḳaçan kim cemʿ ola ḳıble ṭarafına ḳarşu mütevecih olmaya bir ayruk ṭarafa meyl ide bir tonıla *kendüyi* ve ehlini daḫı büriye ... [S154b] 8

12. ... bu şeyṭanlar arasında bir şeyṭan varıdı kim aña şeyṭan-ı ebyaż dirlerdi anuñ ṣanʿatı dāyim buyıdı ki peyġamberlere vesvese ḳılurdı ġāyet mütemerriddi ol eyitti kim ol Berṣīṣā'nuñ ḍalāletine ben kefīl anuñ emrine ben kifāyet ḳılam hemān dem ṭurdı gitdi bir zahid ṣūretinde *kendüyi* düzdi ... [N224b] 3-4

13. ... anı kefen bigi *kendüye* ṭolaya ... [N302b] 19

Verilen örneklerde *kendü* dönüşlülük işlevinde kullanılmıştır. Farklı biçimlerde (*kendüziñi, kendümi, kendüyi, kendiye vb.)* çekime giren anafor, genel itibarıyla bağlı olduğu eylem öbeğine göre ya da eylemin üye yapısına bağlı olarak belirtme (accusative) durumu atanmıştır. Bu çekim özelliği 9, 10, 11, 12. örneklerde görülmektedir. *"yavu kılmak, tezyin etmek, bürümek, düzmek"* eylemlerinin özneleri edici rolündedir. Ayrıca aynı örneklerde bulunan *kendi* adılı etkilenen rolündedir. Söz konusu örneklerde doğrudan nesne konumunda bulunan *kendi* biçimbirimi öncüle yerel alanda bağlanmaktadır. 13'te ise *kendi* adılı yönelme (dative) durum ekiyle çekime girerek hedef rolünü yüklenmiştir ve burada da *dolamak* eyleminin etkileneni öncüldür.

Örnek 9'da özne *ben* adılıdır *kendü* adılı *yavu kıl-(*kaybol-) eyleminin etkileneni rolündedir. Tümcede *kendi* yerel alanda öncüle bağlanabilmekte ve adcıl dönüşlülük sağlanabilmektedir. Örnek 10'da edici rolündeki özne *onlar* kişi adılıdır ve *kendüleri* etkilenen rolündedir. Tümcede *tezyin et-* (süslemek) eylemi doğrudan özneyi etkilemektedir.

Söz konusu tümcede dönüşlü adıl yerel alanda öncüle bağlanmış bağlama sorunsuz sağlanmıştır. Örnek 11'de edici konumundaki öncül *o* adılıdır ve *kendi* doğrudan nesne konumunda, etkilen rolündedir. Bu tümcede *büri-* (örtmek/kapatmak) eyleminin alanında *kendi,* öncüle sorunsuz bağlanmış, dönüşlülük sağlanmıştır. Örnek 12'de metin bağlamında öncül *şeytan*dır ancak tümcenin öznesi *o* adılıdır. Bu tümcede *kendi* anaforu doğrudan nesne konumunda yine etkilenen rolündedir. Tümcenin eylemi *düz-* doğrudan işi gerçekleştiren kişiyi etkilemektedir. Yerel alanda bağlama sorunsuz gerçekleşmiştir ve dönüşlülük sağlanmıştır. Örnek 13'te ise *kendi* adılı yönelme (dative) ekiyle işaretlenmiştir ve hedef rolünü üstlenmiştir. Tümcenin öznesi olan *o* adılı yerel alanda *kendi* anaforunu bağlamaktadır. Dolayısıyla dönüşlülük sorunsuz sağlanmıştır.

Metinde *kendü* biçimbiriminin yanı sıra *kendüzi* kullanımı da öne çıkmaktadır. *Kendüzi* yapısı itibarıyla iyelik işaretlenmiş bir yapıdır. Buna bağlı olarak yerel alanda *pro*ya ve *pro* aracılığla da yerel alan dışına bağlanması beklenir. Ancak metinde tespit edilen *kendüzi* kullanımı yerel alanda bağlanarak biçimbirimin adılsıldan ziyade dönüşlülük işlevinde kullanıldığı görülmektedir.

14. üçünci şol göz kim Ḥaḳ Taʿālā ḥarām ḳılduġı nesnelere baḳmaya ve daḫı Resūl ḥażreti ʿaleyhi's-selām buyurur kim iy ḫalāyıḳ aġlamaḳ güni eldeyiken aġlaşuñ eger aġlamazusañuz bārī̄ aġlamsınuñ yüzüñüz gözüñüz dürüñ kendüzüñüzi bir melāle bıraġup anuñiçün…[N8a] 6-7-8.

15. ʿömür güneşi ġurūb itmedin kendüzüni bu efʿālden pāk eyle bāḳī̄ ʿömrüñi aña vāḳiʿ olmaḳdan ṣaḳla… [N25b] 13

16. … eger sen ādemiseñ anlar nedür eger ādem anlarsa sen nesin zinhār ve zinhār bu ġaflette ḳalma kendüzüñi cehd it… [S104a] 2-3

17. …müʿmin olan kişi kendüzin dāyim gündüzde gicede ābdest üzerine ṭuta… [N250b] 8

Örnek 14'te ikinci çoğul iyelik eki ile çekimlenmiş *kendüzüŋiz* biçimbirimi yerel alanda öncülü olan *siz*e bağlanmaktadır. Örnek 15 ve 16'da ikinci kişi iyelik eki işaretli *kendüziŋ* yerel alanda *siz* öznesine bağlanmaktadır. Örnek 17'de ise tümcenin öznesi *mümin olan kişidir* ve *kendüzi* biçimbirimi belirtme *–n* biçimbirimi ile işaretlenmiş, yerel alanda bağlanmıştır. Söz konusu örneklerde *kendüzi* biçimbirimi belirtme durumu (accussative) işaretlenmiş ve tümcenin nesne konumunu doldurmuştur. Verilen örneklerde *kendüzi* biçimbirimi adılsıl değil dönüşlü işlevde kullanılmıştır.

Yukarıda incelenen örneklerde basit tümce yapıları incelenmiş dönüşlülüğün günümüz Türkçesinde olduğu gibi kullanıldığı gösterilmiştir. 18 ve 19. örneklerde *kendüzi* formunun yan tümcede kullanımına yer verilmiştir.

18. … Ḥaḳ Taʿālā cenneti yaratdı didi kim ya uçmaḳ söyle Ḥaḳ Taʿālā iẕniyle dile gelüp didi kim baḫt u saʿādet şol kimsenüñ kim mekānı ben olam Ḥaḳ Taʿālā'dan ḫiṭāb-ı ʿizzet geldi kim ʿizzüm celālüm ḫaḳḳıyçün sākin olmaya sende sekiz dürlü ṭāyife bir ḫamr içen bir zinā ḳılan bir ḳovcı bir ġayretsüz bir ẓālim bir muḫannes yaʿni [t kendüzin$_i$ ʿavrat bigi ṭutan] ere$_i$ bir ḳavm ḳabīleden kesilen bir şol ki Ḥaḳ Taʿālā ʿahd ḳıla …[N85b] 4-5-6-7-8-9

19. sen kendüzüñi sağıra vurup muḳayyed olmayasın… [EH22b] 5

Örnek 18'de yan tümcenin içinde nesne konumunda bulunan *kendüzin* anaforu, yine yan tümce dahilinde yerel alanda taşınan öznenin izine bağlanmaktadır. Bağlamanın A Koşulu sağlanmış ve *kendüzin* dönüşlü işlevde kullanılmıştır. Öte yandan örnek 19'da *sen* tümcenin öznesidir yan tümcede bununan ikinci kişi iyelik işaretli *kendüzin* öncelikle yerel alanda PRO'ya bağlanmaktadır. Dolayısıyla ana tümcenin öznesine bağlanmaktadır.

20. …Oğlanuñ anası emcegin bir ṣıḳdı südi gelmedi, iki ṣıḳdı südi gelmedi, üçüncide kendüye żarb eyledi … [D29]

21. … Delü Ḳarçar çıḳdı. Dede gördi-kim Delünüñ canına kiçmiş, başı ḳapusı olmış, gevdesi püreden görinmez, yüzi gözi belürmez. Dede Ḳorkut var oğul kendüñi ṣuya ur didi. … [D89]

22. … Ne siz ḳaluñ ne Begrek ḳalsuñ bir eski ḳaftan virdüñüz benüm başum beynüm alduñuz diyüp vardı eski bir deve çuvalı buldı, deldi boynına kiçürdi, kendüyi delülige bıraḳdı… [D107 (V43)]

23. … Beyrek mere kāfir niçe onı bunı sorarsın maña didi, Ḳazanuñ üzerine at ṣaldı. Altı perlü gürzini eline alup Ḳazanı çaldı. Ḳazan kendüyi bildürmedi… [D287]

Örnek 20'de *kendü* biçimbirimi yerel alanda tümcenin *o* öznesine gönderimde bulunmaktadır. Bu tümcede *kendü* biçimbirimi *żarb eyle-* eyleminin etkileneni rolündedir ve yerel alanda bağlama gerçekleşmiştir. Örnek 21'de *kendü* biçimbirimi yan tümce içinde bulunmaktadır. Söz konusu tümcede çekimli *ur-* eylemi yan tümce yapısı oluşturmaktadır ve öznesi *sen* adılıdır. Bu tümcede *kendü*, tümceciğin öznesi olan *sen* adılına gönderimde bulunmaktadır ve eylemden etkilenen öge konumundadır. Tümcede yerel alanda bağlama

gerçekleşmiştir. Örnek 22'de belirtme durumu işaretlenmiş *kendü* biçimbirimi tümcenin öznesi olan *o* adılına gönderimde bulunmaktadır. Yerel alanda bağlama gerçekleşmiştir ve dönüşlülük sağlanmıştır. Örnek 23'te ise *bildür-* eyleminin öznesi *Ḳazan* ve eylemin doğrudan nesnesi *kendü* biçimbirimidir. Eylemin etkileneni konumunda bulunan *kendü,* yerel alanda tümcenin öznesine gönderimde bulunmuştur ve bağlama kusursuz gerçekleşmiştir. Buna bağlı olarak verilen tümcede dönüşlülük sağlanmıştır.

24. … Beyregi ḥişardan aşağa ṣalındurdı. Beyrek aşağa baḳdı, kendüzin yir yüzinde gördi… [D98]12-13 ve [D99]1

25. … Basaṭ künbed içine girdi. Gördi kim altun aḳça yığılmış. Baḳaraḳ kendüzin unıtdı… [D229] 4-5-6

Örnek 24 ve 25'te *kendüzi* biçimbirimi *–n* belirtme durumu ile işaretlenmiş ve tümcenin doğrudan nesnesi konumunu doldurmuştur. Aynı tümce içerisinde tümcenin öznesi olan *o* adılına gönderimde bulunmaktadır. Yerel alanda bir öncüle bağlanmıştır ve dönüşlülük kusursuz olarak sağlanmıştır. Tümcelerin özneleri olan *o* adılları ise yerel alanda serbesttir ve önceki tümcelerde geçen 24'te *Beyrek*, 25'te *Basaṭ* adlarına gönderimde bulunmaktadır. Söz konusu örneklerde günümüz Türkçesinde korunmayan *kendüzi* biçimbirimlerinin dönüşlü işlevde kullanımları tespit edilmiştir.

4.3.2. Adılsıl İşlev

Bölüm 3.3.1'de ele alındığı üzere günümüz Türkçesinde *kendi-si* çekimli biçimbirimi adılsıl işlev sergilemektedir. Bağlama kuramı çerçevesinde yapılan incelemede günümüz Türkçesinde *kendisi* kullanımının yerel alanda serbest olduğu, tümce dışı bir öncüle gönderim yaptığı gösterilmiştir. Bu durumu motive eden unsurun *kendi* biçimbiriminin aldığı

–sI morfemi olduğu ve *pro* aracılığıyla yerel alanda özgür bulunduğu ileri sürülmüştür. Ancak incelenen eserlerden *Münebbihü'r-Rāḳidīn*'de *kendi-si* kullanımı üç örnekte tespit edilmiştir. Dede Korkut Kitabı'nda ise bir örneği bulunmaktadır. Ancak günümüz Türkçesinde sergilenen işlevin aksine *gendü/kendü ve kendüzin* biçimbirimlerinin yerel alanda serbest bulunarak adılsıl işlev sergilediği örnekler tespit edilmiştir.

26. … Ve daḫı şol cimāʿdan saḳınmaḳ gerek ki gendü yata, ʿavrat üzerine çıḳa. [P63b] 7

Örnek 26'da *kendi* biçimbirimi *gendü*nün *yat-* eyleminin öznesi konumunda ortaya çıktığı görülmektedir. Tümce içerisinde herhangi bir potansiyel öncülü bulunmamaktadır. Tümce dışına gönderimde bulunan *gendü* Koşul B'ye uymaktadır. Bunun yanı sıra ikili okuma durumu söz konusu değildir. Söz konusu örnekte *gendü*, bir anafor değildir ve adılsıl işlev sergilemektedir.

27. …Yūnus ʿaleyhi's-selām tenhā ḳaldı ol çoban oġlanı ḳıġırdı getürüp Nīnev nehrine anı Bersā yirine ḫalīfe dikdi kendüsi yārānlarından yitmiş ʿābidile şehirden çıḳdı.. [N52a] 3-4

28. ...ḥāl budur kim ʿĀyişe rażıye Allāhu ʿanhāı kendüsiı ṣāyimeyidi… [N162b] 3

29. … Ebī ʿAbdullah ibni Ebī ḥafṣ-i kebīr'üñ cemāʿatine ḳış günlerinde bir gün evvel tekbīr benden fevt oldı irte namāzda Ebī ʿAbdullahı kendüsiı imāmetlıḳ ḳılurdı… [EN254a] 11-12

Örnek 27'de *kendüsi* biçimbiriminin öncülü iki önceki tümcede geçen *Yūnus ʿaleyhi's-selām* öznesidir. Tümceye bakıldığında *kendüsi* bulunduğu tümcenin özne

konumunda bulunmaktadır ve tümcede serbesttir. Yerel alanda serbest olan *kendüsi* adılsıl özelliği göstererek Koşul B'ye uymaktadır. Ancak örnek 28'e bakıldığında *kendüsi* biçimbirimi aynı tümcede özne konumunda bulunan *ʿĀyişe raż̧iye Allāhu ʿanhā* öncülüne bağlanmaktadır. Benzer şekilde örnek 29'da *kendüsi* biçimbirimi ana tümcenin öznesi *Ebī ʿAbdullah* öncülüne bağlanmaktadır. Söz konusu iki örnekte *kendüsi* biçimbirimi yerel alanda potansiyel öncülleri olan öznelere bağlanmışlar ve buna bağlı olarak Koşul A'ya uymuşlardır. Örnek 25 ve 26'da *kendüsi* dönüşlülük adılı işlevinde kullanılmıştır. Bu kullanımın günümüz Türkçesinde de varlığı mevcut bulunmaktadır.

30. … Pay püre Big ayıtdı: İmdi Dede köpek-ile püreyi sen bul didi. Daḫı kendüsi tavla tavla atlarına vardı biñ aygır seçdi… [D87]4-5-6

Örnek 30'da tümcenin öznesi olan ve edici rolünü üstelenen *kendü* biçimbirimi, *–si* morfemi ile çekimlenmiştir. Söz konusu kullanım günümüz Türkçesinde *kendi* biçimbiriminin adılsıl işlevde kullanımıyla örtüşmektedir. Verilen örnekte *kendüsi*, diğer tümcenin öznesi olan *Pay Püre Big* adına gönderimde bulunmaktadır ve yerel alanda serbest bulunmaktadır. Adılsıl özelliği sağlayan sona eklenen *–sI* morfemidir.

Günümüz Türkçesinde *kendi* formunun adılsıl işlevde kullanımı Bölüm 3.3.'te ele alındığı üzere yalnızca *kendi-si* çekimiyle mümkündür ve *kendi* kullanımı adılsıl işleve izin vermemektedir. Ancak incelenen eserde tespit edilen bulgular Eski Anadolu Türkçesinde *kendi* biçimbiriminin adılsıl olarak kullanıldığını işaret etmektedir. Tespit edilen örneklerde olduğu gibi *kendü* biçimbirimi, tümcenin öznesi konumunda ortaya çıkabilmekte ve buna bağlı olarak Koşul B'ye uymaktadır:

31. … Ḥaḳ Ta'ālā aña cennetten bir ḥulle viribidi kim ben getürdüm egnindeki eski ḫırḳasın çıḳardum anı egnine virdüm kendü şol ḳadar daḫı ʿibādetden fāriġ olmadı… [N46b] 14-15-16

32. …İbrāhim āleyhi's-selām anı bişürüp bir ṣofra üzerine ḳodı çevre yanına etmekler dizilmişidi getürüp bularuñ öñinde ḳodı Sāra daḫı gelüp ḫizmete ayaġın ṭurdı oturdı İbrāhim daḫı bularuñıla başladı kendü yimege şürū ḳıldı… [N56a] 8-9-10

33. …Resūl ʿaleyhi's-selām eydür ol bir kimsenüñ atasında anasında söger ol daḫı döner anuñ atasına ve anasına söger çün ol sebeb olur anlara sögdürmeye keʾennehu kendü sögmiş gibi olur … [N71a] 13-14-15

34. … ol balıḳ dolanup bu kez ol ṭarafa geldi Yūnus bildi ki bu külli vaḳʿadan maḳṣūd kendüdür hīç bir veçhile ḳurtarmaġa çāre yoḳdur… [N47b9] 20-21

35. … şol kimse kim seni yaradup vücūda getürdi bir fikr it kim gör āḫir kendü nicedür ve ne ṣıfat üzerinedür… [N99a] 21, [N99b]

Günümüz Türkçesinde *kendi* biçimbirimi tümcenin öznesi konumunda ortaya çıkmamaktadır ve dolayısıyla böyle bir yapı kurulduğunda dilbilgisel dışı yapılar ortaya çıkmaktadır. Ancak yukarıda verilen örnekler göstermektedir ki Eski Anadolu Türkçesinde *kendi* biçimbirimi özne konumunda ortaya çıkabilmektedir. Örnek 31'de *kendü* biçimbirimi tümcenin özne konumunda ortaya çıkmıştır. Özne konumunda bulunan *kendü* biçimbiriminin aynı tümcede herhangi bir potansiyel öncülü bulunmamaktadır. Dolayısıyla *kendü* tümcenin alanında özgürdür ve tümce dışında bir öncüle gönderimde bulunmaktadır. Yerel alanda özgür olan *kendü*, Koşul B'ye uyarak adılsıl özellik sergilemektedir.

Örnek 32'de *kendü* biçimbirimi *şürū ḳıl-* eyleminin öznesi konumunu doldurmuştur. Yerel alanda gönderim yaptığı bir öncül bulunmamaktadır. Söz konusu tümcede *kendü* biçimbirimi bir önceki tümcelerde yer alan *İbrāhim āleyhi's-selām* öncülüne gönderimde bulunmaktadır. Yani tümce dışında bir öncüle bağlanarak adılsıl özellik sergilemektedir.

Örnek 33'te *kendü* biçimbirimi tümcenin öznesi konumundadır, yerel alanda özgür olan *kendü* biçimbirimi, önceki tümcelerde geçen kişilere gönderimde bulunmaktadır. Buna göre tümcede *kendü* adılsıl işlevde bulunmaktadır.

Örnek 34'te *kendü* yan tümcenin içerisinde bulunmaktadır ve yerel alan içerisinde bir potansiyel öncülü bulunmamaktadır. *Kendü* biçimbiriminin öncülü ise ana tümcenin öznesi konumunda bulunan *Yūnus* AÖ'südür. Yan tümcenin alanında serbest bulunan kendü alan dışında bir öncüle gönderimde bulunarak ve koşul B'ye uyarak adılsıl işlevde ortaya çıkmaktadır.

Örnek 35'te *kendü* tümcenin öznesi konumunda bulunmakta ve yerel alanda özgür kalmaktadır. Söz konusu tümcede bulunan *kendü* biçimbirimi bir önceki tümcede bulunan *şol kimse* öznesine gönderimde bulunmaktadır yani yaratıcıya gönderim yapmaktadır. Yerel alanda bağlı bulunmayan *kendü* Koşul B'ye uyarak adılsıl özellik sergilemektedir.

36. … Görir misin ay oğul neler oldı, ṣarp ḳayalar oynanmadı yir obrıldı, ilde yağı yoğ-iken senüñ babañuñ üstine yağı geldi, ol ḳırḳ nāmerd babañuñ yoldaşları babañı ṭutdılar, ağ ellerin ardına bağladılar, ḳıl sicim ağ boynına ṭaḳdılar, kendüler atlı babañı yayaḳ yorıtdılar… [D30] 7-8-9-10-11

37. … Meger ḳız meydanda bir köşk yapdurmış-idi. Cemiʿ yanında olan ḳızlar al geymişler-idi, kendü ṣaru geymiş-idi, yuḳarudan tamaşa iderler-idi… [D178] 11-12-13

38. … Ḳan Ṭuralınuñ atını için ṭutdı geydürdi, kendü daḫı için ṭutdı geyindi, süñüsin eline aldı… [D191] 10-11

39. … Ḳan Ṭuralı bildi kim bu yağı baṣup ṭağıdan Selcen Ḫatundur. Bir ṭarafına daḫı kendü girdi, ḳılıç ṭartup yorıdı, kāfir başın kesdi… [D197] 3-4-5-6

Örnek 36'da tümcenin öznesi konumunda çokluk çekimli *kendüler* biçimbirimi kullanılmıştır. Bu tümcede biçimbirim yerel alanda özgürdür ve tümce dışında öncüllere gönderimde bulunmaktadır. Başka bir deyişle *kendüler* biçimbirimi bağlamanın B koşuluna uymaktadır ve dönüşlüden ziyade adılsıl özellik sergilemektedir. Örnek 37, 38, 39'da *kendü* biçimbirimi çekimsiz olarak ortaya çıkmaktadır. Örnek 37'de *kendü* biçimbirimi, tümcenin öznesi konumundadır ve edici rolündedir. Yerel alanda serbest olan *kendü*, önceki tümcede bulunan *kız* adına gönderimde bulunmaktadır. Bu doğrultuda *kendü* biçimbirimi adılsıl özellikler sergilemektedir. Örnek 38'de özne konumunu dolduran *kendü*, edici rölünü almıştır ve yerel alanda mevcut öncülü bulunmamaktadır. Tümce dışında bir öncüle gönderim yapan *kendü*, koşul B gereğince adılsıl olarak kullanılmıştır. Örnek 39'da benzer şekilde *kendü* biçimbirimi tümcenin öznesi ve aynı zamanda edicisidir. Yerel alanda serbest olan *kendü* önceki tümcenin öznesi olan *Ḳan Ṭuralı* adına gönderimde bulunmaktadır. Tümcede yerel alanda bir öncüle bağlanmayan ve tümce dışında bir öncüle gönderimde bulunan *kendü* koşul B'ye uyarak adılsıl özellikler sergilemektedir.

Tespit edilen örneklerde *kendü* biçimbiriminin genel özelliği tümcelerin öznesi konumunda ortaya çıkması ve çekimsiz durumda olmasıdır. Yalnızca 36'da çoğul öncüle

gönderimde bulunan *kendü* çokluk eki almıştır. Bulundukları konumda serbest olan biçimbirimler adılsıl işlevlerinde öne çıkmaktadır.

4.3.2.1. Ad Öbeklerinde Gösterici Konumunda *Kendü*

İncelenen metinde dikkat çeken bir diğer kullanım AÖ'lerinde gösterici (specifier) konumunda ortaya çıkan *kendü* kullanımıdır. Çok sayıda örnekte *kendü* biçimbirimi tamlayan (genitive) işaretli olarak AÖ'lerinde gösterici konumunda ortaya çıkmaktadır. AÖ'ler kendi içerisinde bir bağlama alanı oluşturmaktadır. Dolayısıyla bir AÖ'de olarak ortaya çıkan *kendü* biçimbirimi AÖ'nün dışına bağlanarak adılsıl özellik sergilemektedir. Andrew Carnie (2013), Chomsky (1986b)'nin bir anaforun bağlama alanının potansiyel öncül olup olmadığına bağlı olarak değişebileceğini belirtir ve BÖ'nün bir öncülü olduğunda bağlama alanının BÖ gibi görüneceğini iddia eder (Andrew Carnie, 2013: 182.).

40. Bağlama Koşulu A (Son): Zincirde anaforun bir kopyası yan tümce veya BÖ kapsayan en küçük alanda ve potansiyel öncülle bağlı olmalıdır.

41) Heidi$_i$ likes her$_i$ violin. [Andrew Carnie, 184. (Örnek 22)].

Andrew Carnie (2013), Örnek 41'in dilbilgisel olmasının nedeninin BÖ olduğunu işaret eder. Chomsky (1986b)'nin adıllar ve anaforlar için farklı bağlama alanları tanımı önerdiğini ve bu farkın BÖ'lerin yapısıyla alakalı olduğunu belirtir. Anaforların bağlanması gereken alan BÖ'lerdir bu nedenle potansiyel öncülü en küçük alanda arayacaktır. Adıllar bunun aksine bu alanda özgür olmalıdır (Andrew Carnie, 2013, 184.). Yani 41'de *her* adılının *Heidi*'ye bağlanmasının nedeni BÖ içerisinde olmasıdır.

Eski Anadolu Türkçesinde *kendü* biçimbiriminin AÖ'de gösterici konumunda yer alması ve EÖ'nün içinde öncüle bağlanması yerel alanda özgür olduğunu ve adılsıl özellik gösterdiğini işaret eder. Tamlayan işaretlenmiş *kendü* örnekleri:

42. … uṣlu kişi aña nicesi iʿtimād ḳılup faḫr eyleye belki eger ḥaḳīḳāta ol ṭaşradan ḥüsniyle faḫr idüp kendünüñ içindegi murdāruna naẓar ḳılup fikr eyleyeyidi… [N18a] 16-17

43. … evvel ʿābidler küllisi anuñ riyāżetine ve ictihādına müteḥayyir ḳaldılar aña muḥabbet getürüp kendülere muḳtedā ḳıldılar cümlesi aña mütābaʿat ḳıldular anı kendülerüñ içinde ṭurduġın görüp andan duʿā iltimās ḳılurlardı … [N38b] 2-3

44. … Yūnus ʿaleyhis'selām ilerü vardı gördü kendünüñ oġlı kenāra getürüp iki gözlerinde öpdi … [N51a] 2

45. … Kaʿb eydür tamām yigirmi yıl Lūt peyġamber ʿaleyhis'selām ol ḳavmüñ içinde oldı kendünüñ bir müʿmine ʿavradı varıdı… [N55a] 14-15.

46. … ammā ḳaçan ḳula zaḥmet şiddet taḳdīr olınsa lāzımdur ki aña rıżā ve ṣabrıla istikbāl ide tā ki Ḥaḳ taʿālā aña āḫiretde kerāmet rūzī ḳıla kendünüñ muḥabbetiyle nitekim buyurur… [N97b] 2-3-4.

Örnek 42'de *kendü-nüñ iç-i-nde-gi* öbeğinde, *kendü* AÖ'de gösterici konumunda ve tamlayan işaretli olarak kullanılmıştır. Öbeğin içi bağlama alanı olarak varsayıldığında *kendü* yerel alanda bir öncüle bağlanmamaktadır. Ek olarak AÖ'nün alanı dışında tümce içinde öncüle bağlanmaktadır ve böylece adılsıl özellik sergilemektedir. Örnek 43'te ise *kendü-*

lerüñ iç-i-nde öbeğinde, *kendü* yine yerel alanda özgür bulunarak tümcenin öznesi konumuna bağlanmıştır. Dolayısıyla bir anafor değil bir adılsıl özellik sergilemektedir.

Örnek 44'te *kendü-nüñ oġl-ı* bir öbek oluşturmaktadır. *Kendü* biçimbirimi *–nün* tamlayan işaretli ve *oğul* sözcüğü iyelik işaretlidir. Öbek içeriside *kendü* biçimbiriminin potansiyel bir öncülü bulunmamaktadır ve dahası *kendü* AÖ'nün bağlama alanı dâhilinde özgür bulunmaktadır. Öbek yapıda bulunan *kendü* tümcenin öznesi olan *o*'ya, dolayısıyla *Yūnus ʿaleyhis'selām'a* gönderimde bulunmaktadır. Buna bağlı olarak *kendü* adılsıl işlev sergilemektedir.

Örnek 45'te *kendü-nüñ bir müʿmine ʿavrad-ı* öbeğinde, *kendü* biçimbirimi tamlayan işaretlidir ve *avradı* ile AÖ yapısı oluşturmaktadır. Ayrıca söz konusu öbek yapı tümcenin öznesi konumunu doldurmaktadır. Yani *kendü* biçimbiriminin AÖ yerel alanı içinde bir öncülü olmadığı gibi tümce(T)de de bir öncülü bulunmamaktadır. *Kendü* biçimbirimi bir önceki tümcenin öznesi konumunda bulunan *Lūt peyġamber ʿaleyhis'selām* öznesine gönderimde bulunmaktadır. Bu durumlar göz önüne alındığında *kendü* biçimbiriminin Eski Anadolu Türkçesi metinleri söz konusu olduğunda AÖ yapıları içerisinde adılsıl özellik sergilediği açıkça görülmektedir.

Örnek 46'da *kendü-nüñ muḥabbet-i-yle* bir AÖ yapısıdır ve *kendü* tamlayan işaretli olarak kullanılmıştır. Yerel alanda özgür olan *kendü* AÖ dışında tümcenin öznesi konumuna yani *o* adılına gönderimde bulunur. Dolayısıyla bir önceki tümcenin öznesi *Ḥaḳ taʿālā*'ya gönderimde bulunur. Bu örnekte *kendü* biçimbiriminin yerel alanda özgür olması ve yerel alanın dışında öncüle bağlanması dikkate alındığında adılsıl özellik sergilemektedir.

İncelenen örnekler *kendü* biçimbiriminin günümüz Türkçesinde bulunmayan bir kullanım özelliğini ortaya koymaktadır. Eski Anadolu Türkçesinde *kendü* biçimbirimi tamlayan (genitive) işaretli olarak AÖ yapıları içinde yer almaktadır. Bu AÖ yapılarının bağlama alanı oluşturduğu göz önüne alındığında *kendi* biçimbiriminin yerel alanda bağlanması beklenmektedir ancak yerel alanda potansiyel bir öncül bulunmamaktadır. Bu alanlarda *kendi* adılsıl özellik sergileyerek AÖ alanı dışında yani tümce(T) içinde bir öncüle yahut başka tümcelerin öznelerine gönderimde bulunmaktadır.

47. … Bir at bulur-isem ṭutayım bineyim didi. Baḳdı gördi kendünüñ deñiz ḳulunı boz aygır bunda otlanıp durur. Boz aygır daḫı Beyregi görüp tanıdı, iki ayağınuñ üzerine ṭurdı… [D99] 2-3-4-5

Örnek 47'de ise ilgi durumu (genitive) çekimli *kendü* biçimbirimi bir AÖ'de gösterici konumundadır. Dolayısıyla bir AÖ'de gösterici konumunda bulunan *kendü* yerel alanda potansiyel bir öncüle bağlanamamaktadır. Ad öbeğinde serbest bulunan *kendü* ana tümcenin öznesine gönderimde bulunmaktadır ve adılsıl özellik sergilemektedir.

Sonuç itibarıyla ele alınan örneklerde *kendü* biçimbirimi, tümcelerde günümüz Türkçesinde görülmeyen bir özellik sergileyerek özne konumunda ortaya çıkmıştır. Söz konusu incelenen örneklerde *kendü* biçimbiriminin bir AÖ'lerde gösterici olarak ortaya çıktığı ve yerel alanda bir öncüle bağlanmayarak adılsıl özellik sergilediği tespit edilmiştir. Bu kullanımın günümüz Türkçesinde bulunmadığı ve bu yüzden farklı bir kullanım olduğu inceleme korpusu olarak kullandığımız Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde gözlemlenmiştir.

4.4.Niteleyici İşlevde *Kendü*

Günümüz Türkçesinde *kendi* biçimbiriminin niteleyici işlevde, ad öbeğinde eklenti konumunda ortaya çıktığı bölüm 3.5'te ele alındı. *Kendi* biçimbirimi tümce içinde AÖ'de eklenti konumunda ortaya çıkıp niteleyici gibi hareket eder. Niteleyici işlevde kullanıldığında genel olarak +CANLI öncüllere gönderimde bulunmasına rağmen cansız öncüllere de gönderim yapabileceği ortaya konmuştur. Ancak Günümüz Türkçesinde niteleyici işlevde kullanıldığında canlı ve cansız varlıklara gönderimde bulunan *kendi*, incelenen *Dede Korkut* eserinde yalnızca +canlı öncüllere gönderimde bulunmaktadır. Ancak *Münebbihü'r-Rāḳidīn* ve *Edviye-i Müfrede* eserlerinde cansız varlıklara da gönderimde bulunabilmektedir.

Eski Anadolu Türkçesinde de *kendi* biçimbirimi tespit edilen örneklerde niteleyici işlevde kullanılmaktadır. İncelenen eserlerde niteleyici işlevde kullanım diğer işlevlere göre istatistiksel olarak en çok örneği teşkil etmektedir. *Kendü* biçimbiriminin niteleyici işlevde kullanıldığı örnekler:

48. …Ve çün kişiye ḳocalık irişe, gerek ki gendü mizācını saḳlaya ve aña lāyıḳ tedbīrler ide… [P57b] 3-4

49. …Ac kişinüñ bedeni ḳuru olur menī daḫı depidür, gic gelür, zaḥmetluraḳ olur ve ḳuvvet sāḳıt olur zīrā meni yaşdur gendü cevherinde, bedeni ḳurı olıcaḳ anı daḫı ḳurıdur, getürmez. [P62b] 14-15

Örnek 48'de *gendü* biçimbirimi bir AÖ'de eklenti konumunda ortaya çıkmıştır. Bu tümcede *mizācını* sözcüğünü nitelemektedir. Ayrıca verilen tümcede *gendü*, kişi öncülüne gönderimde bulunmaktadır.

Örnek 49'da *gendü* biçimbirimi *cevher* (asıl, öz) başının eklentisi konumunda bulunmaktadır ve onu nitelemektedir. Tespit edilen bu örnekte *gendü*, cansız bir öncül olan *meni* adına gönderimde bulunmaktadır. Genellikle niteleyici işlevde kullanılan *kendi* biçimbiriminin +Canlı öncüllere gönderimde bulunduğu niteleyici işlevde işlendi ancak *kendi* biçimbirimi günümüz Türkçesinde de niteleyici işlevde cansız öncüllere gönderim yapabilmektedir. Dolayısıyla *kendü* biçimbiriminin söz konusu tümcede cansız bir öncüle gönderimde bulunması Eski Türkçe döneminden beri varlığını korumaktadır (Erdal, 2004: 208).

50. … senüñ ʿilmüñ kesbīdür bularuñ ʿilmi ledünnīdür sen ʿilmi bir cinsüñ maḫlūḳdan alursın ki maḳṣūruʾl-ʿaḳldur anlar ʿilmi ḫāliḳuʾl-ḫalḳdan alurlar ki anuñ ʿilmi ḳadīmdür daḫı mā-lānihāyetdür pes bu ikisi berāber olmaḳlıḳ muḥāldür yiglik ḫoẕ ḳanda ola ve ger kendü ʿilmiñüñ ḳuṣūrına ve anlaruñ ʿilmi ġazāretine muḳir olup inṣāf iderseñ bunı daḫı bilgil [N15b] 12, 13, 14, 15

51. …Ḥaḳ Taʿālā saña dünyāda Resūl gönderüp dāʿi ve nādi ḳılısardı seni kendü ḫiẕmetine daʿvet ḳılup ḳıġırısardı [N19a] 4-5

52. … şol ḥālde kim kendü sözi ḥaḳḳiken bir ev anuñ içün bünyāẕ olınur uçmaġuñ ki yüce derecesinde ve kendü sözi bātıliken inṣāfa gelüp muḳir olup terk eylese… [N66b] 15-16

53. ... ol yārenler ki kendü hevālarında senüñ sermāyeñ fesāda virdiler… [N126a] 4

54. … Resūl ʿaleyhi's-selām geldi eydür yā Saʿd bir oḳ daḫı benüm aduma at Saʿd bir oḳ atdı Resūl ʿaleyhi's-selām adına Ebū Bekr daḫı peyġambere muvāfaḳat idüp kendü adına bir oḳ atdurdı … [N144a] 15-16

Örnek 50'de *kendü*, *ʿilm* başının eklentisi konumunda bulunmaktadır ve buna bağlı olarak adı nitelemektedir. Verilen tümcede *kendü* biçimbirimi tümcenin öznesi konumunda bulunan *sen* adılına gönderimde bulunmaktadır. Ayrıca adı *ʿilm*, *sen* adılına göre işaretlenmiştir. Tümcede *kendü* biçimbirimi niteleyici işlevinde kullanılmıştır.

Örnek 51'de *kendü* biçimbirimi *ḫiẕmet* başının eklentisi konumunda yer almış ve kişi öncülüne gönderimde bulunmuştur. Verilen tümcede *ḫiẕmet* sözcüğü üçüncü kişiye göre işaretlenmiştir ve *kendü* biçimbirimi *ḫiẕmet* sözcüğünü nitelemiştir.

Örnek 52'de *kendü* biçimbirimi *söz-i* başının eklentisi konumunda bulunmaktadır. Bu yapıda *söz-i* adı üçüncü kişiye göre işaretlenmiştir. Niteleyici işlevinde kullanılan *kendü, her kimse* öncülü'ne gönderimde bulunmaktadır.

Örnek 53'te *kendü* biçimbirimi *hevālar-ı* başının eklentisi konumunda bulunmaktadır. *Kendü* biçimbirimi burada adı nitelemektedir ve bağlama alanı dışında olan *yārenler* öncülüne gönderimde bulunmaktadır.

Örnek 54'te ise *kendü* biçimbirimi *ad-ı* başının eklentisi olarak ortaya çıkmıştır. Burada *ad-ı* üçüncü kişiye göre işaretlenmiştir. Ayrıca tümcede *kendü* biçimbiriminin iki potansiyel öncül olmasına rağmen *Ebū Bekr* öncülüne gönderimde bulunmaktadır. Bu tümcede niteleyici işlevde kullanıma giren *kendü* anlam karışıklığını da önlemektedir.

55. … Basaṭ mağara ḳapusına vardı. Gördi bir ḳınsuz ḳılıç ṭurmaz iner çıḳar. Basaṭ aydur: Men muña bītekellüf yapışmayam diyüp kendü ḳılıcın çıḫardı ṭutdı, iki para böldi [S230] 3-4-5-6-7

56. … Basaṭ ḳaḳıyıp yirinden ṭurı geldi. Buğra kibi Depegözi dizi üzerine çökerdi, Depegözüñ kendü ḳılıcıyle boynını urdı… [D233] 12-13, [D234] 1

57. … Oğlanı gerdege ḳoydılar. Ḳız ile ikisi bir döşege çıḳdılar. Oğlan ḳılıcın çıḳardı, ḳız ile kendü arasına bıraḳdı… [D260] 7-8-9

58. … Elüñe girmiş iken mere kāfir öldür meni yitür meni

Ṣal ḳılıcuñ kes başum

Ḳılıcuñdan ṣaparum yoḳ

Kendü aṣlum kendü köküm ṣımağum yoḳ

Oğuz erenleri ṭurur iken seni ögmegim yoḳ [D278] 10-11-12

Örnek 55'te *kendü* biçimbirimi *kılıç* AÖ'sünün eklentisi konumundadır ve onu nitelemektedir. Tümcenin öznesi konumunda bulunan *o* adılına gönderimde bulunmaktadır. Yerel alanda özgür olan özne *o* ise *Basaṭ* adına gönderim yapmaktadır.

Örnek 56'da *kendü* biçimbirimi *Depegözüñ kendü ḳılıcı* AÖ'sünün eklentisi olarak ortaya çıkmıştır. Verilen tümcede *kendü*, *kılıç* sözcüğünü nitelemektedir. Ayrıca tümcede *kendü* biçimbirimi tümcenin öznesi *Basaṭ* adına değil diğer potansiyel bir öncül, *kılıç* adının ögesi olan, tamlayan (genitive) işaretli *Depegöz* adına gönderimde bulunmaktadır. Söz konusu örnekte *kendü* yerel alanın dışına çıkarak tümcenin öznesine değil AÖ'nün tümleci olan bir öncüle gönderim yapmıştır.

Örnek 57'de *kendü* biçimbirimi, *kendü arası* AÖ'sünün eklentisi olarak *ara-sı* sözcüğünü nitelemektedir. Aynı tümce içinde biçimbirim, özne konumunda bulunan üçüncü

kişi *o* adılına gönderimde bulunmaktadır. Niteleyici işlevde kullanılan *kendü* belirliliği sağlama görevinde bulunmaktadır. Tümcenin öznesi olan *o* adılı ise bir önceki tümcenin öznesi *oğlan* adına gönderim yapmaktadır.

Örnek 58'de *kendü* biçimbirimi *aṣlu-m* ve *kökü-m* adlarının eklentisi konumunda bulunmaktadır ve bu adları nitelemektedir. Örnekler manzum bölümden alınmıştır ve örneklerde *kendü*, şiiri söyleyen *Kazan* adına gönderimde bulunmaktadır. Niteleyici işlevde *kendü* kullanılarak belirlilik sağlanmıştır. Örneklerde verilen kulanım üç ayrı manzum bölümde tekrar etmektedir.

İncelenen örneklerde *kendü* biçimbirimi niteleyici işleviyle kullanılmıştır ve tümce içinde potansiyel öncüllere gönderim yapmıştır. Bu tümcelerde *kendü* biçimbiriminin niteleyici kullanımı adların belirli olmasını sağlamıştır.

Verilen tümcelerde bir AÖ'nün eklentisi konumunda ortaya çıkan *kendü* biçimbiriminin niteleyici işlevi öne çıkmaktadır. Günümüz Türkçesinde varlığını koruyan bu işlevin Eski Anadolu Türkçesinde de sıkça kullanıldığı örneklerle sunulmuştur.

4.5. Odaksıl İşlev

Eski Türkçede bir kuvvetlendirici olarak ortaya çıkan *kentü* biçimbiriminin günümüz Türkçesinde de odaklayıcı işlevi olduğuna kullanım alanlarının ne şekilde ortaya çıktığına Bölüm 3.4.'te değinilmiştir. Günümüz Türkçesinde özne odaklama, nesne odaklama veya bitişik ad niteleyeni gibi işlevlerde kullanılan *kendi* biçimbirimi Eski Anadolu Türkçesinde az da olsa bu işlevde kullanılmaktadır. Bitişik ad niteleyeni kullanımı hiç bulunmamakla birlikte özne odaklama işlevi *Münebbihü'r-Rāḳidīn ve Dede Korkut Kitabı*'nda tespit edilmiştir:

59. … *Yūnus ʿaleyhis-selām* anı *kendü* yudı ve namāz ḳılup defn eyledi ... [N46b] 2

60. … şol kimseler kim Tañrıdan artuḳ kimseye maʿbūd diyüp ṭaparlar tā ki anlar daḫı cehlile ʿadāvet yöninden Allāh'a sögeler ḳaçan böyle ḳılsañuz siz sebep olursız keʾennehu *siz kendüñüz* sögmiş olursız ... [N71a] 17-18-19-20

61. … her kişi kendü nefsini kendü yeġ bilür niyyetine göre ʿamel ḳıla … [N35a] 7

62. … her kimse kim bir müʾmin ḳardaşını ʿayıblasa bir günāhdan ötrü kim ol andan tevbe eylemişdür ölmeye ol kişi tā kendü daḫı ol fiʿli işleyince maḳṣūd bir söz aña varur … [N75b] 18-19-20

Örnek 59'da *kendü* biçimbirimi ortaya çıktığı konumda tümcenin öznesi olan *Yūnus ʿaleyhis-selām* öznesini odaklamaktadır, yani özne odaklayıcı işlevde kullanılmıştır.

Örnek 60'ta *kendü* biçimbirimi tümcenin öznesi olan *siz* adılını odaklamaktadır. Tümcede *kendü, siz* adılıyla örtüşen uyum ekleri almıştır. Bu uyum alma durumu günümüz Türkçesinde kullanılan odaklayıcılarda da mevcuttur. Verilen tümcede eylemi yapan kişinin *siz* olduğunu odaklamak için kullanılmıştır. Bu sebeplerden dolayı *kendü* biçimbirimi odaklayıcı işlevinde kullanılmıştır.

Örnek 61'de *kendü* biçimbirimi tümcenin öznesi konumunu odaklamaktadır. Tümcenin öznesi *her kişi*dir ve *kendü* biçimbirimi de buna bağlı olarak üçüncü kişiye uygun olarak sıfır biçimbirimle işaretlenmiştir. Tümcede "Her kişi *kendi* nefsini *kendi* iyi bilir." anlamı bulunmaktadır. Dolayısıyla *kendü* bulunduğu tümcede odaksıl işlevinde kullanılmıştır.

Örnek 62'de *kendü* biçimbirimi diğer örneklerdeki kullanıma benzer şekilde özne odaklama işlevinde kullanılmıştır. Tümcenin öznesi *ol kişi*dir ve *kendü* doğal olarak üçüncü kişiye göre işaretlenmiştir. Söz konusu tümcede *kendü* eylemi yapanın özellikle *ol kişi* olduğunu belirtmek için kullanılmıştır, dolayısıyla odaksıl işlevde kullanım söz konusudur.

63. … Ṭaş Oğuz bigleri ile Ṭundar ṣağa depdi. Cılasun yigitleriyle Ḳara Budaḳ ṣola depdi. Ḳazan kendü düpe depdi, Tekür ile Şökli Melike ḥavala oldı, bögürdübeni atdan yire ṣaldı, alça ḳanın yir üzerine dökdi… [D152] 6-7-8-9-10

Örnek 63'te tümcede bulunduğu konumda *kendü* biçimbirimi tümcenin öznesi olan *Ḳazan* adını odaklamaktadır. Bu tümcede herhangi bir durum işaretlemesi olmamasının yanı sıra uyum işaretlemesi de yoktur. Odaksıl kullanımda genel olarak odaklanan adla uyum içeren *kendi*, uyum işaretlemesi olmadan da kullanıma girmektedir.

Sonuç olarak incelenen *Edviye-i Müfrede* eserinde günümüz Türkçesinde tespit edilen kullanımlara uygun biçimde *kendü* biçimbiriminin yerel alanda bağlı bulunarak dönüşlülük adılı olarak kullanımı tespit edilmiştir. Buna ilaveten adılsıl kullanımı bulunan karmaşık biçimbirim kullanımı bulunmamaktadır ancak *kendü* biçimbiriminin yerel alanda özgür bulunarak adılsıl özellik sergilediği kullanımlar tespit edilmiştir. Ayrıca iki örnekte biri +canlı öncüle birisi cansız öncüle olmak üzere niteleyici işlevde kullanımı gözlenmiştir. Metinde odaksıl kullanım ve artık adıl kullanımına rastlanmamıştır.

Münebbihü'r-Rāḳidīn eserinde *kendü* ve *kendüzi* biçimbirimleri sıkça kullanılmıştır. Bunun yanı sıra üç örnekte ise *kendüsi* biçimbirimi kullanılmıştır. Günümüz Türkçesinde belirlenen işlevlerin kullanım alanı tespit edilmiştir. Eserde *kendü* biçimbiriminin dönüşlülük adılı olarak kullanıldığı, *kendüzi* biçimbiriminin de adılsıl olarak değil dönüşlülük işlevinde

kullanıldığı tespit edilmiştir. Yalnızca üç örnekte bulunan *kendüsi* kullanımının ise iki örnekte Koşul A'ya uyarak dönüşlü, bir örnekte ise Koşul B'ye uyarak adılsıl işlevde kullanıldığı tespit edilmiştir. Adılsıl işleve gelindiğinde ise günümüz Türkçesinde kullanılanın aksine *kendü* biçimbiriminin tümcelerin özne konumunda ortaya çıktığı ve buna bağlı olarak adılsıl özellik sergilediği gözlemlenmiştir. Ayrıca günümüz Türkçesinde görülmeyen bir özellik olarak *kendü* biçimbiriminin tamlayan eki (genitive) alarak çeşitli adlarla AÖ yapılarında gösterici konumunda ortaya çıktığı tespit edilmiştir. AÖ'ler bağlama alanı oluşturduğu için ve *kendü* biçimbirimi bu alanda potansiyel bir öncül bulamadığı için adılsıl özellik sergilemektedir.

Metinde *kendü* biçimbiriminin günümüz Türkçesindeki kullanımına benzer şekilde niteleyici işlevde kullanıldığı gözlemlenmiştir. Ayrıca sınırlı sayıda örnekte *kendü* biçimbiriminin odaksıl işlevde ortaya çıktığı görülmektedir. Odaksıl işlevde ortaya çıkan *kendü* kuramsal çerçevede belirtilene uygun şekilde odakladığı adla uyuma girmektedir. Ancak günümüz Türkçesinde belirlenen bir kullanım olan bitişik ad niteleyeni kullanımı metinde görülmemektedir. Ayrıca incelenen metinde *kendü* biçimbiriminin artık adıl işlevinde kullanımına rastlanmamıştır.

Dede Korkut kitabında *kendi* biçimbiriminin dönüşlü, adılsıl, niteleyici ve bir örnekte odaksıl işlevde kullanımı tespit edilmiştir. Dönüşlü işlevde tümcede doğrudan nesne ve bir örnekte dolaylı nesne olarak kullanıldığı ve yerel alanda tümcelerin öznelerine gönderimde bulunduğu izlenmiştir. Ayrıca günümüz Türkçesinde bulunmayan bir kullanım olarak *kendüzi* biçimbiriminin de dönüşlü adıl olarak kullanımı görülmektedir.

Adılsıl işlevde kullanım olduğunda *kendi* biçimbiriminin genel olarak tümcelerin öznesi olarak ortaya çıktığı görülmektedir. Dikkat çeken bir diğer özellik ise özne olarak kullanılan *kendü* biçimbiriminin çekimsiz biçimde bulunmasıdır. Bu özellik günümüz

Türkçesinde bulunmamaktadır. Buna ilaveten bir örnekte adılsıl olarak *kendü-si* kullanımı bulunmaktadır. Ayrıca bir örnekte *kendi*, AÖ'de gösterici olarak ortaya çıkmış ve yerel alanda özgür kalarak temel tümcenin (Matrix Sentence) öznesine gönderimde bulunmuş ve adılsıl olarak kullanılmıştır.

Niteleyici kullanımda *kendi* biçimbirimi, çağdaş Türkçedeki kullanımına benzer şekilde çekimsiz biçimde ve bir adın eklentisi konumunda bulunmaktadır. Ayrıca niteleyici işlevde bulunduğunda dahi +canlı öncül tercih etmektedir.

Odaksıl işlevde kullanım yalnızca bir örnekte tespit edilmiştir. Bu kullanımda tümcede bulunan *kendi,* tümcenin öznesini odaklama görevinde bulunmaktadır.

İncelenen metinde günümüz Türkçesinde kullanım alanı bulunan artık adıl işlevine rastlanmamıştır.

SONUÇ (CONCLUSION)

Bu çalışmada Chomsky (1973), (1980), (1981), (1986b) tarafından ortaya konulan Bağlama Kuramı ve Özsoy (1983, 1990), Uzun (2000) Kornfilt (2001b), Göksel (2005), Kornfilt (2010), Palaz (2013) tarafından *kendi* biçimbirimi üzerine yapılan tespitler değerlendirilerek *kendi* ve *kendisi* arasında gönderimsel bir ayrım olduğu gözlemlenmiştir. Öncelikle Erdal (2004) tarafında Eski Türkçe dönemi için tespit edilen kullanım farklılıkları değerlendirilmiş, Eski Türkçe Dönemi'nde kendi biçimbiriminin kuvvetlendirici olarak ortaya çıktığı kanaatine varılmıştır.

Göksel (2005) ve Güven (2015) tarafından *kendi* biçimbiriminin Türkiye Türkçesi için dönüşlülük dışında sergilediği işlevler baz alınarak söz konusu biçimbirimin günümüz Türkçesinde kullanım alanları elde edilen verilerden hareketle belirlenmiştir. 4. Bölümde ise günümüz Türkçesinde ortaya konan bulgulardan yola çıkılarak 14. yüzyılda yazılan *Edviye-i Müfrede*, 15. yüzyıla ait *Dede Korkut Kitabı* eseri ve yine aynı dönemde kaleme alınan *Münebbihü'r-Rāḳidīn* eserlerinden araştırma alanı korpusu oluşturulmuş ve örnekler bu kaynaklarda bulunan örneklerde söz konusu işlevlerin kullanımları tespit edilmiştir.

Çalışma kapsamında aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

i. Kullanım alanları ve gönderimsel özellikleri göz önüne alındığında kişi adılları ve dönüşlülük adılı arasındaki ayrım nedir?
ii. Türkçede sözdizimsel dönüşlülüğün parametreleri nelerdir?
iii. Dönüşlülüğün işlemesinde eylemlerin özellik farklılıkları etkili midir?
iv. *Kendi* biçimbiriminin kullanımında bağlama kategorisi nasıl işler?

v. *Kendi* biçimbiriminin öncüle bağlanması seçimlik midir? Aynı biçimbirim öncüle bağlanmada seçici midir?

vi. *Kendi ve kendisi* arasında gönderimsel ayrım var mıdır, bu ayrım nereden kaynaklanmaktadır?

vii. Eski Anadolu Türkçesinde *kendi* biçimbirimi adıl işlevi kazanmış mıdır?

viii. *Kendi* biçimbirimi gönderim özellikleri ve işleyişi dikkate alınarak Eski Anadolu Türkçesinde kaç farklı işlevde karşımıza çıkar?

Yapılan çalışmada bu sorulara aranan cevaplardan elde edilen sonuçlar:

(i) Gönderim özellikleri dikkate alındığında kişi adılları adılsıl özellik sergileyerek Bağlamanın B Koşuluna uyar ve yerel alanda serbest bulunur ancak dönüşlü adıl *kendi* anafor özellikte bulunduğu için Bağlamanın A koşuluna uyarak yerel alanda potansiyel öncülüne bağlanmaktadır. Kişi adılları tümce içerisinde bir öncüle bağlanmaz ve buna bağlı olarak bulunduğu tümcenin dışında bir öncüle bağlanır. Bu bağlanma bir önceki tümcede geçen bir öncüle yahut konuşma sırasında ortaya çıkan söylemsel bir öncüle olabilir. Ancak *kendi* biçimbirimine bakıldığında her zaman yerel alan eşdizinli olduğu öncüle bağlanmalıdır. *Kendi* biçimbiriminin yerel alanda bağlı olmadığı durumlarda dilbilgisel dışı yapılar ortaya çıkmaktadır.

(ii) Türkçede sözdizimsel olarak dönüşlülüğün sağlanmasında öncülün yeri, anaforun yeri önemli yer tutar. Ayrıca *kendi* biçimbirimi nesne konumunda bulunur ve öncülün bağlama alanı içerisinde bulunmalıdır. Türkçede dönüşlülük adcıl ve eylemcil dönüşlülük olmak üzere ikiye ayrılır. Eylemcil dönüşlülükte bazı eylemlere getirilen (-n) ve bazen de (-l) ekleriyle sağlanmaktadır. Eylemin ek alarak dönüşlülük bildirmesi tümcede nesne konumunda bulunan *kendi* adılının

silinmesi koşuluna dayanır. Adcıl dönüşlülükte ise kendi biçimbirimi yerel alanda eşdizinli olduğu öncüle gönderim yapar. Özsoy (1983), Türkçe için AÖ'yle *kendi* biçimbiriminin eşgöndergeli olması için bir filtre önermektedir: (i) AÖ konumuna bakılmaksızın tümcenin öznesidir, (ii) AÖ *kendi*nin önündedir, (iii) AÖ *kendi*nin takibindedir ve AÖ ile *kendi* arasında bulunan AÖ özne değildir (Özsoy, 1983, 46.).

(iii) Çalışmamızda Türkçede doğal olarak dönüşlülük sağlayan ve dönüşlülüğe zorlanan eylemler olarak sınıflandırma yapılmıştır. Doğrudan özneyi etkileyen *yıka-, tara, kaşı-, giy-, süsle-* gibi eylemler (vücut tımar eylemleri) işi yapan kişiyi doğrudan etkileyebilen eylemlerdir ve eylemcil (içsel) dönüşlülüğe izin verir. König ve Siemund (2000), eylemin anlamına bakılarak diğer-yönelimli durumlar ve diğer-yönelimsiz durumlar olmak üzere iki ayrım belirtir (König ve Siemund, 2000: 57). Buna göre diğer-yönetimsiz durumlarda eylemcil, diğer-yönetimli durumlarda ise adcıl strateji kullanıldığı yönünde değerlendirir. Eylemcil dönüşlülüğe izin veren eylemlerin sayısı sınırlıdır ancak adcıl dönüşlülüğe izin veren eylemlerin sayısı fazladır. Bu durum da Türkçede adcıl dönüşlülüğün kullanım alanının daha yaygın olmasını sağlamıştır.

(iv) Türkçede *kendi* biçimbirimi Chomsky (1981b) tarafından ortaya konan Bağlanmanın A koşuluna uyarak anafor özelliği göstermektedir. Bundan dolayı tümce içerisinde yerel alanda k-buyuran öncül tarafından bağlanmalıdır. Basit tümce yapılarında kendisinden önce gelen öncüle eşdizinlenerek bağlanır ve dönüşlü kategoriyi başlatır. Yan tümce yapılarında da bu durum geçerliliğini korumaktadır. *Kendi* biçimbirimi yerel alanda kendinden önce gelen potansiyel öncülüne bağlanır. Uyum olan yapılarda *kendi* anaforu ya ize (t) ya da *pro*ya

bağlanır ve söz konusu iz yahut *pro* ise yan tümcenin dışına gönderim yapabilir. Uyum olmayan yapılarda ise *kendi* biçimbirimi PRO'ya bağlanır ve *pro* özneye gönderim yapar. Yan tümce yapılarından adılsıllar ise basit tümce yapılarında olduğu gibi özgür bulunur ve ana tümcede bulunan bir öncüle bağlanabilir.

(v) *Kendi* biçimbiriminin bir öncüle bağlanması seçimlik değildir, bulunduğu alanda potansiyel öncülüne bağlanmalıdır. Ancak *kendi* biçimbirimi öncüle bağlanmada seçici davranmaktadır. Öncelikle en yakın potansiyel öncüle bağlanır ayrıca öncülün yeri dallandığı budak ve öncülün tümcede yüklendiği roller, *kendi* biçimbiriminin bağlanma seçimini etkilemektedir.

(vi) *Kendi* biçimbirimi Bağlama Kuramının A ilkesince anafor özelliği göstermektedir ancak *kendisi,* bunun aksine Bağlamanın Kuramının B ilkesine uyarak adılsıl özellik sergilemektedir ve tümcelerde ayrık gönderim yapmaktadır. Çalışmamızda buna sebep olan etkenin *-SI* morfemi olduğu savunulmuştur. Palaz (2013), bu durumu [BÖ *pro* [D' [AÖ kendi] –si]] yapısı ile açıklamaktadır. Bu durumda *kendisi* biçimbiriminin yerel alanda özgür olması *pro* vasıtasıyla yapılan gönderim ile açıklanmıştır. Ayrıca *kendisi* biçimbirimin uzun-ara bağlama olabileceği üzerine, uzun-ara bağlama özelliği sergilemekten ziyade adılsıl olduğu savunulmuştur. Bunun yanı sıra Özsoy (1983,1990) ve Palaz (2013), *kendisi* biçimbiriminin söylem dahilinde öncül seçiminin *konu* odaklı olduğunu belirtmektedir. Çalışmamızda verilen bulgular dahilinde *kendisi* biçimbiriminin söylemde konuya duyarlı olduğu ve gelişigüzel davranmayarak konuya gönderimde bulunduğu ortaya konmuştur.

(vii) Eski Anadolu Türkçesi üzerine incelenen üç eserde de *kendi* biçimbiriminin adıl olarak kullanıldığı örnekler tespit edilmiştir. Dönem metinlerinde çekimsiz *kendü* ve çekimli *kendüzi* kullanımları öne çıkmaktadır ve her iki biçimbirimin de adıl olarak kullanımı söz konusudur. Eski Türkçe Dönemi'nde bir tür kuvvetlendirici olarak ortaya çıkan *kendi* biçimbirimi bu dönemde adıl ve adılsıl kullanımlar kazanmıştır.

(viii) *Kendi* biçimbiriminin günümüz Türkçesinde dönüşlülük, adılsıl kuvvetlendirici (odaksıl), niteleyici ve artık adıl işlevlerinin olduğu çalışmamızda tartışılmıştır. Bu işlevler, Eski Anadolu Türkçesi metinlerinden elde edilen bulgularla incelenmiştir. Dönem metinlerinden elde edilen bulgularda artık adıl işlevinde rastlanmazken söz konusu diğer işlevler tespit edilmiştir. *Edviye-yi Müfrede* eserinde *gendü* ve *gendüzi* biçimbirimlerinin dönüşlülük işlevinde, *gendü* biçimbiriminin günümüz Türkçesinde görülenin aksine bir örnekte adılsıl işlevde kullanıldığı tespit edilmiştir ve *gendü* biçimbiriminin niteleyici işlevi tespit edilmiştir. *Münebbihü'r-Rākīdin* eserinde *kendü* ve *kendüzi* biçimbirimlerinin yerel alanda bağlı olarak dönüşlü adıl işlevinde bulunduğu, *kendüsi* biçimbirimin örneklerde günümüz Türkçesinde olduğu gibi adılsıl işlevde bulunduğun tespit edilmesinin yanı sıra günümüz Türkçesinde kullanılmayan bir yapı olan *kendü* biçimbiriminin özne konumunda çekimsiz biçimde ortaya çıkarak adılsıl olduğu örnekler tespit edilmiştir. Ayrıca *kendü* metinde tamlayan (genitive) eki de alarak bir AÖ'nün başı konumunda ortaya çıkmaktadır. AÖ yapılarının baglama alanı oluşturduğu dikkate alındığında bu yapılarda da adılsıl görünümler sergilediği gözlemlenmiştir. Bunların yanı sıra metinde *kendü* biçimbiriminin günümüz Türkçesinde olduğu gibi niteleyici ve kuvvelendirici (odaksıl) işlevlerde de

kullanıldığı gözlemlenmiştir ancak kuvvetlendiricilerin bir özelliği olan bitişik ad niteleyeni gözlemlenmemiştir. *Dede Korkut* kitabında benzer biçimde *kendü* ve *kendüzi* biçimbirimlerinin dönüşlülük işlevleri tespit edilmiştir. Aynı şekilde çekimsiz ve çekimli biçimbirimlerin hem tümcelerin öznesi konumunda hem de AÖ'lerin başı olarak adılsıl olarak kullanımları tespit edilmiştir. Ayrıca günümüz Türkçesindeki kullanımlara benzer biçimde niteleyici işlevde kullanımı ve bir örnekte kuvvelendirici kullanımı tespit edilmiştir.

KAYNAKÇA

Banguoğlu, Tahsin, (2011), **Türkçenin Grameri**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Bhat, D.N.S, (2004), **Pronouns**, Oxford University Press.

Canpolat Mustafa, Önler, Zafer, (2016), **Edviye-i Müfrede** Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Carnie, Andrew, (2013), **Syntax A Generative Introduction**, Wiley-Black Well.

Chomsky, Noam, (1973), **Conditions on transformations**, Reprinted in Festschrift for Morris Halle, edited by P. Kiparsky and S. Peters. The Hague: Mouton.

Chomsky, Noam, (1980). **On Binding Linguistic** Inquiry, 1-46.

Chomsky, Noam, (1981), **Lectures on government and binding**, Dordrect: Foris.

Chomsky, Noam, (1981), **Lectures on Government and Binding**, Dordrecht: Foris Publications.

Chomsky, Noam, (1986b), **Knowledge of Language**, New York: Peager.

Cole, Harmon, Huang, (2002), **Long Distance Reflexives – The State of the Art**, Syntax and Semantics.

DEMİRCİ, Kerim, (2010) **Teorik Bir Yaklaşımla Zamirler**, Grafiker Yayınları, Ankara.

Dinçtopal-Deniz, N., (2009), **Anaphora in Turkish**, Linguistics in the Big Apple: CUNY/NYU Working Papers in Linguistics.

Erdal, Marcel, (2004), **A Grammer of Old Turkish,** Leiden Brill.

Ergin, Muharrem, (2004), **Dede Korkut Kitabı**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Gast V., Siemund P., (2006), **Rethinking The Relationship Between SELF-Intensifiers and Reflexives,** Linguistic, 343-381.

Göksel, Aslı and Kerslake, Celia (2005), **Turkish: A Comprehensive Grammar**, Routledge Taylor and Francis Group, London and New York.

Güven, Meriç, (2015), **Türkçede Kendi Zamiri ve Kendi ile Oluşmuş Kelime Öbeklerinin Kuruluş Biçimi,** Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 341-356.

Güven, Mine, (2015) **Türkiye Türkçesindeki Kendi Biçimbirimin İşlevlerinin Tarihsel Gelişimi,** Bilig Dergisi, 43-72.

Haegeman, Liliane, (1994), **Introduction to Government and Binding Theory**, Blackwell Publishing.

Haspelmath, Martin, (2008), **A Frequentist Explanation of Some Universals of Reflexive Marking,** Linguisic Discovery, 40-63.

Haspelmath, Martin, (2019) **Comparing Reflexive Construction in Word's Language**, MPI-SHH Jena & Leipzig University, Germany.

İmer, Kamile, Kocaman, Ahmet, Özsoy, A. Sumru, (2011) **Dilbilim Sözlüğü, Boğaziçi** Üniversitesi Yayınevi.

Kallen, Vander, W.S., (2015) **The Unique Status of Grooming Verbs**, Research Master Lingustic Utrecht Institute of Linguistics OTS Utrecht University, August.

Kiparsky, Paul, (2002), **Disjoint Reference and The Typology of Pronouns**, Studia Grammatica, 179-226.

König, E. and Gast, Volker, (2002), **Reflexive Pronouns and Other Uses of Self-form in English** Zeitschrift für Anglistik und Amerikanistik.

König, E., Siemund, P. (1997) **On the Development of Reflexive Pronouns in English: A Case Study in Grammaticalization**, Anglistentag 1996 Dresden: Proceedings 95-108.

König, E. Siemund, (2000), **Locally Free Self-forms Logophoricity and Intensification in English**, English Language and Linguistic/ Volume 4/ İssue 02/ November, 183-204.

König, E., and Gast, V., (2002) **Reflexive Pronouns and Other Uses of Self-form in English** Zeitschrift für Anglistik und Amerikanistik.

König, E., Siemund, (2000), **Intensifiers and Reflexives: A Typological Perspective,** A typological perspective', in: Zygmunt Frajzyngier and Traci Curl (eds.) Reflexives: Forms and Functions. Amsterdam: Benjamins, 41-74.

Kornfilt, Jaklin, (2001), **Local and long-distance reflexives in Turkish**, October Syntax and Semantics, 197-226.

Kornfilt, Jaklin, (2001a), **Functional Projections and Their Subjects in Turkish Clauses**, 183-212.

Kornfilt, Jaklin, (2013), **Turkish**, Routledge.

Koşaner, Ö, Oktar, L, (2007), **Türkçede Dönüşlülük: Biçim-Sözdizimsel Bir Çözümleme**, Journal of Turkish Linguistic, Institute for Research of Turkish Language Skopje, Macedonia, 24-55.

Napoli, Jo, Donna, (1993), **Syntax Theory and Problems**, Oxford University Press.

Özsoy, A. Sumru, (1983), **Kendi-Reflexivization in Turkish: A Syntactic, Semantic and Discourse Analysis,** The University of Michigan, Yayımlanmamış Doktora Tezi.

Özsoy, Sumru,(1994), **Türkçede Ortaç Yapısı**, Dilbilim Araştırmaları, 22-30.

Palaz, Bilge, (2013), **On the Nature of Anaphoric Expressions Kendi/Kendisi and The Clause Structure of Turkish**, Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Master Thesis.

Reinhart, Tanya, (1976), **The Syntactic Domain of Anaphora**, Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements For The Degree of Doctor of Philosophy at the Massachusetts Institue of Tecnology.

Reinhart, Tanya and Reuland Eric, (1970), **Anahoric Territories**, Tel Aviv University Groningen University.

Reinhart, Tanya and Reuland Eric, (1993), **Reflexivity,** Linguistic Inquiry, 657-720.

Siemund, P, Marier G., Schweinberger, M, (2012**), Reflexives and Intensive Self-forms,** in: Raymond Hickey (ed.) Areal Features of the Anglophone World, Berlin: Mouton de Gruyter, 409-437.

Uzun, N., Engin, (2000), **Anaçizgileriyle Evrensel Dil Bilgisi ve Türkçe**, Multilingual Yayınları, İstanbul.

Yavuzarslan, Paşa, (2002), **Münebbihü'r-Rakidin***, Giriş-İnceleme-Tenkitli Metin,* Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

ÖZET

Bu çalışmada Eski Anadolu Türkçesinde *kendi* biçimbiriminin işlevleri incelenmiştir. İlk olarak Bağlama Kuramı ve *kendi* biçimbirimi üzerine ortaya konan yaklaşımlar değerlendirilmiştir. İncelenen çalışmalardan elde edilen veriler, bu çalışmada kullanılarak *kendi* biçimbirimin hangi işlevlerde kullanıldığı tespit edilmiştir.

Kendi ve *kendisi* biçimbirimlerinin Bağlama Kuramı kapsamında hangi işlevlerde kullanıldığı tartışılmış ve bu işlevlerin ne tür özellikleri olduğu örneklerle incelenmiştir. İncelenen çalışmalar ve test edilen örnekler ile *kendi* biçimbirimin dönüşlü adıl, adılsıl, kuvvetlendirici (odaksıl), niteleyici ve artık adıl işlevleri olduğu tespit edilmiştir.

Çalışmanın ikinci aşamasında günümüz Türkçesinde tespit işlevlerin Eski Anadolu Türkçesinde kullanım alanı 14. yüzyılda yazılan *Edviye-i Müfrede,* 15. yüzyıla ait *Dede Korkut Kitabı* eseri ve yine aynı dönemde kaleme alınan *Münebbihü'r-Rāḳıdīn* eserlerinden elde edilen örneklerle incelenmiştir. Dönem metinlerinde yapılan inceleme sonucu *kendi* biçimbirimin bu dönemde artık adıl işlevinin olmadığı ancak diğer işlevlerde kullanıldığı sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca *kendi* biçimbiriminin günümüz Türkçesinin aksine özne konumunda çekimsiz olarak ortaya çıkarak ve ad öbeklerinde baş olarak ortaya çıkarak adılsıl olarak kullanıldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar sözcükler: kendi, bağlama kuramı, dönüşlülük, adılsıl,

ABSTRACT

In this study, the functions of *kendi* morpheme in today's Turkish were examined. Firstly, the approaches on Binding Theory and *kendi* morpheme were evaluated and interpreted. The data obtained from the examined studies were used in this study to determine which functions *kendi* morpheme was used in.

It has been discussed in which functions *kendi* and *kendisi* morphemes are used within the context of Binding Theory and what kind of features these functions have are examined with examples. With the examined studies and tested examples, it has been determined that *kendi* morpheme has reflexive pronouns, pronouns, intensifiers (focal), modifiers and resumptive pronouns functions.

In the second stage of the study, the usage area of the functions of today's Turkish in Old Anatolian Turkish was examined with examples obtained from Edviye-yi Müfrede written in the 14th century, Dede Korkut book from the 15th century and Münebbihü'r-Rākīdin, which was written in the same period. As a result of the examination created in the texts of the period, it was concluded that *kendi* morpheme was no longer resumptive pronoun in this period, but was used in other functions. Moreover, it has been reached to conclusion that *kendi* morpheme is used pronouns by appearing as a noun in subject position and as a head in noun phrases, unlike today's Turkish.

Key Words: self, binding theory, reflexive, pronoun, intensifier

TÜRKÇE-İNGİLİZCE DİZİN

A

A Koşulu	:	Principle A
Ad Öbeği	:	Noun Phrase
ADIL	:	PRO
Adıl	:	pro
Ağaç Diyagramı	:	Tree Diagram
Alan	:	Domain
Artgönderim	:	Anaphor
Artık Adıl	:	Resumptive Pronouns
Ayrık Gönderim	:	Disjoint Reference
Ayrılma Durumu	:	Ablative Case

B

B Koşulu	:	Principle B
Bağlama İlkeleri	:	Binding Conditions
Bağlama Kuramı	:	Binding Theory
Bakışımsızlık	:	Antisymmetry
Baş	:	Head
Belirleyici Öbeği	:	Determiner Phrase
Belirleyici	:	Determiner
Belirtme Durumu	:	Accusative Case
Bitişik Ad Niteleyeni	:	Adnominal
Budak	:	Node
Bulunma Durumu	:	Locative

C

C Koşulu	:	Principle C

Ç

Çekim Öbeği	**:**	Inflection Phrase
Çift biçimbirimlidir	:	Polymorphemic

D

Dallanma	:	Branching
Diğer Yönetimli Durumlar	:	Non-other-Directed Situations
Diğer Yönetimsiz Durumlar	:	Other-Directed Situations
Dilbilgisel dışı	:	Ungrammatical
Doğrudan Nesne	:	Direct Object
Dolaylı Nesne	:	Indirect Object
Dönüşlülük Adılı	:	Reflexive Pronouns
Dönüşlülük Hiyerarşisi	:	Reflexive Hierarchy

E

Edici	:	Agent
Eklenti	:	Adjunct
Eşdizinleme	:	Coindexation
Eşdizinli	:	Coindexed
Eşgönderimli	:	Coreferential
Etkilenen	:	Patient
Eylem Öbeği	:	Verb Phrase

G

G-anlatım	:	R-expression
Geçirimsizlik Koşulu	:	Opacity Condition
Gönderimsel	:	Referential
Gösterici	:	Specifier

İ

İçe Yerleşik Tümce	:	Embedded Clause
İlgi Durumu	:	Genitive Case
İşteşlik Adılı	:	Reciprocal Pronoun
İşteşlik Adılı	:	Reciprocal Pronoun
İyelik	:	Possessive
İz	:	Trace

K

Karmaşık Tümce	:	Comlex Sentence
Katılımcı	:	Argument
K-buyurma	:	C-command
Konu	:	Topic
Konum	:	Position
Kuvvetlendirici	:	Intensifier

N

Nesne Denetimli	:	Object Control
Nesneli geçişsiz eylem	:	Unaccusative verb
Niteleyici	:	Quantifier

O

Ortaç	:	Participle

Ö

Öbek	:	Phrase
Öncül	:	Antecedent
Özelleşmiş Özne Koşulu	:	Specified Subject Condition
Özne Yönelimli	:	Subject-Oriented
Özneli Geçişsiz Eylem	:	Unergative

S

Söylemsel Gönderim	:	Discourse Reference

T

Tek Biçimbirimli	:	Monomorphemic
Temel Tümce	:	Matrix Sentence
Tımar Eylemleri	:	Grooming Verb
Tümce	:	Sentence
Tümleç	:	Complement

U

Ulam	:	Category
Ulaşılabilir ÖZNE	:	Accessible SUBJECT
Uyum	:	Agreement
Uzun-Mesafe	:	Long-Dictance

Ü

Üretici Dilbilim	:	Generative Grammar

Y

Yalın Ada Koşulu	:	Nominative Island Condition
Yalın Durum	:	Nominative Case
Yerel Alan	:	Local Domain
Yönelme Durumu	:	Dative
Yönelme Durumu	:	Dative Case

V

Vurgu	:	Stress

Z

Zamanlanmış Tümce Koşulu	:	Tensed-S Condition
Zarfsal Dışlayıcı	:	Adverbial-exclusive
Zarfsal Kapsayı	:	Adverbial-inclusive